Curtea de la Argeş

Revistă de cultură

ORAŞ REGAL

Anul XI ■ Nr. 8 (117) ■ August 2020

Monumentul Eroilor din Bezdeal-Dâmboviţa

Din sumar:

Revista apare sub egida Centrului de Cultură şi Arte „George Topîrceanu” din Curtea de Argeş şi a Asociaţiei Culturale „Curtea de Argeş”.

Moda *post*, post-mode

Gheorghe PĂUN

Un joc de cuvinte, îl „descifrez” imediat. Nu e vorba despre postul Paştelui sau de alt post de natură gastronomică, nu e vorba despre un post-funcţie într-o schemă de personal, nu e vorba despre vreun substantiv, ci de prefixul *post*, cu sensul *după,* acelaşi în mai multe limbi (ceea ce, probabil, i-a facilitat succesul). Prefixul de care, de câteva decenii bune, se abuzează copios. Cel mai frecvent se aude termenul de *postmodernism*, o boală generalizată în cultură, extinsă şi în afara acesteia (s-au semnalat determinări reciproce cu istoria modernă însăşi, nu degeaba Fredric Jameson titra *Postmodernism, or The Cultural Logic of Late Capitalism,* Duke University Press, 1992), cu o versiune numită, cam la repezeală, chiar *post-postmodernism.* Pană de inspiraţie terminologică sau accentuarea jocului de-a relativizarea-disoluţia-textualizarea, de bătrâneţe cu porniri puşteşti? Probabil că amândouă, chiar dacă un titlu precum *Postmodernism Is Dead. What Comes Next?* (căutaţi pe web) ne îndreaptă spre prima posibilitate. Ar fi o revenire reconfortantă, chiar dacă având un nume *cool*-neadecvat (care face plauzibilă adăugarea încă unui „post” înaintea lui „postpost”, iar dacă se insistă, devine necesară folosirea unei notaţii matematice…).

În faţa multor lucruri s-a agăţat buclucaşul prefix, aici menţionez numai două exemple sonor-crepusculare: vremea *post-adevărului* (n-a intrat în DOOM, aleg să scriu cu cratimă) şi *post-umanism.*

Trăim prima „vreme”, am mai vorbit despre ea, îi suntem subiect şi obiect, nici nu ne dăm seama cât de mult ne influenţează – şi cât de profund: dacă ne învăţăm să nu mai credem în nimic (ce lume tristă!), vom începe să verificăm totul (ar fi bine, dar obositor), să nu mai ascultăm nimic (versiune de autism) sau să credem numai sursele „sigure” (ar fi periculos, pentru că acestea vin de regulă din *bule* în care ajungem captivi). Psihosociologii, politologii, poate şi istoricii să ne spună cum va fi şi ce cale să alegem.

La vremea post-umanismului nu am ajuns, dar ne îndreptăm destul de vizibil într-acolo. Bibliografia aferentă este bogată, mi s-a confirmat la o conferinţă pe acest subiect organizată de Universitatea Apollonia din Iaşi, în jurul lui 1 martie 2020. Înlocuirea omului cu post-omul, cu un hibrid (fizic şi cultural) om-maşină. Un „protezozaur”, ca să reiau un termen pe care l-am folosit pe la începutul anilor 1980, într-o nuvelă SF de care îmi amintesc cu plăcere, care poate fi recitită şi acum, în cheie *post…* (O chestiune gravă era discutată în text, actuală şi la vremea… Covid-19: ce drepturi mai are un om împănat cu proteze, cât mai este om şi cât maşină?

În nuvelă, decizia era luată… la kilogram. Metaforic vorbind, cam la fel cum au procedat grijuliii decidenţi de astăzi în ceea ce-i priveşte pe *bătrâni.*) Iar dumnealui Y.N. Harari ne asigură că procesul este inevitabil: salvarea umanismului prin înlocuirea umanităţii… Trecând sau nu prin *dilema protezozaurilor?*

Am citat mai devreme titlul „Postmodernism Is Dead” pentru a aminti că, oarecum înaintea modei *post*, a existat o „modă *dead/end*” (folosesc versiunea englezească, e mai neutră, e mai internaţională). Dumnezeu a murit (Nietzsche, 1882), timpul şi spaţiul au murit (McLuhan, 1962+, adăugând „Bine aţi venit în satul global!”), istoria a murit (Fukuyama, 1992), sfârşitul lumii a fost anunţat de mai multe ori, că mulţi ani din ultima vreme s-au scris cu cifre „interesante” (şi 2020 e astfel…). Există o noimă în toate cele dinainte, dar există şi o masivă doză de căutare a *ratingului,* nu insist. Adaug însă un fapt poate surprinzător pentru cititor, de data asta, mai degrabă punctând spre o realitate serioasă: şi în ştiinţă se tot anunţă *sfârşituri,* începând cu ştiinţele „grele”/exacte, matematica, fizica, informatica.

Reiau câteva titluri, cronologic, spre ilustrare doar: Edsger W. Dijkstra (informatician notoriu, a primit în 1972 Premiul Turing), „The End of Computer Science?”, *Communication of the ACM*, martie 2001, şi „Under the Spell of Leibniz's Dream”, *Information Processing Letters*, februarie 2001; David Pratt, „The Farce of Modern Physics” (internet, ianuarie 2008); Keith Devlin, „The Death of Mathematics” (internet, 2013).

Amintesc câte o idee de la fiecare: Dijkstra – distincţia birocratică între teorie şi aplicaţii poate ucide teoria (iar că „Applied Mathematics Is Bad Mathematics” a spus-o, în această formă, poate prea tranşantă, Paul Halmos, încă din 1981, şi în moduri similare mulţi alţii). Pratt – fizica modernă este o înşiruire de modele matematice din ce în ce mai sofisticate, care nu explică nimic, bazate pe presupuneri neverificabile, având ca principală „aplicaţie” proiectarea de acceleratoare gigantice care să verifice eventual unele presupuneri. Devlin – matematica se face cu creionul, nu pe calculator; într-o generaţie de acum încolo, matematica tradiţională poate să moară din cauza dependenţei matematicienilor de tastatură.

(Continuare la pag. 2)

Domnul Eminescu scris-a

Toate-s vechi şi nouă toate...

Monumentul lui Mihai Eminescu de la C. de Argeş

Când ne-aducem aminte de bunul-simţ de-odinioară al poporului nostru ne atmosferizăm oarecum c-o altă epocă, plină de senin şi de cuminţie, lipsită de pretenţii, sănătoasă. Poporul citea pe atunci scrierile unui Anton Pann, ale unui Gherasim Gorjan. Azi citeşte *Dramele Parisului, Mizeriile Londrei, Misterele Puşcăriei.* Nu era vrun lucru mare Tilu Buhoglindă, Arghir ori Leonat din Longobarda, dar formau – de bine, de rău – o atmosferă intelectuală de-un admirabil bun-simţ şi adesea cu mult haz. În orice caz, nu se corumpea fantazia oamenilor şi nu li se vicia judecata.

Astăzi, dac-am judeca intelectul popular după ceea ce el citeşte, am trebui să rămânem uimiţi de corupţia de fantazie şi judecată care se introduce sistematic în el, dar totodată am înceta de-a ne mira de ce acest ogor al creierului omenesc a devenit atât de primitor pentru orice idee suptă din degete, de judecata omului din popor nu mai e în stare de-a rezista nici celei mai comune sofisme făcute de-o gazetă guvernamentală, de ce acest teren e atât de pregătit pentru a primi absurdul în el şi a rămâne indiferent faţă cu cele mai elementare adevăruri.

E desigur ceva elementar ca o reformă, înainte de-a fi introdusă, să fi devenit necesară, să fie cerută de cineva, de grupuri ale populaţiunii sau de populaţiunea întreagă. Am dori să ştim cine în ţara aceasta cere electivitatea magistraturii, cine sufrajul universal? Nimeni.

Cu toate acestea, zilnic *Românul* readuce pe tapet când una, când alta şi aproape totdeauna cu acuzarea că partidul conservator se ridică contra drepturilor poporului, contra naţiunii.

Până când aceste fraze banale, lipsite de orice cuprins, mai pot afla urechi crezătoare?

Dar cine vă cere electivitatea, cine vă cere sufrajul? Ceea ce vă cere lumea nu e să-i luaţi ochii cu formări, deformări şi reformări; muncă vă cere. Dacă avem nevoie de ceva este mai înainte de toate o administraţie cu ştiinţă de carte şi insuflată de spiritul probităţii; acelaşi lucru se cere de la judecători, de la profesori, de la orice organe ale statului. În loc de-a restitui poporului prin muncă serioasă ceea ce vă dă ca buget al cheltuielilor, ne veniţi zilnic, cu aerul tragic al *Dramelor Parisului* şi al *Mizeriilor Londrei,* să cereţi ba reformarea legii electorale, ba electivitatea magistraţilor, ba câte toate.

Toate acestea nu ajută nimic, nu uşurează c-un grăunte măcar sarcina socială, din contra, o îngreuie fără niciun folos şi ţara stă tot pe loc, ţăranul ară tot cu plugul lui Mircea cel Mare, administraţia tot rea, şcoala tot mediocră, justiţia tot înjghebată din oameni ce vor să-şi facă în tribunale practica de advocatură.

După cum ni se pare nouă, legile şi organizarea politică ar fi putut să rămână cu totul aceleaşi care erau înainte de 1700; nu l-ar fi durut pe nimenea capul de toate acestea. De ce căutăm în legi, în forme şi în reforme scrise ceea ce nu este, nu poate fi cuprins în ele: probitatea aplicării lor şi cunoştinţele tehnice de resort? Legile cele mai bune nu fac din subprefect un om cu ştiinţă de carte; cea mai bună constituţie din lume nu poate face pe-un Simeon Mihălescu să ştie altceva decât a se iscăli şi a se învoi cu Warszawsky; legi scrise nu pot înlocui munca, nu probitatea, nu cunoştinţele şi practica afacerilor publice.

Acesta este însă blestemul demagogiei, de-a vedea relele acolo unde nu sunt şi de-a nu le recunoaşte acolo unde sunt în adevăr. Ele sunt în ignoranţă, în cele patru clase primare erijate în om de stat; ele sunt în lipsa de probitate, în lipsa de creştere şi de cultură; în contractarea de trebuinţe străine, pe care inepţia de-a munci nu le poate satisface decât recurgând la mijloace maloneste şi la şarlatanie politică. Acestea sunt relele ce trebuiesc combătute, nu legea electorală ori numirea magistraţilor de către guvernul regelui. Şi, dacă organele roşii ar avea mai multă onestitate de cugetare, s-ar pune să combată asemenea relele reale, nu cele fictive şi imaginare; ar căuta remedii în contra ignoranţei şi improbităţii, iar nu remedii scrise pe hârtie în contra organizaţiunii actuale.

(*Timpul*, 10 aprilie 1882)

Ceea ce ne pare un semn caracteristic al vremii este că în senat se vorbeşte româneşte; bine, de-a dreptul, fără înconjur şi fără frază. Cine ştie ce însemnătate mare are limba asupra spiritului, cum ea-l acopere şi îl pătrunde, cum limba noastră veche trezeşte în suflet patimile vechi şi energia veche, acela va înţelege de ce ne pare bine de lucrul acesta. Fie cineva ateu şi păgân, când va auzi muzică de Palestrina, sentimentul întunecos, neconştient al creştinătăţii îl va pătrunde şi păgânul sau ateul va fi, pe cât ţine impresia muzicii, creştin până-n adâncimile sufletului. Şi limba strămoşească e o muzică; şi ea ne atmosferizează cu alte timpuri, mai vrednice şi mai mari decât ticăloşia de azi, cu timpuri în care unul s-au făcut poporul şi una limba.

Suta a şaptesprezecea e purtată de ţinta de-a da unitate limbii şi poporului şi ne pare bine că în Senat se începe a se vorbi româneşte, pentru a restatornici de sus unitatea compromisă prin experimente filologice şi prin înrâurirea dicţionarului franţuzit al breslei advocaţilor.

(*Timpul,* 1 mai 1882)

(Urmare din pag. 1)

Sunt multe de adăugat la fiecare dintre cele trei puncte. Cumva paradoxal, informatica teoretică are probleme şi din cauza progreselor inginereşti şi la nivelul software (conectivitate în primul rând), care au făcut posibile soluţii pentru multe probleme practice prin folosirea *forţei brute*, iar asta poate induce iluzia că nu mai e nevoie de teorie, drept care contabilii şi decidenţii din afara informaticii pot ucide gâsca ce face ouă de aur (Dijkstra). La rândul ei, matematica „pură” se află sub presiunea matematicii „experimentale” şi a demonstraţiilor obţinute pe calculator, imposibil de reluat şi verificat cu mâna, iar matematica aplicată este tot mai mult revendicată de informatică.

Există însă un context mai general care induce pesimism în ceea ce priveşte ştiinţa. Doar câteva idei, mai toate de tip „post”: excesiva specializare, necesară pentru a face performanţă („civilizaţia analfabetismului”); concurenţa globală/globalizatoare, care face dificilă obţinerea de proiecte/bani, promovând birocraţia, exacerbând scientometria, fetişizarea „punctelor”, în dauna plăcerii de a cerceta; obsesia „progresului”, productivismului, creşterii, legate toate acestea de consumerism, deci de profit (iarăşi banii!); în context, aplecarea studenţilor spre profesii imediat lucrative, spre „joburi” mai bine plătite, chiar dacă mai efemere sau de nivel ştiinţific mai scăzut; peste toate, mediocrizarea generalizată a societăţii, de la mass-media la politică (în toată lumea, dar la noi, cu fireasca „originalitate”), de la şcoală la „IQ-ul planetar” (am văzut diagnostice de acest gen în multe locuri, dar nu ştiu cum se poate evalua cât de cât obiectiv indicatorul cu pricina – şi până nu e prea târziu…).

Şi totuşi, apare natural o inevitabilă reacţie (optimistă!...): aşa nu se mai poate! Trebuie să existe şi un sfârşit al… sfârşiturilor! După *moda post* trebuie să vină şi o *post modă!* O vreme a post-modelor, când nu va mai fi promovată originalitatea ca scop în sine, nu va mai fi de bonton să fii *trendy,* nu se va mai face carieră din inventarea de *isme* sau din afilierea snoabă la ele, când vor fi de laudă lucrurile trainice, perene, ancorate în tradiţie. Am închis astfel cercul explicării titlului.

Iar semne sunt – am spus de mai multe ori că văd/simt în lumea ultimilor ani („ultimii” în sensul de recenţi, nu altfel…) *un punct de inflexiune al istoriei.* Corona-pandemia este un simptom şi un prilej, s-a tot repetat că este şi un moment de resetare a lumii. Cauză sau efect, nu ştiu, poate amândouă. I-am zis uneori *pangoliniadă,* pentru că nu e clar cât e molimă şi cât e exagerare educativă, pedagogie planetară, în toată povestea asta. Cine ar putea fi „învăţătorul”, nici asta nu e clar. Necesară pedagogie, fără îndoială. Din păcate (numărul de morţi tot creşte), preţul e mare.

Să sperăm că lumea *va trece clasa*… că nu va fi nevoie *să vină la reexaminare… în toamnă…*

Redactor-şef: Gheorghe Păun

Colegiu redacţional: Svetlana Cojocaru – membru corespondent al Academiei de Ştiinţe a Moldovei, Chişinău, **Florian Copcea** – scriitor, membru al USR şi USM, Drobeta-Turnu Severin, **Ioan Crăciun** – director al Editurii Ars Docendi, Bucureşti, **Spiridon Cristocea** – conferenţiar la Universitatea Piteşti, **Dumitru Augustin Doman** – scriitor, Curtea de Argeş, **Sorin Mazilescu** – lector la Universitatea Piteşti, **Marian Nencescu** – cercetător asociat la Institutul de Filosofie al Academiei Române, **Eufrosina Otlăcan** – profesor universitar, Bucureşti, **Filofteia Pally** – expert naţional etnolog, Muzeului Viticulturii şi Pomiculturii Goleşti, Argeş, **Cornel Popescu** – director al Muzeului Judeţean Argeş, Piteşti, **Octavian Sachelarie** – director al Bibliotecii Judeţene „Dinicu Golescu”, Piteşti, **Adrian Sămărescu** – conferenţiar la Universitatea Piteşti, **Ion C. Ştefan** – profesor, membru al USR, Bucureşti, **Maria Mona Vâlceanu** – scriitor, Piteşti, **Constantin Voiculescu** – profesor, Curtea de Argeş

Curtea de la Argeş

Revistă lunară de cultură

Apare sub egida Centrului de Cultură şi Arte „George Topîrceanu” (Bv. Basarabilor 59) şi a Asociaţiei Culturale „Curtea de Argeş”

Redacţia: Str. Schitului 45A, 115300 Curtea de Argeş

Tiparul: Venus Printing Solutions SRL, Iaşi

ISSN: 2068-9489

E-mail: curteadelaarges@gmail.com

Website: www.curteadelaarges.ro

Abonamente se pot face direct la redacţie, trimiţând contravaloarea (60 lei/an) în contul specificat mai jos şi, prin e-mail, adresa poştală.

Revista poate fi sponsorizată prin Asociaţia Culturală „Curtea de Argeş”, CIF 29520540, Banca Transilvania, IBAN RO38 BTRL RONC RT0V 1516 7901.

Homo sapiens

Între Scylla şi Caribda

Horia BĂDESCU

Scriu cu un tot mai acut sentiment al inutilităţii. Am tot mai mult impresia că ispita lecturii se îndepărtează pe zi ce trece de omul contemporan, că a încerca să-l scoţi din vraja cacofoniei internautice şi bâlciul deşertăciunii imaginii e „vânare de vânt”, vorba unui chitarist nobelizat. Mai nimeni nu e dispus să asculte ceea ce nu vine din sloganurile înseriate, care te plasează în ocrotitoarea rezervaţie a mulţimii unde se disipează vinovăţii şi responsabilităţi. Reflecţia, efortul de a înţelege ce se petrece cu tine şi cu lumea, de a te situa în raport de ceilalţi şi, uneori, chiar de propria existenţă, a rămas undeva, în orizontul unor „vremi mai mari la suflet”. La ce bun să te străduieşti a afla cine eşti, de unde vii şi încotro te îndrepţi? La ce bun să te întrebi ce e viaţa, ce rosturi are ea, dincolo de stereotipiile zilnice care-ţi asigură confortul burţii şi al distracţiei, ce rost să asculţi avertismentul unor vremuri cu care nu ai şi nici nu vrei să mai ai de-a face: *Memento mori!?* La ce bun să pricepi că eşti unic şi irepetabil şi să-ţi asumi această realitate, cu bucuriile şi primejdiile ei, când e atât de cald şi bine în pântecul gloatei? De ce să te oboseşti cu atâtea inutile eforturi, când cineva, văzut sau nevăzut, n-are importanţă cine, o poate face în locul tău, când nu trebuie decât să-l laşi să hotărască şi să aleagă drumul în numele tău? *Socializează,* spune şi fă ceea ce fac toţi ceilalţi! Urmează morcovul care flutură ademenitor dinaintea asinului, sub surâsul emoticoanelor şi dansul de lucioli ai portabilelor! Încrede-te în măreţia tehnologiilor. Lasă-ţi inteligenţa să se odihnească, oricum nu poate face faţă celei artificiale. Viitorul nu mai e al tău. E al ucenicului vrăjitor. Am intrat în orizontul aleatoriului şi entropiei. Dar niciodată aroganţa, mania grandorii, narcisismul omului n-au fost atât de mari. O umanitate fascinată de propria-i capacitate de creaţie ştiinţifică, de tehnologia deificată şi de virtualul atotputernic. Cu toate că Aldous Huxley ne prevenea acum un secol că: „Progresul ştiinţific n-a făcut altceva decât să ne ofere mijloace mult mai eficace pentru a regresa spiritual şi moral”. *Minunata lume nouă,* despre care vorbea acesta, era lumea iluziei atotputerniciei individului asupra lumii şi destinului social, ca parte din arsenalul de droguri cu care omenirea era şi este ţinută sub control: de la stupefiante, la libertinajul sexual, de la iluzia unei chermeze nesfârşite, despre care vorbea Hemingway în jurnalul lui parizian, *O sărbătoare continuă,* la circul media, această iluzorie *la belle époque* a dat impresia că umanitatea era stăpână pe libertatea de a face orice, fără să mai perceapă, în mintea adormită de droguri, controlul subteran căruia îi era supusă.

Doar că paradigma Huxley n-a părut a fi suficient de eficace celor interesaţi de acest control. Aşa încât, pumnul a fost scos din mănuşa de catifea şi varianta terorii, a spaimei copleşitoare, pe care o experimentaseră, cu succes, încă valurile popoarelor migratoare năpustite asupra Europei, „Biciul lui Dumnezeu” a fost scos de la naftalină pentru a-şi arăta sălbatica străfulgerare în ideologiile brune sau roşii.

Lumea e în esenţa ei o permanentă pulsaţie, o succesiune de deveniri şi reveniri. Maleficul însuşi, ca parte a acestei lumi, nu scapă acestei alternanţe. Anilor întunecaţi, a căror experienţă părea inacceptabilă occidentului victorios, le-a urmat o nouă epocă de prosperitate dezlănţuită, de consumerism şi hedonism deşănţat, de libertinaj, de pervertire a sensului valorilor fundamentale. Numai că excesul s-a dovedit mereu ineficace şi reclamă întotdeauna o inversare a polilor.

Am trăit deci, mulţi dintre noi fără să-şi dea şi să ia seama, momentul unei schimbări de paradigmă, noua trecere de la Huxley la Orwell, cum numea Gabriel Popa într-o admirabilă şi succintă analiză din revista *Lumea* mutaţia la care asistăm, trecerea de la drog, înţeles nu doar ca substanţe stupefiante, la spaimă, la iminenţa dezastrului, la teroare, pentru a realiza Supunerea, despre care vorbeau, în romanele lor cu acelaşi titlu, Michel Houellebecq şi Eugen Uricaru. Precum avertiza Yuval Noah Harari în *Financial Times:* „Multe măsuri de urgenţă propuse pe termen scurt vor deveni [mâine] lucruri obişnuite în peisajul cotidian.”

Uşurinţa cu care „lumea civilizată” (oare?), anesteziată de psihoza spaimei de moarte, indusă într-un planetar experiment social, renunţă cu orbire la drepturile şi libertăţile ei inalienabile este stupefiantă. Nimeni nu pare a mai lua în seamă profeţiile lui Albert Camus din *Ciuma*, deşi retrăim din plin spaimele şi psihoza despre care vorbeşte romanul acestuia, presiunea lor insuportabilă asupra oamenilor, cărora le modifică, le alterează sau le fortifică modul de existenţă, comportamentul faţă de ceilalţi dar şi faţă de sine, angoasa claustrului, a izolării, a lipsei de control asupra propriei vieţi pe care o impune un inamic nevăzut, toate interdicţiile frustrante şi deseori negândite, absurde şi cinice, pe care le practică mecanismele sociale.

În tot acest malaxor social şi psihologic, despre care vorbea acelaşi Yuval Noah Harari, pentru luarea la cunoştinţă a zicerii căruia îi mulţumesc domnului Gabriel Popa: „Tehnologii imature sau chiar periculoase sunt folosite imediat, deoarece riscul de a nu face nimic este mai mare. Ţări întregi sunt folosite drept cobai în experimente sociale la scară largă.”

Retortele ucenicului vrăjitor pregătesc licorile magice pentru a mankurtiza, cu acadelele drogului sau cu otrava spaimei, noos-ul planetar. Iar diavolul ne asigură că nu există, făcându-i cu ochiul de după perdea.

Între Scylla şi Caribda, doar Dumnezeu mai poate salva sufletul sărmanului corăbier!

Vintilă Horia: Credinţă şi cunoaştere

Dan ANGHELESCU

...Odinioară, Sphinxul era cel care punea omului întrebarea despre om, pe care Oedip credea că o rezolvase, pe care noi toţi am crezut-o rezolvată; astăzi omul este cel care pune Sphinxului, inumanului, întrebarea despre inuman, despre fatal, despre dezinvoltura acţiunile noastre, despre dezinvoltura lumii faţă de legile obiective. Obiectul (Sphinxul), cu mult mai subtil, nu răspunde nimic, niciodată. Şi totuşi, nesupunându-se regulilor şi desjucând dorinţa, el răspunde în secret la cine ştie ce altă enigmă. **(Jean Baudrillard, *Strategiile fatale*)**

O, Doamne, nu Te-am căutat atât /.../ Spre a fi înţeles, cât pentru a înţelege... **(Sfântul Francisc din Assisi)**

Dacă aprofundăm sensurile şi semnificaţiile pe care le degajează în integralitatea lor scrierile horiene, descoperim personalitatea complexă, inclasabilă pe coordonatele obişnuite, a unui scriitor care lansa un amplu rechizitoriu asupra epocii actuale, iniţiind o epuizantă şi tulburătoare investigaţie dedicată fenomenului *Cunoaşterii*. Oricine îşi va oferi *iscusita zăbavă* de a pătrunde în profunzimea meditaţiilor lui distinge prezenţa unuia dintre cei mai importanţi gânditori ai veacului XX, Vintilă Horia situându-se, alături de un Oswald Spengler, Paul Valéry, Ortega y Gasset, Ernst Jünger ori Raymond Abellio, cei care – în tragic-dramatica desfăşurare de evenimente a veacului – au încercat o desluşire a marilor enigme ce apasă asupra Timpului, a Civilizaţiei şi, mai ales, a destinului cu care se confruntă umanitatea.

Să reamintim că, în octombrie 1936, în nr. 8 al revistei *Gândirea,* debutantul (nu împlinise încă 20 de ani) publica sub titlul *Către o nouă cunoaştere a omului,* un strălucit comentariu la cartea doctorului Alexis Carrel *L'homme, cet inconnu.* Consideraţiile sale de atunci arată că atât problematica, precum şi interogaţiile ce aveau să domine în preocupările scriitorului de mai târziu erau pe deplin conturate. Vorbind despre „progresul civilizaţiei” văzut mai ales ca un „zbor către comoditate şi efort facil de satisfacere a unor pofte degenerate” (v. Albu, Anghelescu, 2016: 60), încă adolescentul Vintilă Horia sublinia ideile celebrului doctor privind civilizaţia care, „neocotind individul în folosul masei”, a generat apariţia „celei mai grave maladii a vremurilor”, un „avorton al maşinismului” cunoscut sub numele de proletariat. Acesta „va fi ruşinea eternă a civilizaţiei ştiinţifice”, sfârşind prin a „suprima familia ca unitate socială, stingând inteligenţa şi simţul moral, distrugând ultimele resturi ale culturii şi ale frumosului. Dictatura/.../ maselor inculte, nu va fi decât o sinistră himeră a maşinismului modern, reuşind cel mult o guvernare de carton cu un sfârşit în ea însăşi.” Astfel se va introna o domnie a mediocrităţii, spulberându-se „toate năzuinţele spre înalt ale spiritului”. (*Ibidem*: 64)

Vintilă Horia mai afirma la momentul acela că scopul civilizaţiei ar trebui să urmărească nu „progresul ştiinţei şi al maşinilor, ci pe cel al omului”. În astfel de circumstanţe, unica salvare (întrezărită de doctorul Carrel) ar fi fost să se apeleze la o elită de învăţaţi, „care să cuprindă toate domeniile de activitate omenească, pentru ca, având o vedere de ansamblu, să descopere viciile sistemului nostru social, să-i prescrie remediile” şi să „îndrepte civilizaţia pe calea unui nou început.” (*Ibidem*: 64) Ideea acelei necesare *elite* îl va urmări îndelung şi, în cele din urmă, se va materializa în acel amplu şi unic *eseu-interviu* intitulat *Călătorie la centrele Pământului* (*Viaje a los centros de la Tierra*). Va fi un demers destinat reunirii celor mai importante *centre creatoare de energii explicative,* în tentativa de a se alcătui un „vocabular general, un pact între înţelepciuni, care să facă din nou posibilă o înţelegere totală a omului”. (Horia, 2015: 16) Acesta va fi modalitatea prin care literatura lui (romanele, eseistica, incluzând până şi poezia) va încerca să răspundă exigenţelor impuse din perspectiva Cunoaşterii.

În fruntea *elitei de învăţaţi* vor fi plasaţi – cum şi spune – *filosofii,* Vintilă Horia considerând că „filosofia constituie linia directoare a vieţii, o culme a activităţilor omeneşti, motorul şi sinteza lor”. (Horia, 2015: 15) Aceasta şi pentru că, în epocă, apartenenţa filosofiei, a metafizicii şi a literaturii la domeniul Cunoaşterii avea să fie pusă sub semnul întrebării.

Homo sapiens

Exacerbările disolutive ale pozitivismului (să amintim de Rudolf Carnap şi de *Cercul de la Wiena* cu aşa-numita *Concepţie ştiinţifică despre lume / Wissenschaftliche Weltanffassung*) intenţionau o drastică limitare a teritoriilor Cunoaşterii. Întreaga filosofie era subordonată exigenţelor empirismului, fiind redusă la o simplă activitate de „clarificare logică a gândurilor" (Wittgenstein). Întregul gândirii se redirecţiona către procesele de producţie ale civilizaţiei de consum, provocând o posibilă închidere a oricăror alte orizonturi de raţionalitate. Se iniţia o aberantă tentativă de alienare mecanizantă a esenţelor umanului, adeverind predicţiile întunecate ale lui Spengler despre *timpurile omului faustic* în care civilizaţia tinde să devină „...o maşină, care face sau vrea să facă totul după modelul maşinii. /.../ O lume artificială, avertizase el, pătrunde şi otrăveşte lumea naturală. /…/ Faptul ca gândirea umană descătuşată nu-şi mai poate înţelege propriile consecinţe face parte din tragismul acestui timp." (Spegler, 1931: 81,82).

În astfel de circumstanţe şi-a făcut apariţia tânărul Vintilă Horia, realizând, cu o uimitoare precocitate, că umanitatea traversează o epocă de erori şi derapaje fără precedent şi că însăşi raţiunea a devenit coruptibilă. Ca scriitor, îşi asumă, încă de la debut, destinul, conştiinţa şi vocaţia tragică a cunoaşterii. *Cunoaşterea e suferinţă* va spune el, mai târziu, într-un interviu acordat revistei *Punto y coma.* Cât despre esenţa întregii sale opere, ea se lasă cuprinsă în doar două cuvinte a căror completitudine este totală: *Credinţă şi cunoaştere.*

Iată de ce literatura lui are, în spiritul ei, o miză cu totul aparte. Veritabile *tratate* de mare rigoare şi erudiţie, romanele lui, ca şi eseistica, au fost gândite – şi ele – într-o amplă complementaritate, formând un tot care, desigur, este şi literatură, dar, în concepţia lui, aspiră să fie mult decât atât. Savant, om al unor ample şi profunde meditaţii despre lume şi timp, Vintilă Horia le consideră, aşa cum şi spune, „instrumente de cercetare şi tehnică de cunoaştere, cea mai complicată, unica posibilitate de a cuprinde realitatea într-o singură operă, mai mult decât fizica, biologia sau muzica, unica realmente capabilă a descrie un tot". (Horia, *op. cit.*: 214). Ca autor, devine vizibilă insaţiabila lui nevoie de a fi mereu în proximitatea *tainei de-ne-cuprins a Fiinţei.*

În realitatea agitatului veac XX, dincolo de erori şi derapaje, una dintre lapidarele premoniţii spengleriene, veritabil ecou al dantescului *Lasciate ogni speranza,* rămâne *de-ne-şters:* „Orice mare cultură este o tragedie; istoria omului este tragică în totalitatea ei. Însă păcatul şi prăbuşirea omului faustic sunt mai mari decât tot ce au putut vedea vreodată Eschil şi Shakespeare." (Spengler, 1996: 78) Într-adevăr, umanitatea de după Al Doilea Război Mondial se confrunta cu ceea ce Spengler nu ezita să numească „marea modă a semidocţilor, a adunărilor populare radicale, a marxiştilor şi scriitorilor de literatură etic-socială care se vor considera gânditori şi poeţi", instaurându-se „o formă complet nouă şi târzie, lipsită de viitor, dar inexorabilă a existenţei umane". (Spengler, 1996: 57)

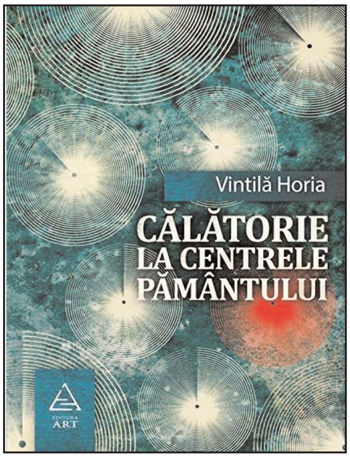
Acesta este, în fondul ei tragic, realitatea *Timpului ce i s-a dat lui Vintilă Horia,* Timpul *în care* – cum spune Spengler – *metropolele n-au mai adăpostit înlăuntrul lor un popor, ci o masă...* Iată de ce scrisul lui a gravitat în jurul tulburătoarei *probleme a timpului.* Confruntarea cu acest *effrayant Dieu sinistre* (Baudelaire) şi aspiraţia de evadare din *minciuna marelui timp mesianic* (cum îl numise Walter Benjamin) îl alătură în ipostază de comiliton al lui Mircea Eliade. Azvârlit de un cataclism al Istoriei în destinul tristelor şi nesfârşitelor bejenii, modelul tipologiei pentru care optează în literatura lui este cel al rătăcitorului, al unui *Waldgänger* abandonat în grija şi mila lui Dumnezeu. Iată de ce perspectiva religioasă asupra existenţei domină şi, de fapt, iluminează totalitatea demersurilor sale epice, iar confruntările capătă o evidentă aură mistică. În romane (*Les impossibles, Marta o la segunda guerra, Le voyage à San Marcos*), exilul şi pelerinajul capătă reverberaţii ample nu numai ca trimitere la situaţia exilatului din Europa de Est, ci şi la o stare de lucruri cu mult mai generală, aceea care-l vizează, în esenţă, pe omul veacului XX, altfel spus, aceea care atinge condiţia şi determinările acestuia.

Privitor la configuraţiile apărute în literatura tinerilor din perioada interbelică (devenită ulterior literatura exilului românesc), trebuie semnalată apariţia unor elemente de *nouă poietică* sub iradiaţia căreia, inevitabil, avea să se afle, la un moment dat, atât Vintilă Horia, dar şi încă mulţi alţii. Asupra acestei stări de fapt, referiri ample şi edificatoare oferă corespondenţa dintre poetul Horia Stamatu şi profesorul Paul Miron. Se face vorbire despre apariţia elementelor de nouă poetică *influenţată de o strictă reconsiderare /.../ şi de zguduitoarea introducere la problema timpului, Was ist Metaphysik? a lui Heidegger. /.../ Existenţialismul se năştea în România.*" (Miron, 2007: 83)

Evident, o răsturnare fundamentală survenea în istoria şi în configuraţiile romanului românesc, prin simpla repunere în discuţie a dimensiunii temporale.

Timpul continua să îşi reafirme obsesiv prezenţa în preocupările gânditorilor, romancierilor şi eseiştilor. Dar termenii în care se aducea în discuţie prezenţa lui dobândea noi conotaţii şi accente de o natură mult mai profundă şi gravă, coloratura Timpului căpătând inflexiunile unui *fatum tragic.* Aşadar, de aici încolo, Timpul nu va mai fi *obiect de contemplaţie,* ca în *heraclitismul volatil al interiorităţii* unui Marcel Proust. Aruncat în condiţia plină de dramatism şi sfâşiere a exilului, romancierul Vintilă Horia este unul dintre acei care vor încerca să descifreze esenţa şi mai ales *semnele* oculte, ameninţătoare, ivite în relaţia Fiinţă-Timp. Aceasta şi pentru că, în fenomenologia oricărui fapt de artă, potrivit lui Hans-Georg Gadamer, există intenţia de a găsi un mod de *a intra, de a păşi în existenţă.* Într-o operă căutăm mereu acel ceva *cunoscut* pentru a recunoaşte „în ea despre ceva şi despre noi înşine". Pe urmele înţelegerii lui Platon, cel din *Phaidros,* scrisul îşi „caută adevărul în *logoi,* adică în idealitatea limbii", iar „ceea ce este reprezentat (prin el) *există aici* (*ist da*) şi /.../ *a ajuns într-un mod mai propriu în deschis* (*das Da*). (Gadamer, 2001: 97)

De altfel, în aria întregii gândirii europene, interesul pentru experienţele orientate spre inefabil şi spiritual (deja sustrase de sub jurisdicţiile pozitivismului) schimbaseră deja *imaginea* (sic!?) *timpului,* ducând-o dincolo de acea *privire în noi înşine* prin care Bergson, Husserl şi, desigur, Marcel Proust (discipol literar al lui Bergson) ne asigurau că aduce *cunoaşterea absolută.* Importanţa, până de curând discretă, aproape inaparentă a *operatorului Timp,* dobândea dintr-odată un accent deosebit de apăsat. Se schimbaseră înseşi modalităţile de înţelegere şi evaluare a realităţii. Heidegger demonstrase că „perspectiva care, de la începutul filosofiei occidentale, *călăuzeşte* deschiderea fiinţei este timpul, *însă în aşa fel* încât această perspectivă a rămas *ca atare* şi a trebuit să rămână ascunsă. /.../ Acest lucru se exprimă în faptul că timpul (în momentul de faţă) este conceput pornind de la *acum,* de la ceea ce este prezent în cutare moment şi în chip unic." (Heidegger, 1999: 268, 269)

Întemeiate pe acest *acum*, pe ceea ce este prezent şi în chip unic în datele actualităţii, literatura şi eseistica lui Vintilă Horia vor tinde să ilustreze cât mai adevărat sensul relaţiei cu timpul. Şi pentru că timpul apare *încărcat de istorie*, discursul romancierului pledează *împotriva lui* într-o vizibilă şi declarată tentativă de *abolire* a acestuia.

În integralitatea lor, demersurile literare, indiferent de formele pe care le adoptă, devin, din perspectiva romancierului, dar şi a eseistului, elementele unei vaste şi neîntrerupte investigaţii *transdisciplinare,* culminând în celebra *Călătorie la centrele Pământului* iniţiată cu scopul deschiderii unui orizont de înţelegere asupra acelui mister ce acoperă devenirile *Omului sub Timp* şi sub *mişcările lumii datorate acestuia.* Ştiinţa, religia, literatura (arta) – cele trei domenii aparent diferite ce apăruseră împreună în timpurile lor aurorale, acum, în scrierile lui, se reunesc într-o tentativă ce tinde la o descifrare a miracolului existenţei. Vintilă Horia *repune* în contact aceste teritorii ale gândului încercând să aducă în lumină faţetele unui adevăr capabil să limpezească înţelegeri despre timpul şi lumea în care trăim, întemeindu-se pe străvechiul adagiu parmenidian, „e tot una a gândi şi a fi". (Parmenide, 1979: 232). Obsesia lui va sta mereu atât în ştiinţificitate, în raţiune, dar şi în iubirea de Dumnezeu ca *act ce precedă cunoaşterea.* Iar „Cunoaşterea adevărată e laudă: trebuie să iubeşti obiectul cunoaşterii tale şi să-l exalţi", spune un alt important reprezentant al exilului, André Scrima (Scrima, 2005: 368). Dar *Credinţa şi cunoaşterea* spune Oswald Spengler „guvernează toate condiţiile ştiinţei, oricât de exactă ar fi ea". (Spengler, 1996: 519)

Ca şi Eliade, Vintilă Horia pledează pentru o regândire a acelui *fenomen* de *Dezvrăjire a lumii* pe care Max Weber îl întrezărise pe cale de a fi desăvârşit, prin secularizare, în modernitatea noastră. Din perspectiva horiană, sensul ar trebui inversat către o *re-vrăjire a lumii,* o reinstaurare a *Sacralităţii* ca temei fondator de civilizaţie, Sacralitea, la momentul acela fiind deja ocultată sub presiunile supertehnicizatei şi violentei ecloziuni a pozitivismelor de tot felul.

Întrezărind fracturile din perimetrul cunoaşterii, investigaţiile horiene din *Călătorie* gravitează în jurul unei întrebări care, explicit, e adresată lui Jaques Rueff (economist şi filosof, membru al Academiei Franceze, Cancelar al Institutului Franţei), dar, indirect, tuturor celor pe care îi vizitează în periplul său, de la Gabriel Marcel la Jünger sau Werner Heisenberg: „Ce înseamnă exact o epocă de criză?" (Horia, 2015: 370)

Pentru a înţelege cauzele acestei crize a lumii actuale, Vintilă Horia opina că „ar trebui să plecăm de la lupta pe care Pascal a pornit-o împotriva raţionalismului incipient, formulat într-un stil modern de către Descartes, pentru a înţelege nu numai ceea ce azi reprezintă în filosofie gândirea şi atitudinea lui, ci toată drama pe care existenţialismul, plecând de la Kirkegaard şi ridicându-se împotriva absolutismului hegelian, a reprezentat-o de-a lungul unui secol întreg". (Horia, 2015: 23) Continua cu gândul că ar trebui intentat un proces idealismului, sistematizării, totalitarismelor care au implicat tot acest fenomen, pornind de la filosofic către politic, pentru a situa mai bine pe anumiţi gânditori ca Marcel, Heidegger, Berdiaev, Unamuno, Jaspers şi alţi câţiva, a căror prezenţă printre noi presupune o luptă contra exceselor raţiunii în numele credinţei în fiinţa umană şi în dorinţa ei perenă de libertate şi perfecţiune. Ar fi suficient, accentua el, să citām aici operele lui Huxley sau Orwell, ca pledoarii împotriva utopiei. Gânditorul ajunge astfel şi la concluzia că: „Momentul istoric în care ştiinţa se desparte de religie ne oferă cheia necesară deschiderii unei uşi spre o înţelegere totală şi neîndoielnic definitivă a ceea ce numim criză şi a cărei explicaţie se află în respingerea crucii." (Horia, 2017: 75,76) A fost perioada începând de la care ştiinţa se năpustea asupra religiei, oferindu-se ca fundament mişcărilor revoluţionare atunci când acestea, în tentativa de dizolvare a unei întregi cosmoviziuni holiste a existenţei, dezlănţuiau delirul monstruos al pozitivismului. El va constata că după Evul Mediu lumea cunoaşterii a cunoscut un puternic proces de fracţionare. Teritorii diverse, până nu demult interconectate, începând de atunci s-au separat prin inutile şi falacioase frontiere, confruntându-se reciproc. E starea de lucruri sesizată şi de Stéphane Lupasco atunci când constata că: „Niciodată nu s-a văzut o separaţie atât de mare între ştiinţe şi filosofie". (Lupasco, 1982: 5)

→

Homo sapiens

Condamnând această separaţie, Vintilă Horia se ridica deasupra tuturor frontierelor ivite în drumul, adesea evanescent, al cunoaşterii, atingând un *superius al ideilor de complementaritate şi completitudine,* în ideea de a oferi, cum spune chiar el, *une nouvelle possibilité d'envisager l'Être.* (Horia, 2017: 1) Demersul horian prefigura viitorul Cunoaşterii printr-o răsturnare copernicană ce reunifica teritoriile gândirii, viziune ce îşi afla întemeieri în sublima *alchimie celestă a crucii.* Dintr-o asemenea perspectivă, Cunoaşterea se prefigura şi ca o strădanie „pentru ca destinul omului să tindă spre mântuire, concluzie a unei tragedii universale pe care nimeni nu a aşezat-o în această lumină, nici măcar Milton în al său *Paradisul pierdut.* Şi nici Thomas Mann, Raymond Abellio sau Hermann Hesse, Rilke sau Claudel." (Horia, 2017: 12) În plus, autorul lui *Dumnezeu s-a născut în exil* sublinia, citându-l pe Heidegger, că, de aici ar putea prinde contur „o teologie a crucii, autentica teologie creştină, înlăturând cealaltă teologie, cea neautentică, /.../ care a provocat astăzi o teribilă confuzie între religie ca mesaj ezoteric menit să ne convertească la propria noastră posibilitate de mântuire, şi religie ca mesaj social pe cale să transforme Biserica într-o simplă societate anonimă pentru apărarea drepturilor omului, ceea ce, apropiind-o totuşi de conceptul de revoluţie, o anihilează ca religie propriu-zisă. Cristianitatea, sub acest aspect, accentuează Vintilă Horia, nu este nici o morală, nici un program de reformă socială sau politică, scopuri lipsite de transcendenţă şi de ecumenicitate." (Horia, 2017: 12)

Postumitatea lui Vintilă Horia a oferit în 2017 una dintre marile cărţi ale exilului românesc: *Crucea.* Lucidul său discurs pledează pentru reinstaurarea acelei ordini pe care, pierzând-o, umanitatea de astăzi nu se mai regăseşte cu propria esenţă. Într-un asemenea timp, *Crucea,* prin latura istorică şi eshatologică pe care o ascunde şi o relevă în dubla sa proiecţie în spaţiu şi timp, va trebui să redevină tema fundamentală a orientărilor noastre, dat fiind că există „un sens orizontal şi un sens vertical în metageografia crucii (sens) care indică în mod precis o posibilitate de completitudine înscrisă în însuşi misterul creştin". Din perspectiva sinuoasă a Cunoaşterii, „contemplarea misterului crucii, tocmai în acest moment de confuzie şi incertitudine pe care nici Biserica nu a ştiut să-l evite, /.../ pare indispensabilă /.../, pentru că simbolismul crucii, în proiecţia sa ultimă, se presupune că antrenează spre un soi de explozie universală a adevărului, ceea ce ar implica o nouă posibilitate de a înţelege fiinţa. Filosofia ar putea astfel, depăşind moştenirea raţionalistă, să-şi recupereze funcţia presocratică, în vreme ce teologia s-ar reîntoarce la căutarea unică a obiectului său, redevenind, aşa cum o afirma Heidegger o teologie a crucii." (Horia, 2017: 9,10) Vintilă Horia aşază simbolul Crucii într-un *de-necuprins* în chingile raţionalităţii, un *veşnic departe* şi un *inexplicabil aproape, Centru al lumii şi al istoriei* unde întrezărim îndelebila identitate cu puterile ce străbat profunzimea fiinţei până dincolo de hotarele depărtării esenţiale care despart de Dumnezeire. Cuvântul *Centru,* păstrând proximitatea cu inefabilul, scoate din ascundere rostul a toate câte există şi, de asemenea, a celor care şi câte nu există, sau nu există încă. Cunoaşterea se situează astfel în *completitudine gnoseologică,* acel esenţial ce se refuză *disidenţelor raţionaliste.* Renaşterea şi Iluminismul – oferind temeiuri pentru toate mişcările revoluţionare – au fost momentele care au pulverizat legăturile dintre religie şi ştiinţă, îndepărtând cunoaşterea de complexitatea poliformă a realităţii. Reunificarea acestor teritorii ale gândului e prefigurată şi de alţi gânditori, ca, de pildă, Oskar Gruenwald, cel ce scrie în *Journal of Interdisciplinary Studies* (Grunwald, 1993: 1): „It is a vital complementarity between all the arts and sciences, knowledge and faith, science and religion, as well as a deeply religious perception of man and his world".

Şi faptele surprinzătoare survenite în ştiinţele veacului XX confirmă din plin o asemenea orientare. Odată cu Max Planck, Niels Bohr, Werner Heisenberg sau Wolfgang Pauli, fizica cuantică redescoperea religia în chiar interiorul său. Etologia readucea în gândire indestructibila unitate dintre subiect şi obiect. Oameni de ştiinţă de mare prestigiu, asemenea unui Bernard Lovell, afirmă că nu se mai poate lansa o teorie despre Cosmos fără a-i consulta în prealabil pe teologi. „Ştiinţa, scria şi Isidro Juan Palacios în revista spaniolă *Punto y coma,* deja nu mai este revoluţionară, a devenit umilă, s-a pus în serviciul realităţii şi respectă religia." (Albu, Anghelescu, 2015: 302) *Meritul cultural al lui Vintilă Horia* – potrivit aceluiaşi Isidro Juan Palacios – este că oferă astăzi „o viziune armonioasă a realităţii, ca totalitate". (Ibidem: 300, 301)

Prin Vintilă Horia, cunoaşterea se arată ca o stare de împlinire interioară, aceea unde Heidegger vede o *intrare în posesie de sine*, situare sub orizonturi limpezitoare de sens, apropiere de acel *Cuvânt* (*Verbum erat apud Deum*) apt să devină „cel mai demn de a fi supus interogării" (Heidegger, 2014: 46)

Eseul *Crucea,* alăturat celorlalte scrieri horiene, eşafodează astfel ceea ce, în timpurile lui Wilhelm Dilthey, se constituia într-un *construct spiritual.* Dar dacă, sub presiunea pozitivismului din ultima parte a veacului XIX, cel care, scriind despre *Trăire şi poezie* (*Das Erlebnis und die Dichtung*), situa gândirea religioasă într-o ireconciliabilă opoziţie cu filosofia, la Vintilă Horia sensurile sunt inversate. *Misterul Crucii* e parte integrantă a unei totalităţi unde strălucesc, deopotrivă egale întru cunoaştere, teologia, filosofiile, ştiinţele şi literatura. Operând o asemenea reconciliere, gândirea lui holistică se alătura celor care încearcă să întemeieze o nouă raţionalitate, pentru că autorul lui *Dumnezeu s-a născut în exil* se întreba dacă „putem oare astăzi *cunoaşte şi întemeia* – mă refer la ştiinţă şi la politică – dincoace de drumul crucii? Dincolo de această completitudine, teologică şi ştiinţifică totodată, este greu să găsim o soluţie. /.../ Trebuie să credem că /.../ la capătul ştiinţei înseşi, nu ar fi decât o ştiinţă a crucii, aşa cum ne-o arată Edith Stein urmând gândul Sfântului Ioan al Crucii? Numele acestui mistic spaniol contemporan cu El Greco, ne-ar putea servi drept călăuză dezocultantă." (Horia, 2017: 80)

Opera lui Vintilă Horia se întemeiază în egală măsură pe ştiinţificitate şi pe iubirea de Dumnezeu, ca act ce *precedă cunoaşterea.* Aşa se face că, potrivit lui, *templul creştin* este, înainte de toate, „locul în care adevărul se manifestă şi devine tangibil spiritului". (Horia, 2017: 23) Numai astfel cunoaşterea îşi dobândeşte completitudinea gnoseologică, acel Ceva esenţial, ce se opune *disidenţelor raţionaliste* şi disolutivei *gândiri calculatoare* denunţate de Nietzsche.

Divizarea extremă *spirit–materie* (*res cogitans–res extensa*) operată de Cartesius a generat confuzie ocultând omul transcendental: „A separa obiectul de subiect, eroare corectată de epistemologia cuantică, sublinia Vintilă Horia, nu permite, după cum gândea Abelio, *o emergenţă vizibilă a unei proporţii ascunse.*" (Horia, 2017: 18) Prin aceasta, potenţialul infinit al *complementarităţii,* unicul capabil să spulbere frontiera dintre vizibilul şi invizibilului lumii, ar fi exclus.

Pentru Cunoaştere ca şi pentru credinţă, prezentul apare ca o vârstă guénoniană, *moment de confuzie şi incertitudine,* pe care, spune Vintilă Horia, *nici Biserica nu a ştiut să-l evite.* Se poate distinge aici şi o consecinţă firească a acelui raţionalism ambiguu care – vreme îndelungată – persistase latent în încercarea de a-L cuprinde pe Dumnezeu (*Fiinţa infinit perfectă / Ens summe perfectum*) demonstrându-i, pe cale raţională (!?), existenţa. Ponderea accentelor gnoseologice şi epistemologice proprii acelui „ratio" obstinat devenea îndoielnică. Evident, *Teologia occidentului medieval* a aspirat să se transforme în ştiinţă (*Sacra scientia / Scientia Dei!*)

Pe de altă parte, prin scrierile lui Descartes, metafizica fusese inoculată de un raţionalism dizolvant: *Nihil esse in intellectu quod prius non fuerit in sensu,* afirmase el. Se înţeleg de aici motivele pentru care Fr. Nietzsche incrimina supremaţia pe care Descartes o atribuia subiectului cunoscător. Odată indus în lumea credinţei, raţionalismul declanşa un ireconciliabil conflict între cer şi pământ.

De aceea, considera Vintilă Horia, *contemplarea misterului crucii* a devenit, *acum*, „indispensabilă nu numai pentru un creştin, ci şi pentru un credincios aparţinând oricărei alte confesiuni". *În proiecţia sa ultimă*, doar *simbolismul crucii* mai poate deschide o posibilitate de completitudine şi ne mai poate antrena spre o „explozie universală a adevărului". (Horia, 2017: 9)

Meditaţiile horiene deschideau un *superius al ideilor de complementaritate şi completitudine*, acelea în virtutea cărora cunoaşterea oferă *„une nouvelle possibilité d'envisager l'Être".* Configurându-se sub un orizont cu deschideri metapolitice, cunoaşterea devine, în accepţia lui, „un spaţiu pe măsura Aceluia care avea să corecteze traiectoria omului /.../ purificându-l /.../ şi adăugându-i o dimensiune de eternitate /.../ pe care omul o uitase sau nu o cunoscuse niciodată înainte de începutul erei creştine". (Horia, 2017:11) E o pasiune specifică a gânditorului pentru adevărurile pe care umanitatea le-a abandonat în uitare. Şi Heidegger, pe care îl citează în numeroase ocazii, identifica un asemenea tip de pasiune, considerând că ea aparţine „unei stăpâniri pe deplin întemeiate peste ceea ce ne întâmpină ca şi peste felul în care noi răspundem acestei întâmpinări, subordonând-o unor ţeluri mari şi importante" (Heidegger, 2014: 38,39), ceea ce, în cazul de faţă, nu mai necesită o demonstraţie. *Crucea* conduce spre un *éclatement universel de la vérité.* (Horia, 2017:1)

„Omul, scria Nietzsche, creşte şi se desprinde de tot ceea ce îl înconjura cândva, /.../ dar unde este veriga care încă îl cuprinde? Este ea lumea? Este ea Dumnezeu?" (Heidegger, 2014: 27) Iată întrebarea la care, prin *Crucea,* Vintilă Horia tocmai a răspuns, *veriga* (*annulus aeternitatis*) ce îl cuprinde şi îl exprimă ridicându-l deasupra păcatului metafizicilor occidentale, vinovate de marea *uitare a Fiinţei.*

Poetic locuieşte omul pe-acest pământ, scria Hölderlin. Această rostire ar putea deveni semnul heraldic al scrisului horian. Dacă *a locui poetic* însemna, potrivit lui Hölderlin, *să te situezi în prezenţa zeilor şi a esenţei lucrurilor* (apud Heidegger, 2011: 241), atunci ce se mai poate spune despre cel care a scris *Dumnezeu s-a născut în exil*, tocmai în vremea când se încerca *o golire a lumii de Dumnezeu.* Şi totuşi, Vintilă Horia continua să spere – îndemnându-i şi pe alţii – într-o *eternitate situată dincolo de istorie.* Nu e ceva eroic în scrierile lui? *Ce te face eroic?* – se întreba Nietzsche, oferind şi răspunsul: *să vii, în acelaşi timp, în întâmpinarea celei mai mari suferinţe şi a celei mai mari speranţe proprii.* (*Ştiinţa voioasă*, fragmentul 268) Eroic şi tragic într-un acelaşi timp (timp al guénonianului *kali-yuga*), prin *Crucea*, dar şi prin întreaga lui operă, Vintilă Horia confirmă că „tragicul este de aflat acolo unde domină spiritul, într-atât de mult încât tragedia supremă se petrece pe tărâmul cunoaşterii şi în sfera celui care cunoaşte". (Heidegger, 2014: 50)

Bibliografie

Albu, Mihaela, Anghelescu, Dan, 2015, *Eseistica lui Vintilă Horia – deschideri către transdisciplinaritate*, Ed. Aius, Craiova.

Albu, Mihaela, Anghelescu, Dan, 2016, *Tinereţea unui fost săgetător, Vintilă Horia, publicistica interbelică,* Ed. Aius, Craiova.

Arendt, Hannah, 2006, *Originile totalitarismului,* Humanitas, Bucureşti.

Berdiaev, Nicolae, 1995, *Un nou Ev Mediu,* Ed. Omniscop, Craiova.

Gadamer, Hans-Georg, *Adevăr şi metodă,* 2001, Teora, Bucureşti.

Gadamer, Hans-Georg, *Actualitatea frumosului,* Polirom, 2000.

Grunewald, Oskar, 1993, *The Rainbow Paradigm,* în *Journal of Interdisciplinary Studies.*

Guénon, René, 2008, *Domnia cantităţii şi semnele vremurilor,* Humanitas, Bucureşti.

Heidegger, Martin, 1999, *Introducere în metafizică,* Humanitas, Bucureşti.

Heidegger, Martin, 2011, *Originea operei de artă,* Humanitas, Bucureşti.

Heidegger, Martin, 2014, *Despre eterna reîntoarcere a aceluiaşi,* Humanitas, Bucureşti.

Horia, Vintilă, 1997-1998, *Un scriitor împotriva timpului său, Secolul 20,* nr. 10-12/ 1-3, Bucureşti.

Horia, Vintilă, 1988, *Le voyage à San Marcos,* Éditions du Rocher, Jean-Paul Bertrand Éditeur, collection Alphée, Paris.

Horia, Vintilă, 2015, *Călătorie la centrele Pământului,* Ed. ART, Bucureşti.

Horia, Vintilă, 2017, *Crucea,* Ed. Vremea, Bucureşti.

Lupasco, Stéphane, 1982, *Logica dinamică a contradictoriului,* Ed. Politică, Bucureşti.

Miron, Paul, 2007, *Corespondenţă cu Horia Stamatu,* Bucureşti, *Jurnalul Literar.*

Nietzsche, Fr., 2019, *Ştiinţa voioasă*, Humanitas, Bucureşti.

Parmenide, 1979, *Filosofia greacă până la Platon,* Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti.

Scrima, André, 2005, *Antropologia apofatică,* Humanitas, Bucureşti.

Spengler, Oswald, 1996, *Declinul Occidentului/ Untergang des Abendlandes*, Ed. Beladi, Craiova.

Spengler, Oswald, 1931, *Der Mensch und die Technik,* München.

Transumanismul şi postumanismul în acţiunea militară (I)

Col. Georgel RUSU

Preocupările pentru potenţarea peste măsură a puterilor luptătorului se pierd în negura vremurilor. Dovada o constituie legendele, basmele ori poveştile pe care le întâlnim la mai toate popoarele. Astăzi, suntem martorii unor dezvoltări ştiinţifice şi tehnologice care ne arată că ceea ce era odinioară de domeniul ficţiunii a devenit realitate.

Dincolo de dorinţa autodepăşirii prin ştiinţă şi tehnologie, transumanismul afirmă posibilitatea creării omului „îmbunătăţit", ba, mai mult decât atât, a unei noi specii, *homo ciberneticus.*

Dorit sau nu, acest lucru ar influenţa confruntarea de tip militar în mod covârşitor şi ar putea să conducă la dispariţia speciei *homo sapiens*, la postumanism.

Nevoia de violenţă. Acest demers nu mai miră pe nimeni. Nevoia violenţei dirijate avea în trecutul îndepărtat sau mai apropiat întemeieri ideatice, dar şi considerente de ordin pragmatic abordate după ştiinţa vremii.

Sunt autori care consideră că „menţinerea ordinii este cel mai vechi dintre obiectivele guvernării şi presupune stabilirea de reguli în scopul prezervării vieţii şi al garantării proprietăţii." [7, p. 19]

Tot aşa, devenirea şi menţinerea statelor înlăuntrul unor graniţe s-a făcut de multe ori pe calea armelor. Contractul social, postulat de J.J. Rousseau, act fundamental al existenţei statale, are în centrul său, dincolo de separarea puterilor în stat, un temei fundamental, renunţarea cetăţeanului la dreptul natural la violenţă. Este locul în care statul îşi asumă dreptul la violenţă într-un cadru contractual care duce la afirmarea în echilibru a celor trei puteri (legislativă/ normativă, judecătorească şi executivă), dar şi la crearea de instituţii specializate, inclusiv în privinţa administrării violenţei (Armată, Jandarmerie ş.a.).

Mai departe, se face distincţie „între două violenţe proprii dreptului, între două violenţe legate de drept: violenţa întemeietoare, care instituie şi impune dreptul (*die rechtsetzende Gewalt*), şi violenţa conservatoare, care menţine, confirmă, asigură permanenţa şi aplicabilitatea dreptului (*die rechtserhalttende Genwalt*). [3, p 67]

Chiar şi autori de sorginte teologică acceptă nevoia violenţei în scopul prezervării existenţei umane. Astfel, „guvernul are un scop divin. Funcţia guvernului este de a folosi forţa pentru a asigura pacea civilă, dreptatea şi libertatea. Creştinii nu trebuie să fie anarhişti." [11, p. 12]

Aşadar, nevoia unei violenţe care să cadă în sarcina statului şi a unui cadru normat pentru aplicarea ei pare să fie acceptată în cvasiunanimitate.

Instituţiile dedicate violenţei, cele care împreună constituie instrumentul militar de putere, au ca specific şi faptul că resursa umană angajată este mai întâi selectată după criterii şi standarde care să asigure capacitatea fizică, psihică şi morală de acţiune stabilită. Mai mult decât atât, acestora li se impune, prin cadrul normat, îndepărtarea de subiectivisme care la un moment dat ar putea să conducă la disfuncţionalităţi, la implicări care să scoată violenţa în afara cadrului normat. Există aici o paletă largă de acţiuni sau inacţiuni ale instrumentului militar de putere care ar constitui derapaje de la scopul fundamental al creării acestuia, dar cel mai de temut este acela al acţiunii care să aibă drept urmare disoluţia statului. Aşa se face că dincolo de normă există ideea că militarul are obligaţia să curme prin violenţă atacul la statalitate.

Există aici o întreagă literatură de specialitate cu privire la acţiunea *manu militari,* dar şi o seamă de controverse, contestări şi repudieri vizavi de subiect sau de aspecte concrete manifeste sau de intenţii ale puterii sau ale comandanţilor militari.

Cert este că insul, resursă umană componentă, trebuie să răspundă standardelor specifice care să garanteze funcţionalitatea obiectivă, fără exagerări sau diminuări datorate persoanei. Cadrul specific normat trebuie, de asemenea, să corespundă legislaţiei fundamentale.

Preocupări care conduc spre transhuman. Cercetarea ştiinţifică, cu accent pe cea medicală, a căutat să aducă omului îmbunătăţiri ale propriilor performanţe, corectări ale unor deficienţe sau sechele după evenimente nedorite, dar şi abilităţi peste cele obişnuite. Denis Alexander, profesor la Oxford, ne aduce în atenţie tema, remarcând „trei niveluri de îmbunătăţire: trivială, convenţională şi transumanistă, plecând de la simplă tehnologie şi ajungând la pură ideologie." [2, p. 4] Se evidenţiază ca exemple la categoria „triviale" vaccinul şi lentilele de contact, iar la „convenţionale" operaţiile estetice, utilizarea de medicamente pentru potenţarea mentală, dar şi protezele dedicate persoanelor cu membre amputate etc. Dincolo de acestea se situează transumanismul, ca acţiune programată de depăşire a datului uman pe calea tehnologiilor, inclusiv crearea unei noi fiinţe, una de sorginte cibernetică.

Activitatea specifică instrumentului militar de putere este una care dintotdeauna a impus calităţi aparte ale luptătorului şi nevoia de capacităţi deosebite. Aşa se face că istoria ne arată şi varii modalităţi de potenţare a forţei fizice, a celei mentale, dar şi ale unor simţuri ale militarului dincolo de cele dobândite la instrucţie.

Dacă în Antichitate sau în Evul Mediu i se distribuia luptătorului vin sau un aliment similar menit să-l stimuleze înainte de a pleca la atac, mai târziu, lucrurile au evoluat, căpătând o justificare medico-militară. Sunt de enumerat raţiile de morcov şi afine care erau distribuite aviatorilor şi observatorilor aerieni pentru potenţarea acuităţii vizuale cu ceva timp înainte de plecarea la misiune în timpul Primului Război Mondial, dar şi diverse substanţe din categoria drogurilor, unele menite să-l facă mai curajos pe luptător, altele să-i diminueze durerile pricinuite de răni sau chiar să-l facă să uite atrocităţile la care a fost părtaş. Tot aşa, în anii '60, pe timpul războiului din Vietnam, luptătorul american primea amfetamine pentru efectele specifice de dezvoltare a vigilenţei şi de menţinere a robusteţii psihice, ca şi substanţe destinate să-i îndepărteze sau să-i elimine frica etc. [1] În anii '80, între obiectivele aplicaţiilor tactice ale structurilor Armatei Române se situa şi călirea psihică a luptătorului şi creşterea rezistenţei la stres, inclusiv prin lucrul prelungit în condiţii de privare de somn. Aşa se face că se urmărea ca pe durata de 8 zile a unei aplicaţii, ofiţerii să poată lucra şi depune efort specific, asigurându-se doar 2-4 ore de somn pe zi. Numai că acest lucru se făcea fără a se apela la stimuli externi.

Mai nou, anul 2003, acela al invaziei trupelor SUA în Irak, a însemnat utilizarea ca „drog" a modafinilului, ca stimulator psihic pentru sporirea vigilenţei şi a capacităţilor cognitive şi a celor de performanţă fizică, inclusiv a celor legate de privarea de somn. Anul 2004 a însemnat şi achiziţionarea de către armata UK a unui număr de 24.000 de tablete de acest fel! [*Ibidem*] Studiile asupra subiectului arată că „în SUA, soldaţii trebuie să ia medicamente dacă li se ordonă asta, pentru binele performanţei militare." [*Ibidem,* p. 18]

Departe ca cei care au imaginat, creat şi utilizat instrumente auxiliare acţiunii armate să fi gândit la vremea aceea în termenii în care astăzi cultura caracterizează drept fenomene de tip transhuman sau postuman în dinamica acţiunilor specifice, oamenii implicaţi au căutat eficienţă. Acesta este şi sensul major al dezvoltării societăţii occidentale dezvăluit de Mihai Nadin. Eficienţa dincolo de orice altă raţiune pare să ghideze şi fenomenul militar prezentat în Capitolul 12, „Nu-i treaba lor să ştie de ce". [8, p. 693] Încă din anii '80, autorul surprinde orientările fundamentale ale producţiei de orice. Aşa se face că „civilizaţia analfabetismului a reintegrat armata în reţeaua sarcinilor şi funcţiilor semnificative ale pragmaticii înaltei eficienţe." [*Ibidem,* p. 712]

De la spărgătorul de capete la spărgătorul de... coduri? Şi mai aproape – 2018 – sunt dezvăluite programe ample de cercetare privind crearea „superluptătorului/supersoldatului bio-îmbunătăţit", capabil să activeze fără să doarmă (sau cu refacere în durate foarte reduse). Acest proiect, care îşi propune să revoluţioneze războiul, este intitulat Programul biomedical de cercetare a performanţelor umane şi chinologice, [15], şi are alocate mari sume de bani. La DARPA (Defense Advance Research Projects Agency/Agenţia de Proiecte de Cercetare Avansată în Domeniul Militar, creată în 1958) se lucrează şi pentru dobândirea de calităţi superioare ale vederii, mirosului şi altor simţuri ale luptătorului, urmând „exemplul fiziologic" al animalelor (pisică/ vedere în infraroşu, capacităţi olfactive mărite de sute de ori etc.), dar şi pentru crearea unui software care ar putea fi încărcat direct pe creier pentru sporirea capacităţilor proprii, inclusiv de autovindecare în caz de orbire, paralizie sau tulburări de vorbire. Astfel de cercetări au un istoric în perioada 1949-1969 când s-a folosit şi LSD pentru interogatorii. [*Idem*] Între obiectivele urmărite de DARPA în urmă cu mai bine de cinci ani se situau programe precum: „Accelerated Learning", „Crystalline Cellulose Conversion to Glucose" (abilitatea oamenilor de a mânca iarbă sau alte plante nedigerabile), „Human-aided optical recognition" (binoclu neuro-optic, pentru detectarea pericolelor), „RealNose" (senzori pentru a detecta substanţe chimice la fel de precis ca un câine) şi „Z-Man" (dispozitive care să le permită oamenilor să urce pe ziduri ca şopârlele). [1]

Astăzi DARPA are în vedere dorinţa Pentagonului ca instituţia să se ocupe de viaţa artificială, o cale de a crea sisteme biologice („fiinţe"?!), produse şi materiale dedicate acestora.

Evoluţia tehnologică dedicată unor astfel de preocupări este mai frecventă decât am crede. Căutările ne arată (atât cât permite menţinerea secretului acţiunilor specifice) că în mai multe locuri pe glob (peste 50 de ţări cercetează şi proiectează roboţi de luptă – Wikipedia!) se desfăşoară de mai multe decenii cercetări, studii, experimente dedicate atât aplicaţiilor care să potenţeze capacităţile luptătorului, cât şi celor menite să creeze „fiinţa" care să-l înlocuiască.

Desigur că dincolo de entuziasmul stârnit firesc de unele demersuri care arată capacităţile omului de a produce „materie inteligentă", apar şi unele întrebări, mai ales când sensul este dat de crearea unor „proteze" destinate potenţării acţiunii de tip militar.

Oameni îmbunătăţiţi sau o nouă creaţie? nu mai rămâne o întrebare retorică a lui Denis Alexander, ci capătă contur prin programe publice şi realităţi incontestabile.

Într-o sarabandă a preocupărilor domeniului, au apărut deja şi documente programatice [6]:

- SUA lansează Strategia privind inteligenţa artificială (AI) în 12 februarie 2017;
- Canada lansează Strategia pan-canadiană pentru inteligenţa artificială în martie 2017;
- Japonia, lansează Strategia pentru tehnologia AI în martie 2017 (având ca ţel trecerea spre Societatea japoneză 5.0, în raport cu conceptele momentului revoluţia industrială 4.0 şi fenomenul globalizării 4.0.);
- China anunţă public nivelul său de ambiţie de a deveni lider global în cercetarea, dezvoltarea şi aplicarea tehnologiilor de AI în iulie 2017 prin Planul de dezvoltare a generaţiei următoare de AI (competiţie în care intenţionează să fie în frunte în 2030);
- India adoptă o Strategie naţională pentru inteligenţa artificială #AiforAll cu intenţia de deveni „atelierul a 40% din lume" ca furnizor de soluţii AI;
- Rusia nu a prezentat încă un document special dedicat domeniului, dar preşedintele Vladimir Putin menţiona în spaţiul public, în septembrie 2017, că „cine va deveni lider în domeniul AI va conduce lumea" şi că ar fi bine să fie prevenită acumularea acestei puteri „într-o singură mână" pentru că „incumbă oportunităţi uriaşe, dar şi ameninţări dificil de anticipat astăzi", declaraţie care indică un nivel înalt de preocupare pentru AI;

Homo sapiens

Ieşind din pandemie, încotro? (I)

Dragoş VAIDA

Cuvântarea Papei, din 31 mai 2020, la Vatican, a relevat ceva care trebuia să fie spus, *importanţa omului, a persoanei:* „Noi, oamenii, suntem temple ale Duhului Sfânt, economia nu este", de unde şi prioritatea care se impune: „Vindecarea oamenilor, nu economisirea pentru a salva economia (este importantă), vindecarea oamenilor, care sunt mai importanţi decât economia". Ar fi greşit să legăm cele spuse de afilieri confesionale, sunt chestiuni de principiu, de concepţie/filosofie privind viaţa. Noi am lăsat tradiţii, cultură şi familie şi am mers pe tripticul creştere economică idolatrizată la extrem – concurenţa acerbă – globalizare, mondializare, ignorarea surselor şi iată preţul: 30 de grade în Siberia, terenuri sterpe, învăţământ fără profesori, diplome câte vrei la ieftiniri, amfiteatre, clase şi biserici pustii ş.a. Sigur, putem denunţa tripla alianţă amintită, dar trebuie să vedem cum pot fi împăcate reducerea inegalităţilor sociale cu protejarea mediului şi, mai departe, cu descreşterea, dacă pot fi împăcate. Poate vom ajunge în pragul unei economii bazate pe resurse naturale şi muncă manuală, situaţie care probabil nu va fi acceptată uşor. Se găsesc expuse şi idei nemaipomenite, exemplu, pentru a ne salva locul de muncă, *le boulot*, trebuie să venim cu bani, să cheltuim, deci, tot noi trebuie să îndurăm.

Este necesar să schimbăm direcţia, cu curaj şi încredere, să anulăm prin mijloace morale, culturale, în primul rând educaţionale, efectele pandemiei asupra psihicului si comportamentului nostru, asupra fiinţei noastre, de exemplu, sălbăticirea şi prostirea, analizate într-un articol recent din revistă. Un alt efect important de luat în seamă este sentimentul neplăcut şi alarmant că în tot ceea ce ne înconjoară se ascunde un duşman, că *lumea în care trebuie să trăim ne este esenţial ostilă.*

În aceeaşi direcţie, Bernard-Henri Lévy a publicat probabil cea mai scurtă carte a sa, *Ce virus qui rend fou.* Scrisă cu amărăciune, după cum mărturiseşte autorul, lucrarea face multe observaţii remarcabile care merită să fie reţinute: frica generează ură şi induce tentaţia de a turna vecini şi, tot din frică, chiar tentaţia de a denunţa pe cineva din personalul de îngrijire, cu puţin înainte aplaudat din balcoane, pentru că nu-l acceptăm ca posibil vecin. Omul înfricoşat devine *docil* şi gata să cedeze (vezi mai jos citatul din Aristotel).

Lucrul cel mai natural, logic, la care ne putem aştepta este *declinul* despre care scria Oswald Spengler, prăbuşirea, colapsul. Întâlnim şi în prezent acest curent de idei, referinţe la momente ale crizei imposibil de trecut cu vederea, vezi Nicolas Baverez, *La chute de l'Occident,* cu observaţia gravă: „Occidentul şi-a pierdut credibilitatea şi şi-a arătat vulnerabilitatea ratând gestionarea riscurilor sistemice şi şocurile care caracterizează secolul XXI" (*„L'Occident a perdu sa crédibilité..."*, cu textul originar puteţi găsi pe internet sursa şi completarea). Într-un moment în care avem acută nevoie de stat, unii văd o prăbuşire a acestuia din cauze atât sanitare, cât şi morale sau intelectuale. La noi, cutare personaj, nu prea ajutat de o rostire inteligibilă, devenit ideolog şi publicist care umblă şi prin mănăstiri – religia fiind un domeniu de interes strategic pentru fraţii pravoslavnici –, merge mai departe şi proclamă bucuros, relativ la Europa, prăbuşirea „şandramalei".

Nu mai găsim între semeni decât cu greutate oameni cu o minte şi cu o judecată bine aşezate, cu încredere în ceea ce fac, oameni de ispravă, viteji în viaţă, caractere. Să ieşim din dihonie, din izolare, şi să sperăm că nu dăm peste un nou principiu/stil de guvernare, guvernarea autoimpusă.

Sa ne salvăm dintr-o experienţă în care izolarea cumplită, frica şi bănuiala ne-au alterat semnificativ însăşi calitatea de fiinţă umană. Ce s-a întâmplat cu noi şi în noi? Prietenul de ieri a devenit o persoană suspectă. La Sfânta Liturghie, un mare dar ce ni s-a făcut, oamenii nu se mai împărtăşesc, se dau deoparte, reducând sensul şi efectul slujbei care nu poate fi separată de *comuniune, împărtăşire*. Specialiştii ne îndrumă să punem banii în bancă, să fructifice instituţia rezultatul muncii noastre. *Mondializarea de masă* este un fenomen nemaivăzut în istoria epidemiilor. (Françoise Fressoz) Noi, românii, am avut *revoluţia în direct*, acum autorităţilor nu le putem reproşa nimic, ne-au dat *pandemia în direct.*

Educaţia bine înţeleasă, dezvoltată cu discernământ, poate juca un rol de prim ordin. Nu trebuie orientată excesiv către bazele teoretice ale domeniilor studiate, exemplu studiul gramaticii, în timp ce elevul nu învaţă cum să crească o floare, cum să înţeleagă şi să iubească grădina, nu este îmbiat să perceapă şi să guste natura. Educaţia este aproape în totalitate orientată către producţie şi creaţie, în dauna deprinderilor care vizează atenţia (Chantal Delsol) faţă de lumea din jur, mediul natural sau faţă de persoanele care ar avea nevoie de un ajutor, de o vorbă bună; vedeţi Matei 25, *Duminica Înfricoşătoarei Judecăţi*, cu gesturi simple, la îndemână (35. *Căci flămând am fost şi Mi-aţi dat să mănânc; însetat am fost şi Mi-aţi dat să beau; străin am fost şi M-aţi primit*; 36. *Gol am fost şi M-aţi îmbrăcat; bolnav am fost şi M-aţi cercetat; în temniţă am fost şi aţi venit la Mine*) – le luăm oare în serios când se prezintă ocazia?

Dăscălimii celei mereu criticate, abia acum i se vede rostul când e pe cale de dizolvare. Nu mai spunem bancuri, nu mai avem aniversări colegiale. Cursul la bursă a fost înlocuit de decese, cine dă mai mult e mai bine în pagină. Nu ne mai este teamă de securitate, virusul ne pândeşte şi de la o zi la alta aflăm că s-a descoperit un nou mod de transmitere, că mai atacă încă ceva. Duşmanul de clasă este acum duşmanul din casă. Am prieteni, foşti colegi, mai vorbim la telefon, în dialog ne verificăm integritatea, ca după un accident – dacă mai putem merge, dacă mai putem formula o idee ca înainte, dacă mai putem vorbi. Nu suntem siguri că după izolarea în care am fost, într-o dezbinare nefirească, teribilă, ne mai putem obişnui să fim din nou oameni. Ar fi o imensă pierdere dacă acum, când revenim la realitate, toate cele trăite nu ne-ar deschide ochii asupra unei întrebări de răscruce şi asupra valorilor veritabile care într-adevăr contează. *Cum vrem să ieşim, mai buni sau mai răi, şi cum va ieşi democraţia?*

După Tocqueville, democraţiile pier ca urmare nu atât a unor înfrângeri militare, cât mai ales a coruperii instituţiilor precum şi a pierderii simţului civic al cetăţenilor datorate individualismului. Explicând cum îşi păstrează tiranii puterea, Aristotel făcea analiza cuprinzătoare următoare: „Tirania urmăreşte trei scopuri. Unul este umilirea supuşilor, pentru că niciun suflet umil nu va unelti. Al doilea este realizarea unei suspiciuni reciproce, căci o tiranie nu se va prăbuşi înainte de a se încheia o înţelegere reciprocă a unor supuşi. În al treilea rând, o tiranie urmăreşte ca supuşii să fie incapabili de acţiune, pentru că de la cei incapabili nimeni nu se aşteaptă la nimic, astfel încât ei nu vor răsturna tirania pentru că nu le stă în putere. Iată cele trei ţinte către care se îndreaptă voinţa tiranului: suspiciunea reciprocă, incapacitatea de acţiune şi umilirea." Dintre cei trei factori consideraţi se detaşează clar şi semnificativ pentru noi astăzi *cultivarea climatului de suspiciune*. Mai mult, în analiză trebuie inclus un nou factor, care apare în situaţia pe care o trăim, climatul de frică, teama în faţa unui necunoscut înfricoşător, care induce desocializarea insului.

Măsurile de relaxare, mă refer la texte, am impresia că introduc mereu restricţii şi tind să complice situaţia. Mersul la restaurant sau la plajă devin operaţii tactice complexe, greu de suportat. Pe de altă parte, din ce mi se mai povesteşte, în stradă se revine „la normal", regulile şi controalele nu mai apar la tot pasul. Sper să pot să stau cu strănepoţica noastră, Smaranda, să privim la cărţile ei în franceză, să povestim, să comentăm. Gustul, plăcerea de a citi o carte în pat şi de a spune o rugăciune s-au compromis şi nu ne rămâne decât să sperăm că vor reveni.

De-a lungul pandemiei atitudinile exprimate împărtăşesc observaţia că reacţia în raport cu criza a fost slabă. Dintre analizele relative la ceea ce ni s-a întâmplat, o reţinem pe cea datorată lui Paul Thibaud, care a pus o întrebare cheie absolut legitimă: de ce Europa nu a găsit la ea acasă, în ea însăşi, resursele necesare pentru a opri pandemia. (*„Pourquoi l'Europe n'a pas trouvé en elle les ressources pour juguler la pandémie."*) Filosoful citat (suntem amândoi născuţi în 1933) a condus revista *Esprit* între 1977 şi 1989, s-a ocupat de Algeria şi a susţinut că acolo a avut loc un război, nu o revoluţie, „căci o revoluţie presupune participarea activă a poporului". Această teză ne interesează, căci ne putem atunci gândi că în 1989 nici noi n-am avut o revoluţie, ci mai degrabă o scăpărare foarte scurtă, urmată de o *contra-revoluţie*. S-a văzut că au fost promovate repede cadre legate de eşalonul doi al nomenclaturii. Chiar dacă învelişul propagandistic şi simulacrul de ideologie nu mai apăreau, ce dacă, din moment ce, foarte important, *metodele de conducere* şi *de manipulare* ca şi *privilegiile* se menţineau, de altfel, continuate până în zilele noastre, de exemplu, vezi pensiile speciale inimaginabile, în prea multe cazuri neacoperite de un aport social util. În ceea ce priveşte Covid-ul, din nou remarcabil, autorul pune greul bilanţ al crizei sanitare pe seama individualismului occidental, care se consideră absolvit de *trecutul familial* şi colectiv. Se rupe astfel legătura cu tradiţia, cu valorile promovate de aceasta. Or tocmai familia este leagănul acestor valori care constituie soclul civilizaţiei europene, acel *our way of life* la care m-am mai referit.

Dar care ar fi bilanţul, ce s-a întâmplat cu corabia vieţilor noastre? Evenimentul „pandemia", care acum pare că se risipeşte în vânt, ne lasă o frică cumplită în suflet, grave consecinţe în plan social şi economic, conflicte majore, o desocializare deşirantă, dincolo de orice măsură. Îmi pare că ne-am ales cu o catastrofă de amploare profund detestabilă, cu întrebările „la ce bun", ce s-a întâmplat, cine şi cum au intervenit, cu resursele noastre de isihie pe sfârşite. Din ce în ce mai bine se conturează impresia că există un management clar în dezvoltarea şi tratarea crizei Covid, că evoluţia nu este necontrolată, că există obiective precise care sunt urmărite. Din păcate, dar natural, nu putem identifica aceste obiective, dar se vede că lucrurile se mişcă în direcţia unui control mai ferm al populaţiei. Poate că experienţa dramatică şi consumatoare a „fărăderostului" a fost însuşi unul dintre ţelurile proiectului.

Apelul către revenirea la normal nu trebuie urmat fără discernământ, fără nuanţările care se impun pe domenii. În cele mai multe ţări, şcolile nu vor reveni la viaţă înainte de septembrie. Dar de ce neapărat să revină, nu ar fi totuşi învăţământul *on line* viitorul în sistem? În ceea ce mă priveşte, nu. Reîntoarcerea în clasă este cea care va imprima o disciplină, un obicei şi va oferi un cadru, o legătură între oameni, tineri, familii.

Comisia Europeană a adoptat în aprilie 2018 Comunicatul privind inteligenţa artificială, document semnat de 24 de state membre. România nu se află printre semnatarii interesaţi „să lucreze împreună în domeniul AI".

Mai departe, un număr tot mai mare de state îşi manifestă intenţiile în acest domeniu prin documente programatice. De remarcat semnatarele declaraţiei „Inteligenţa artificială în regiunea nordic-baltică", Danemarca, Finlanda, Franţa, Germania, Italia, Marea Britanie, Polonia şi Suedia. De asemenea, Estonia, Insulele Feroe, Islanda, Letonia, Lituania, Norvegia.

Majoritatea acestor instrumente de management ale domeniului accentuează nevoia dezvoltării inteligenţei artificiale pentru asigurarea unui ritm mai susţinut al dezvoltării economice. Unele dintre ele propun chiar dezvoltări deosebite pe sensul *homo ciberneticus* şi utilizarea tot mai intensă în domeniul militar.

(Va urma)

Mărturii despre Ansamblul brâncuşian de la Târgu Jiu

Radu HOMESCU

În anul 1955 eram elev în clasa a VIII-a la Liceul „Moise Nicoară” din Arad. Instruit de părinţi să utilizez dicţionarele din biblioteca familiei atunci când am nelămuriri sau vreau să cunosc mai mult despre personalităţi, evenimente istorice, sensuri ale cuvintelor sau diverse altele trebuincioase cunoaşterii, aveam grijă să caut şi în alte dicţionare, de pildă, în cele ale lui Lazăr Şăineanu. Observând că zăbovesc mai mult asupra unei pagini din *Enciclopedia Română Minerva,* ediţia din anul 1930, apărută la Cluj, unde erau reproduse în sepia trei sculpturi de Brâncuşi, *Pasărea măiastră, Studiu de copil* (*Cap de copil din marmură* din colecţia Bogdan-Piteşti) şi *Portret* (*Capul baroanei R.F.*) – opere de artă neînţelese de mine atunci, care m-au captivat însă – tatăl meu, încântat că fiul priveşte acea pagină, s-a hotărât să-mi relateze cum l-a întâlnit pe Constantin Brâncuşi, gorjeanul său. În cele ce urmează, iată povestea, aşa cum am reţinut-o.

În anul 1938, părintele meu era învăţător în comuna Socodor, judeţul Arad. Primise, în acel an, ordin de concentrare militară la Cluj, pe termen nedefinit. Cum în acea perioadă mirosea a praf de puşcă în Europa, s-a gândit că cine ştie dacă îşi mai poate vedea mama vreodată, pe muica Ioana, în cazul unor încleştări militare de anvergură. I-a scris fratelui său Gheorghe că va sosi la Târgu Jiu, la o anumită dată, rugându-l să-l aştepte la gară cu carul (tras de unica vacă din dotarea familiei). În zilele în care circulase scrisoarea până la destinaţie (satul Vârtop, aflat la 15 km de Tg. Jiu), s-a schimbat oficial mersul trenurilor. Nemaifiind timp de a încropi o altă epistolă pentru corectarea orei sosirii, trenul a ajuns mai devreme cu vreo două–trei ore, timp în care tata s-a plimbat pe malul Jiului, prin parcul tinereţii sale de elev la Şcoala Normală din localitate. A văzut *Masa tăcerii,* apoi *Poarta sărutului.* La distanţă, de 1,5 km, aflată în schelă de lemn, se afla *Coloana fără sfârşit,* cu o mulţime de lucrători în jur. Era în vara anului 1938, probabil după încheierea anului şcolar, prezenţa sa la unitatea militară din Cluj urmând a fi abia în toamnă. Apropiindu-se de schela unde se efectuau lucrările de metalizare a modulelor de fontă („mărgelele”), a întrebat pe cineva care lucra la coloană ce-i cu acea construcţie. „Nu ştim nici noi bine ce reprezintă, dar puteţi să-l întrebaţi pe cel cu barbă şi cu pălăria aia pe cap. Ăla e sculptorul!” Tata s-a apropiat de autorul coloanei, s-a prezentat, spunându-i:

Sunt învăţătorul Vasile Homescu, gorjean din comuna Peşteana, satul Vârtop, de la poalele dealului Gura Bujorăscului ce duce spre Motru. Vă întreb, dacă îmi este permis, ce reprezintă această lucrare?

– Eu sunt Costantin Brâncuşi, tot gorjean, din cătunul Hobiţa, Peştişani. Ca să afli ce-i cu ceea ce am ridicat aici... să-ţi explic: Aici la Jiu au murit eroii neamului apărând în 1916 glia. Doamna Arethia Tătărăscu, soţia prim-ministrului, gorjean şi el, a comandat un ansamblu monumental închinat eroilor care s-au jertfit la Jiu. Dumneaei are o funcţie importantă, anume aceea de preşedintă a Ligii Naţionale a Femeilor Române din Gorj (Arethia Tătărăscu era bucureşteancă din părinţi argeşeni – n.n.). Tot ansamblul se află în linie dreaptă, de la malul Jiului, până aici, a relatat Brâncuşi. Acolo se află o masă rotundă, ca la noi, cu scaune mărunte, puse de jur-împrejur, unde se aşază suflarea casei să ia cina. Plecarea la război a unuia din flăcăi îi îngrijora pe-ai lui. Aceştia stăteau în linişte aşezaţi, cu strachina pe masă şi, gândindu-se la ce va fi, cum se va întoarce din luptă: învingător şi nu altfel! I se dădeau sfaturi, încurajări, celui ce urma să plece la luptă, cu toţii făcându-şi planuri de viitor la întoarcerea lui acasă. La plecare este însoţit până la poartă, unde ostaşul se desparte de familie, primind sărutul celor dragi. După câte ştii, domnule învăţător, în Gorj nu există superstiţia de a nu te săruta la despărţire sub grindă, fiindcă-ţi merge rău, ci dimpotrivă. Acea poartă ar fi *Poarta sărutului.* După săruturile de despărţire ale familiei, flăcăul se duce la biserică să se roage lui Dumnezeu să-l ajute să învingă duşmanul şi să poată reveni nevătămat la casa lui. Apoi, cu sufletul întărit de rugăciunea făcută, se duce pe câmpul de luptă. Dacă va muri, el va fi un erou al neamului; iar dacă va învinge vrăjmaşul, va fi, de asemenea, erou! Din antichitate şi până în zilele noastre, eroilor li s-a ridicat o coloană a recunoştinţei. Aceasta este *Coloana recunoştinţei fără de sfârşit* adusă eroilor neamului nostru care s-au jertfit la Jiu în 1916.

Din câte se ştie, Brâncuşi nu vorbea mult, era tăcut. Pesemne că prezenţa unui învăţător doritor să afle despre complexul sculptural era şi un prilej de a lămuri pe cel care, la rândul lui, va vorbi elevilor ca să afle despre ceea ce s-a întâmplat acolo în 1916 şi despre cum se poate, prin artă, reţine în memoria colectivă eroismul apărătorilor gliei străbune.

Merită a aminti aici şi reflecţiile sculptoriţei Miliţa Petraşcu – eleva lui Brâncuşi, care a lucrat în atelierul acestuia timp de patru ani. La 12 august 1938, Miliţa Petraşcu îi scrie:

Scumpe maestre,

Am venit de la Târgu Jiu, unde am avut o nespusă bucurie de aţi vedea operele. (…) Coloana se ridică liberă acuma sacadat ca nişte bătăi de inimă generoasă, şi odată sfârşeşte în seninătate printr-o cupă gata de a primi daruri cereşti în infinit. (Notă: epistola este publicată în volumul *Brâncuşi inedit,* Ed. Humanitas, 2004, p. 296-297.)

Inaugurarea ansamblului a fost amânată de mai multe ori, iar Constantin Brâncuşi n-a mai venit la Târgu Jiu să participe la eveniment (27 octombrie 1938). Facem o remarcă: iniţial Arethia Tătărăscu i s-a adresat Miliţei Petraşcu spre a prelua proiectul. Aceasta l-a recomandat însă pe maestrul ei, care, fiind gorjean, cunoştea cel mai bine istoria locurilor. În actul de donaţie a operelor brâncuşiene de către Liga Naţională a Femeilor Române din Gorj se spune despre „memoria eroilor gorjeni care s-au jertfit în războiul de întregire” (cf. informaţiilor primite de la doamna Sorana Georgescu-Gorjan).

La despărţire, tatăl meu i-a mulţumit marelui sculptor pentru explicaţiile primite. Despre valoarea reală a maestrului a aflat mult mai târziu, e drept. Cunoscuse, aşadar, un artist genial, de dimensiune universală. Îndrumându-mi interesul pentru artă, tata m-a impulsionat şi printr-o dedicaţie, scrisă pe albumul de pictură Theodor Aman primit cadou de ziua mea, la vârsta de 16 ani, cu aceste cuvinte: „Prin cultura românească, spre cultura universală”.

Marcat o viaţă întreagă de opera lui Brâncuşi, am avut şi unele şanse să mă intersectez cu „urmele” sale, în ţară şi peste hotare. Prima mea mare întâlnire cu el a fost în septembrie 1968 la Paris, când am vizitat Musée National d'Art Moderne (Centre Beaubourg) şi unde, atunci, în *aria Brancusi* a muzeului, am putut vedea expuse operele sale fascinante, inclusiv atelierul său adus acolo. Am îndrăznit să fac o corectură necesară, abordându-l pe custodele acestei arii. Posterul sculptorului indica locul naşterii Peştişani, iar eu l-am rugat să-şi noteze că e Hobiţa, cătunul comunei Peştişani. I-am explicat ce înseamnă *cătun, sat* şi *comună* în România şi, mai mult, i-am spus că descind pe linie paternă din acele locuri. Îndrăzneala s-a tradus în faptă, menţionându-se, la un an după vizita mea la prestigiosul muzeu, denumirea exactă a locului naşterii marelui artist. Pesemne că semnalarea mea a fost luată în seamă, iar modificările necesare au fost operate, fiind necesitoare. Credibilitatea tânărului vizitator ce eram atunci a avut greutate şi prin faptul că veneam din ţara care s-a opus invaziei sovietice în Cehoslovacia din acel august nefast. Peste tot pe unde mă aflam în Franţa, mă bucurasem de bunăvoinţă, căldură, credibilitate şi interes pentru România.

Şansele mele în viaţă vizându-l pe Brâncuşi şi creaţia sa au fost de neimaginat în anii tinereţii mele. L-am cunoscut pe inginerul Ştefan Georgescu-Gorjan, cercetător ştiinţific la INCERC (Institutul Naţional de Cercetare în Construcţii), pe care l-am vizitat de mai multe ori. Întâmplarea a făcut să fiu coleg de facultate cu Ruxandra (Sanda), fiica cea mică a valorosului inginer, ea urmând secţia de Fizică secundar Chimie (secţie mutată după vreo doi-trei ani la Facultatea de Chimie), iar eu secţia de Fizică. După absolvirea facultăţii, am devenit colegi la Laboratoarele de Hormonologie şi Sinteze de citostatice ale Institutului Oncologic Bucureşti. Pe fiica cea mare, doamna Sorana Constanţa Georgescu-Gorjan, am cunoscut-o tot în acel institut de cercetare, unde fusese angajată la absolvirea facultăţii, ca şefă de promoţie, la Departamentul de Documentare, secţia de limbă engleză. Eram, aşadar, coleg cu această distinsă anglistă, o bună cunoscătoare a operei lui Brâncuşi. Dumneaei deţine o importantă arhivă legată de realizarea ansamblului de la Târgu Jiu. Este în contact permanent cu Centrul „Georges Pompidou”, cu Atelierul Brancusi – Musée National d`Art Moderne din Paris, cu Centrul de Cercetare, Documentare şi Promovare „Constantin Brâncuşi” din Târgu Jiu şi cu Muzeul Naţional de Artă din Bucureşti.

Sanda Gorjan, căci aşa era cunoscută admirabila mea colegă, valoroasă cercetătoare, şi ea şefă de promoţie la absolvirea facultăţii, personalitate cu calităţi colegiale rarisime, plină de umor şi generozitate, într-o zi, la începutul anului 1965, m-a invitat la dânsa acasă, să-l cunosc pe constructorul *Coloanei,* pe tatăl ei, ştiindu-mă ahtiat după arta brâncuşiană. M-a prezentat astfel părintelui ei: „Tată, colegul meu Radu este fiu de oltean şi ardeleancă, la fel ca mine”. Glumind, răspunsul prompt a fost: „Radule, asta-i cea mai proastă combinaţie”. Zâmbind, mi-a spus că dacă tot vreau să aflu de la dânsul despre Brâncuşi, să remarc sculptura din ipsos ce-l reprezintă pe tatăl său, Ion Georgescu-Gorjan (nume schimbat, la majorat, din Ion Ciobanu, un gorjean din Godineşti, fără şcoală, dar un autentic autodidact – cf. relatărilor doamnei Sorana Georgescu-Gorjan). Era prietenul lui Brâncuşi, mai vârstnic cu şapte ani. Portretul acestuia, realizat de Brâncuşi la Craiova, era aşezat pe dulapul-bibliotecă din holul apartamentului din str. Vasile Lascăr nr.18, etajul II (fostă str. Galaţi). Îmi amintesc că parchetul din hol scârţâia păşind pe el şi parcă dulapul se clătina. Am întrebat gazda dacă bustul nu poate cădea de pe bibliotecă la vreun cutremur, distrugându-se.

În anul 1967, bustul a fost vândut Muzeului Naţional de Artă, ca urmare a faptului că i-a fost refuzată inginerului Georgescu-Gorjan aprobarea pentru turnarea în bronz a portretului, întrucât lucrarea nu figura în patrimoniul vreunui muzeu din ţară. Valoarea cu care a fost achiziţionat bustul de către muzeu a fost de 40.000 lei, cu alte cuvinte, nici măcar valoarea unui autoturism Dacia 1.100 din anii următori. Lucrarea se află astăzi expusă la Muzeul Naţional de Artă al României. La acea întâlnire nu am beneficiat de mai multe informaţii, altele decât cele bine ştiute. La o altă întrevedere cu inginerul Ştefan Georgescu-Gorjan, am aflat multe date tehnice privind construcţia *Coloanei fără sfârşit.*

→

Istoria de lângă noi

Memoriile unui matematician

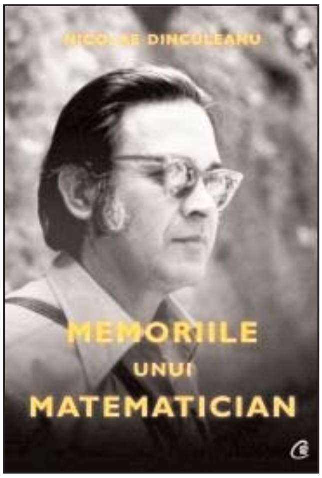
Olimpia IORGA-POPESCU

La editura Curtea Veche, a apărut cartea *Memoriile unui matematician,* scrisă de Nicolae Dinculeanu, personalitate remarcabilă, matematician american de origine română. În rândurile care urmează voi încerca să explic cine este venerabilul matematician, de 95 de ani, cu o biografie fascinantă, care trăieşte în SUA.

În 1899, după model european, Spiru Haret a introdus la clasele terminale de liceu din şcolile româneşti, analiza matematică şi algebra superioară. După programele introduse atunci de el, cele două discipline s-au predat în liceele româneşti până în 1948, când au fost scoase din programele şcolare. Întâmplarea a făcut ca în 1958, când am terminat facultatea de matematică, să se reintroducă analiza matematică şi algebra superioară. Fără experienţă, cu un manual cu definiţii care nu corespundeau deloc cu cele învăţate în facultate, m-a cuprins disperarea. Salvarea a venit însă de la Ministerul Învăţământului, care a început să ne trimită nişte fascicole şapirografiate, cu un proiect de manual semnat Nicolae Dinculeanu şi Eugen Radu, primul fiind chiar asistentul meu din facultate. Proiectul de manual avea un limbaj foarte clar, exerciţii bine alese şi bine gradate, după care aveam să predau mai bine de 20 de ani. După două decenii, prin 1978, când profesorii stăpâneau bine acel manual şi-l considerau excelent, ne-am trezit că, fără nicio explicaţie, ne-a fost înlocuit manualul cu un altul, care avea şi el calităţi, dar era nou pentru profesori. Pe atunci, în toată ţara se preda obligatoriu după un manual unic. *Unic şi bun!* Printre profesori s-a zvonit că manualul nu mai era valabil deoarece autorul lui ar fi fugit în America, aşa se spunea pe atunci despre cei care nu se mai întorceau în ţară. Apoi, numai cei care participau la congrese şi conferinţe internaţionale de matematică ne mai aduceau veşti despre profesorul N. Dinculeanu, până în 2019, când Editura Curtea Veche a editat volumul de memorii menţionat la început, o carte de 700 de pagini, tipărită în condiţii excelente, cartonată şi foarte frumos legată. Nu degeaba directorul editurii i-a fost discipol şi doctorand profesorului Dinculeanu. Imediat, în lumea matematică românească, din ţară şi străinătate, au început să se întretaie emailurile despre această carte nou apărută.

Nicolae Dinculeanu s-a născut la 26 februarie 1925, în comuna Padea, judeţul Dolj, la 40 km la sud de Craiova, din părinţii Nicolae Dobre şi Frusâna Dinculeanu, văduvă din Primul Război Mondial. Pe atunci, multe femei nu se cununau cu un nou bărbat, pentru a beneficia de acele puţine drepturi pe care le primeau de la stat, ca văduve de război, dar recunoaşterea satului era mai puternică decât actele oficiale. Astăzi, la venerabila vârstă de 95 de ani, N. Dinculeanu trăieşte în oraşul Gainesville, din Florida, are o memorie excelentă şi am rememorat acum multe fapte din facultatea de matematică din Bucureşti, din perioada 1953-58, când i-am fost studentă.

Biografia lui N. Dinculeanu este impresionantă, pentru că ne arată cum regina ştiinţelor, matematica, poate ridica un copil de la ţară, fără susţinere materială, până în lumea academică, până în elita socială a vremurilor lui. El nu pune faţă în faţă două lumi, aşa cum se scrie pe ultima copertă, ci trei lumi: lumea interbelică, complet diferită de lumea postbelică din România, pe de o parte, şi lumea occidentală şi americană, pe de altă parte. În prima parte a memoriilor, ne descrie viaţa de copil de la ţară, fascinat de obiceiurile şi datinile din satul său natal. Cartea ar trebui citită de cât mai mulţi profesori şi învăţători, pentru a înţelege complexitatea percepţiilor elevilor. Recepteză toate obiceiurile comunităţii lui, participă cu suflet la tot ce era necesar pentru a se descurca în acele condiţii grele de la ţară. Acum, după ce am parcurs cartea, aş periodiza-o astfel: anii 1925-1935, în care îşi descrie cu mult talent copilăria şi şcoala primară, etapa 1935-1946, Liceul militar „D.A. Sturdza" din Craiova şi Şcoala de ofiţeri, deci perioada de militărie, iar după 1946, studiile şi cariera universitară.

Liceul militar „D.A. Sturdza" din Craiova, care anterior fusese gimnaziul fiilor de militari, încă din 1881, era o unitate de elită a învăţământului liceal românesc. Liceele militare, în special cel de la Mănăstirea Dealu, luau atunci toate premiile *Gazetei Matematice.* Oricum, nu cred că i-a fost prea uşor ca de la vârsta de 10 ani să se desprindă de unicul părinte pe care îl avea şi să intre într-un program strict de pregătire militară, pentru următorii zece ani. Dar, în situaţia lui familială şi materială, nu avea de ales. Programul unei zile din liceul militar, pentru un copil de 10 ani, nu era uşor, dar deprinderile de ordine, disciplină, seriozitate pe care i le-a format, cu siguranţă, i-au folosit în tot restul vieţii. Nu degeaba familiile care doreau să investescă în educaţia fiilor lor îi duceau în liceele militare de la Iaşi, Dealu, Timişoara, Tg. Mureş sau Craiova. Poate nu a fost uşor nici ca, după ce ai fost cel mai bun ofiţer artilerist din seria ta, cel mai bun trăgător cu tunul, să laşi totul şi să devii un mare specialist în teoria probabilităţilor şi teoria măsurii. Dar aşa cum mărturiseşte într-o frază, *era harnic, învăţa foarte bine şi cu frica lui Dumnezeu,* iar eu, care l-am văzut tânăr, aş adăuga că era înalt, frumos, cu o expresie blajină, şi că aşteptam cu plăcere orele sale de seminar şi, uneori, însoţea grupa de studenţi la câte o plimbare pe bulevardul Magheru. Aşa se face că era şi portdrapelul Liceului „D.A. Sturdza". Crescând la ţară, într-o curte cu mai mulţi copii, participând la pescuit, la săniuş, la colinde, trăind 8 ani în colectivul liceului militar, a dobândit cultul prieteniei, fiind invitat cu multă plăcere în familiile colegilor, iar apoi mai târziu împreună cu soţia, să deschidă cu plăcere şi uşurinţă casa lor colegilor şi prietenilor.

În perioada când era simultan student şi la electrotehnică şi la facultatea de matematică a Universităţii din Bucureşti, la ultima lucra o echipă de profesori de talie internaţională: Grigore Moisil, Miron Nicolescu, Dan Barbilian, Simion Stoilow, Gh. Vrănceanu. Victor Vâlcovici, Alexandru Ghica, Caius Iacob ş.a.. Prestigiul lor internaţional, dar şi modul exemplar în care S. Stoilow şi Gh. Mihoc, care s-au apropiat mai devreme de partidul comunist, i-au apărat pe Octav Onicescu (prieten al lui Nae Ionescu), Dan Barbilian (aderase la mişcarea legionară), V. Vâlcovici (secretar general al partidului înfiinţat de Carol al II-lea), Al. Ghica (prinţ din familia domnitoare Ghica), Gh. Vrănceanu (candidase în 1946 din partea ţărăniştilor), a făcut ca să nu fie atinşi de urgia comunistă. N. Dinculeanu consacră un capitol cu multe detalii despre profesorii lui. Cum să nu-l elogieze pe Moisil, care în afară de faptul că l-a remarcat ca student foarte bun, student fiind, l-a angajat ca asistent al lui, atunci când nu mai avea salariu de la armată şi când mânca *la supliment,* la cantina studenţească (mânca ce rămânea la sfârşitul mesei).

Ca mentor, a îndrumat în ţară până la plecare, activitatea a zece doctori în matematică, toţi devenind ulterior profesori universitari şi cercetători: Şerban Strătilă (California), Theodor Făgărăşan (California), Grigore Arsene (Inst. de Matematică), Simona Niculescu (Elveţia), Ion Chiţescu (Univ. Bucureşti), Stelian Găină (Univ. de Arhitectură), Mihai şi Florica Voicu (Univ. de Construcţii), Gh. Cenuşe (ASE), Valentin Popescu (Inst. de Matematică).

Ziarul *Evenimentul Zilei* din 20 martie 2020 publică cu litere mari ştirea că N. Dinculeanu a fost meditatorul la matematică al familiei Ceauşescu. Prin 1963, când a început meditarea copiilor pe atunci Zoia, Valentin şi Nicu, apoi şi a lui N. Ceauşescu, viitorul dictator încă nu deţinea puterea în stat, nu acceptase cultul deşănţat al propriei personalităţi şi poate erau cu toţii aşa cum îi descrie în carte. Oricum, eu rămân uimită de alegerea de către familia Ceauşescu, sau poate de alţii, a meditatorului, ca fiind unul din cei mai valoroşi şi oneşti matematicieni ai acelor ani.

N. Dinculeanu a fost foarte cunoscut în lumea celor interesaţi de matematică, nu numai datorită acelor excelente manuale după care s-a studiat 20 de ani şi a celor 20 de generaţii de studenţi de la facultatea de matematică cărora le-a predat, dar şi datorită tratatelor, publicate la Editura Academiei. Pe plan internaţional, l-au făcut cunoscut cărţile publicate în edituri ca Deutscher Verlag der Wissenschaften, Noordhoff (Olanda), Pergamon Press (Anglia), ca şi comunicările ştiinţifice ţinute la congrese şi conferinţe internaţionale de matematică.

Odată scăpat din *lagărul socialist,* prin 1966, ca visiting profesor în Canada, *s-a năpustit* cu arzătoare dorinţă să vadă lumea, să înconjoare globul, să vadă marile muzee ale omenirii. Temându-se de lipsa unei aprobări ulterioare de a ieşi din ţară, a vizitat Japonia, India, Egipt, Nepal, Libia, Turcia, pe toate descriindu-le istoric şi geografic, aşa că am putea întitula cartea şi *Memoriile unui matematician mare turist.*

În anul 1977, aveam responsabilitatea, în calitate de membru al Colegiului de redacţie al revistei în limba engleză *Economic Computation and Economic Cybernetics and Research,* de a veghea la respectarea programării la tipografie şi apariţiei la timp a celor patru numere pe anul în curs. Conform legislaţiei în vigoare, traducerea în limbi străine trebuia efectuată doar de traducători autorizaţi. Inginerul Ştefan Georgescu-Gorjan, cunoscător a cinci limbi străine (italiană, germană, franceză, engleză şi rusă), cu atestate de traducător, era singurul agreat de conducerea Catedrei de Cibernetică Economică pentru efectuarea traducerii. Am avut, aşadar, prilejul de a-l vedea mai des, discutând şi despre Brâncuşi. După cutremurul din 4 martie 1977, l-am întrebat despre o eventuală înclinare a *Coloanei*. Mi-a relatat că s-a deplasat la Târgu Jiu la puţină vreme după seism şi a făcut personal măsurători asupra unei posibile înclinări, inclusiv determinări catetometrice privitoare la o cu putinţă afundare a *Coloanei.* Nu a constatat nici cea mai mică deviaţie de la verticală sau vreo modificare a înălţimii. Mi-a explicat că tronsonul central era din oţel, alcătuit din trei segmente bine îmbinate, iar elasticitatea acestuia s-a menţinut în timp fără modificări. Privitor la o eventuală afundare a *Coloanei* în sol, datorită undelor seismice primare (pe verticală), nu s-a putut constata nici un milimetru, datorită structurii fundaţiei de beton extrem de solide. Explicându-mi că stâlpul central era vopsit cu dublu strat de miniu de plumb, rugina acestuia era evitată, iar modulele de fontă nu trebuiau dislocate pentru curăţire de rugină, vreme de „o sută de ani de acum încolo".

Închei aceste amintiri cu o importantă menţiune din Raportul Tehnic (pag. 24) privind *Coloana fără sfârşit,* publicat de Misiunea UNESCO la Bucureşti şi Târgu Jiu din luna mai 1998: „Coloana este nu numai o capodoperă a artei moderne, ci şi o extraordinară operă inginerească". Această apreciere este şi elogiul suprem adus inginerului Ştefan Georgescu-Gorjan, personalitate de mare valoare tehnică şi culturală, trecut la cele veşnice în 5 martie 1985.

Din cartea *Aşa grăit-a Brâncuşi* (Ed. Brâncuşi, Tg. Jiu, 2018, p. 122) de Sorana Georgescu-Gorjan, distinsa deţinătoare a unor importante informaţii despre opera genialului sculptor şi a dosarului tehnic al tatălui domniei sale despre *Coloană,* aducem în atenţie citatul următor: „Coloana fără sfârşit e aidoma unui cântec etern care ne poartă în infinit, dincolo de orice durere şi bucurie factice".

Pe această cale, exprim gratitudinea nemărginită doamnei Sorana Georgescu-Gorjan pentru materialele pe care mi le-a dăruit, pentru clarificările competente oferite cu generozitate, pentru bucuria reîntâlnirii recente, în care mi-am verificat aducerile-aminte despre cele relatate mai sus, precum şi pentru lectura textului şi observaţiile aferente.

Cecil Rhodes cel urât

Nicolae MELINESCU

Aproximativ douăzeci de milioane de africani au fost cărate cu forţa în zona Caraibilor şi a coloniilor americane în secolul al XVIII-lea, la apogeul pirateriei şi al comerţului cu sclavi. (Daniel Seculich, *Terror on the Seas,* Thomas Dunne Books, New York, 2009) Jurnalele de bord ale velierelor, pe baza cărora au fost întocmite statisticile actuale, nu dau dimensiunea exactă a comerţului cu sclavi, dar au consemnat detalii semnificative pentru actualele manifestaţii din America şi din Europa menite să demaşte rolul sclaviei în dezvoltarea celor două regiuni prospere. O mare parte dintre proteste cer să fie doborâţi de pe soclul gloriei eterne din forurile publice indivizi care şi-au creat averi şi renume prin exploatarea şi „civilizarea" teritoriilor de peste mări. Că manifestările au degenerat în ciocniri de stradă, au vizat personalităţi care nu au intrat în clasa exploatatorilor, ci în cea a exploratorilor, este o discuţie paralelă. Violenţele actuale rivalizează cu cele ale răpirilor de sclavi, deşi au trecut mai bine de trei sute de ani şi omenirea se consideră mai avansată şi mai eliberată de preconcepţii şi stereotipii.

Unii comandanţi de vase ce traversau Atlanticul încărcate cu oameni în lanţuri au înregistrat „sursa" pasagerilor: capturi ale traficanţilor arabi, foşti prizonieri ai războaielor locale vânduţi de şefii de trib învingători sau prada raidurilor europenilor. Descendenţii acelor uriaşe crime cer, în zilele noastre, decontul pentru frauda imensă în urma căreia forţa de muncă africană ieftină a alimentat pornirea motoarelor primei revoluţii industriale.

Populaţiile locale *bantu* (nu mai este corect politic să le numim de „negri") au pus în mişcare exploatările de minerale din sudul Africii, de unde s-au extras cantităţi enorme de aur, platină şi diamante din secolul al XIX-lea până în zilele noastre. (Numai din Namibia – Africa de sud-vest –, colonialismul german a extras diamante în valoare de 24 de miliarde de mărci, în numai 23 de ani, până la începutul Primului Război Mondial.) Când africanii au dat semne de nemulţumire, proprietarii terenurilor aurifere şi diamantifere au importat muncitori chinezi, stimulaţi şi ei cu biciul şi înfometarea ca să sape mai cu râvnă sub pământ până când cădeau morţi de epuizare. Comorile scoase la suprafaţă au făcut din întreprinzătorii britanici şi olandezi primii magnaţi ai pieţelor internaţionale de pietre şi metale preţioase.

Între ei, Cecil Rhodes (1853–1902) a avut o carieră fulminantă pentru standardele celei de-a doua părţi a secolului al XIX-lea. Proprietar de mine, politician, prim-ministru al guvernului Coloniei Cape între 1890 şi 1896, fondator al companiei De Beers (controla la început 90 la sută din piaţa mondială a diamantelor, 40 la sută în prezent), el a cumpărat (pentru un braţ de pături colorate şi câteva flinte) teritoriul de la nord de fluviul Limpopo, populat de triburile *ndebele* şi *shona,* acestea din urmă conduse de regele Lobengula, şi a înfiinţat colonia britanică Rhodesia, din care s-a desprins Zambia în 1960 şi Zimbabwe în 1980.

Credincios misiunii civilizatoare a Imperiului colonial britanic, el a propus construirea unei căi ferate de la Cape Town la Cairo, ceea ce ar fi însemnat pentru Africa sfârşitului de secol al XIX-lea un alt canal de Suez, de data aceasta terestru, cu o valoare economică inimaginabilă. Personalitatea lui Cecil Rhodes a fost controversată încă din timpul vieţii. Unii contemporani, cum a fost George Albu (descendent al unei familii româneşti din Transilvania), l-a admirat ca vizionar, întreprinzător şi intrigant politic. Criticii săi i-au reproşat că s-a comportat ca un cuceritor brutal, avid de putere, nemilos şi fără scrupule.

Cu o sănătate fragilă, cardiac, victimă a unor accidente, infectat cu malarie, Cecil Rhodes şi-a scris primul dintre cele şapte testamente la numai 24 de ani, pe când studia la Colegiul Oriel. El i-a cerut executorului său, lord Rothchild, să finanţeze după moartea lui o societate secretă care să subvenţioneze cultivarea unei elite imperiale. Când avea 45 de ani (a murit patru ani mai târziu), a scris ultima variantă a testamentului, prin care a instituit bursa doctorală Cecil Rhodes, dedicată educaţiei tinerilor din imperiul colonial care dovedeau anumite calităţi fizice (robusteţe masculină, rezistenţă, sportivitate) şi morale (simţul datoriei, altruism, forţă de convingere). Pe domeniul său Groote Schuur, devenită reşedinţa şefului guvernului, a dispus ridicarea vilei Woolpack, pentru tinerii scriitori britanici albi, între care s-a aflat o vreme şi Rudyard Kipling (*Cartea Junglei,* 1894). Spiritul pragmatic al amfitrionului a influenţat şi criteriile de selectare a bursierilor. „După cum ştii", i se adresa editorialistului William Thomas Stead, pionier al jurnalismului de investigaţie, „sunt total împotriva acordării burselor doar tocilarilor care stau toată ziua cu nasul în carte şi-şi pierd vremea numai cu greaca şi latina. Trebuie să lăsăm loc pentru acel element numit automulţumire, o stare pe care o creditez cu patru zecimi. Brutalitatea capătă două zecimi. Tactul şi calitatea de conducător primesc împreună încă două zecimi. Ultimele două zecimi îi revin rectitudinii flexibile." (Martin Meredith, *Diamons, Gold and War*, Public Affairs, New York, 2007) Potrivit dispoziţiilor testamentare, 60 de burse erau rezervate bărbaţilor din colonii, 96 americanilor şi 15 germanilor. Primul bursier (1903) a fost sud-africanul William Miller Macmillan, devenit istoric, remarcabil critic al conducerilor coloniale din Africa. Între cei peste opt mii de beneficiari ai bursei post-universitare Cecil Rhodes, dedicată universităţii Oxford, s-au aflat Dean Rusk, secretar american de stat între 1960 şi 1969, senatorul republican Richard Lugar, co-preşedinte ale Comitetului senatorial pentru relaţii externe (alături de Jospeh Biden), Strobe Talbot, subsecretar de stat american, kremlinolog eminent, generalul Wesley Clark, comandant al trupelor NATO, Bill Clinton, al 42-lea preşedinte american, Susan Rice, ambasadoarea Statelor Unite la ONU, Wasim Sajjad, preşedintele Pakistanului, Dom Mintoff, prim-ministru al guvernului Maltei, Tony Abott, Bob Hawke şi Malcolm Turnbull, prim-miniştri ai guvernului australian. Spiritul filantropic al lui Cecil Rhodes nu a depăşit, de-a lungul deceniilor, siajul comportamentului său rasist. Amintirea sclaviei africane i-a animat pe doctoranzii actuali de la Colegiul Oriel, a cărui intrare este dominată de statuia binefăcătorului studenţilor de excepţie.

În curentul tot mai popular de distrugere a statuilor, postura în marmură a lui Rhodes este o victimă preferată. Prea e sus, peste capetele tuturor, prea e îngâmfată ipostaza, prea e albă marmura, deşi patina timpului a mai înnegrit-o!

Încă din 2016, studenţi de origine africană, unii chiar bursieri Rhodes, au cerut violent şi agresiv nu numai înlăturarea statuii, ci chiar sfărâmarea ei cu ranga şi cu ciocanul. Protestatarii au preferat să uite sau să treacă cu vederea faptul că însuşi Nelson Mandela a abordat subiectul pe un ton conciliant şi a declarat în 2003 la inaugurarea fundaţiei Rhodes-Mandela, că primul întemeietor „a fost parte a ceea ce a devenit Africa de Sud în prezent, un om care şi-a căpătat o statură impresionantă pe scena istoriei noastre… Este încurajator că după un secol şi mai bine există momente şi ocazii în care oameni ca Cecil Rhodes revin în memoria posterităţii." (http://www.mandela.gov.za/ mandela_speeches/2003/ 030201_rhodes.htm, accesat 15 iunie 2020)

Peste o sută cincizeci de mii de oameni au semnat o petiţie online pentru demontarea sculpturii. Un monument al lui Rhodes a fost distrus în prealabil la universitatea din Cape Town în urma unei campanii *Rhodes Must Fall.* Colegiul britanic Oriel, care include şi o clădire impresionantă botezată cu numele celebrului său student şi susţinător, a hotărât să nu înlăture statuia lui Cecil Rhodes şi să nu mutileze faţada construcţiei după protestele din 2016. În condiţiile actualelor demonstraţii anti-rasiste, lord Christopher Francis Patten, baron Patten of Barnes, rectorul universităţii Oxford, le-a recomandat studenţilor demolatori să fie pregătiţi să accepte libertatea de gândire, „sau să se pregătească să studieze în altă parte". (https://www.theguardian.com/education/2016/jan/13/cecil-rhodes-statue-row-chris-patten-tells-students-to-embrace-freedom-of-thought, accesat 15 iunie 2020) El i-a acuzat pe criticii lui Rhodes că blochează spiritul dialogului deschis, sunt incapabili să privească drept în faţă acele fapte istorice care nu le convin şi, în consecinţă, ignoră valorile liberale de exprimare de care beneficiază toţi.

Shaitza Aziz, membră a Consiliului municipal Oxford, l-a calificat pe rector drept „surd", o ilustrare a incapacităţii conducerii universităţii pe care o conduce de a fi în pas cu timpurile şi cu preocupările actuale ale oraşului academic. Lord Patten nu poate interveni direct ca să direcţioneze viitorul statuii, dar a ţinut să precizeze: „Există şi ceva ipocrizie în Oxford. Din cei peste o sută de bursieri, în fiecare an, cam o cincime sunt din Africa. Vin la Universitatea din Oxford pe banii fundaţiei (Cecil Rhodes) şi vor să-i arunce statuia lui Rhodes în Tamisa. Dacă pentru Mandela nu au mai contat problemele create de moştenirea Rhodes, ele nu mai contează nici pentru mine." (https://www.bbc.com/news/uk-england-oxfordshire-52990860, accesat 15 iunie 2020)

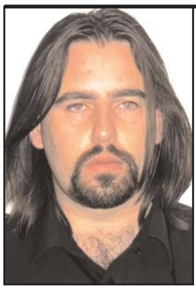
Intervenţia lordului Patten nu are valoare instituţională, dar poartă o greutate covârşitoare dată de experienţa sa publică, politică şi academică. A fost ultimul guvernator britanic în Hong Kong, a fost preşedinte al Partidului Conservator, secretar de stat pentru mediul înconjurător în cabinetul Margaret Thatcher şi cancelar al ducatului de Lancaster.

Lui i se opun acum protestatarii anti-rasişti. Pentru regatul care a ajuns cel mai întins din istoria omenirii (35,5 milioane de kilometri pătraţi, 26,35 la sută din suprafaţa globului, la apogeu în 1920), asemenea acţiuni de restituire istorică pot să pară motivate.

Paradoxal, mare parte dintre manifestanţii iconoclaşti sunt beneficiari ai sistemului alimentat de exploatarea colonială. Dintre aceştia se remarcă noii atei corporatişti, nu numai africani. Este un nou regn foarte agresiv şi îngâmfat, în curs de afirmare, care se manifestă şi pe la noi cu tot mai multă nesimţire. Membrii şi membrele acestei noi caste ce se auto-consideră superioară, la umbra marilor transnaţionale, au câteva caracteristici demonstrate în Africa, în America, în Marea Britanie şi chiar şi în România, caracteristici demonstrate copleşitor de comportamentul lor social. Exemplarele sale sunt educate în institute de elită (cum este Oriel, Oxford), sunt abili/abile, extrem de competenţi/competente în propriile domenii profesionale, de preferinţă cele care aduc foarte mulţi bani (avocatură, IT, contabilitate-finanţe, industria PR, management, securitate), sunt globalişti/globaliste, urăsc statul şi simbolurile sale identitare – inclusiv monedele naţionale – pentru că le-ar putea trăda originile etnice modeste, declară credinţa creştină demodată, dar adoptă noul idol – profitul. Ca animale sociale, urăsc pe toată lumea şi tot ceea ce nu aduce beneficii materiale, imateriale, de imagine, sociale. Urăsc bătrânii, persoane trecute de 38 de ani, sau care nu au o sută de mii de euro în cont, nu aparţin unei minorităţi (eventual sexuale), indiferent de vârstă, muncitorii câmpului, intelectualii discreţi, consecvenţi cu propriile principii, oamenii care nu strigă pe stradă numai ca să iasă numărul şi amploarea unui protest în care nu cred. Iubesc instituţia numită şef, cu nerăbdarea de a deveni aşa ceva ca să-i terorizeze pe subalterni. Această gaşcă se manifestă peste tot în lume. Pandemia de la începutul lui 2020 le-a permis să-şi desfăşoare arogant privilegiile şi dispreţul faţă de cei care nu le au.

(Imagine: desen înfăţişându-l pe Cecil Rhodes, realizat în 1892 de Edward Linley Sambourne şi publicat în *Punch magazine*.)

Dialoguri esenţiale

Benedict Popescu –fizician şi cântăreţ la teramin!

Vali GROSSU

Vali Grossu: *Sunteţi destul de cunoscut şi… „recunoscut" că aţi activat pe două „tărâmuri" (cel al muzicii şi cel al fizicii) care, în aparenţă, nu ar avea nicio legătură unul cu celălalt. Puteţi să reconstituiţi cine v-a descoperit „înclinaţiile" pentru cele două?*

Benedict Popescu: Înclinaţiile pentru muzică mi le-a descoperit chiar tatăl meu. Îmi aduc foarte bine aminte. Era într-o seară de iarnă (la sfârşitul anului 1959 sau începutul anului 1960). Tatăl meu mi-a testat urechea muzicală: mi-a cântat o gamă… do-re-mi-fa-sol-la-si-do şi m-a pus să o reproduc. Am reprodus-o întocmai! Apoi mi-a cântat o gamă din „scrierea" bisericească: pa-vu-ga-di-che-zo-ni-pa. Am reprodus-o şi pe aceasta. Mi-a testat apoi memoria muzicală: mi-a cântat o înlănţuire de mai multe note, pe care am reprodus-o cu precizie! Cred că atunci tatăl meu a decis să mă dea la şcoala de muzică, fapt care s-a şi întâmplat câteva luni mai târziu…

Înclinaţiile pentru fizică mi le-a descoperit învăţătorul Titel Mărgescu (în vremea aceea nu prea existau la ţară profesori cu studii superioare – diferitele materii fiind predate de… învăţători). În clasa a VI-a (când am studiat pentru prima dată fizica) ne-a dat la teză o problemă (desigur, de fizică). Am fost printre puţinii din clasă care a rezolvat-o la perfecţie. Mi-a luat caietul şi m-a lăudat în toată şcoala!

V.G.: *În perioada comunismului, când aveaţi 10 ani, nu aţi fost lăsat să urmaţi cursurile Şcolii de muzică din Piteşti (unde trecuserăţi examenul de admitere cu nota maximă), dată fiind originea socială „nesănătoasă" (fiind fiu de preot). Totuşi, v-aţi reimaginat pasiunea pentru muzică pe cont propriu. Cum a fost întreg procesul – susţinerea părinţilor, procurarea instrumentelor ş.a.m.d.?*

B.P.: Vedeţi dumneavoastră, acel moment m-a marcat (viaţa mea ar fi avut alt curs – poate mai bun, poate mai rău, dar oricum altul!), dar m-a făcut să fiu mai ambiţios. Părinţii mei nu au putut decât să-mi susţină moralul, neavând resurse financiare pentru a mă ajuta să-mi procur instrumente. Ca dovadă, prin clasa a VI-a mi-am cumpărat o vioară din banii câştigaţi de la Pluguşor, prin clasa a XI-a mi-am cumpărat o chitară din banii câştigaţi într-o tabără de muncă patriotică (era prin 1968 – se lucra la Autostrada Bucureşti-Piteşti). Am fost autodidact în tot ceea ce am făcut. Am învăţat singur să cânt la mai multe instrumente: fluier, vioară, muzicuţă, ocarină, clavietă, blockflute sau un instrument proiectat şi construit chiar de mine: varitonul. Mai târziu am descoperit ferăstrăul muzical, teraminul şi un alt instrument la fel de interesant – martenotonul – o versiune originală a instrumentului cunoscut sub numele de „Ondes Martenot".

V.G.: *Aţi lucrat aproape toată viaţa în cercetare ştiinţifică. Aveţi şi un doctorat în fizică…*

B.P.: După terminarea facultăţii, în 1974, am efectuat mai întâi un stagiu în producţie la o întreprindere de prospecţiuni de petrol cu sediul în Bucureşti. Apoi am lucrat la un institut de cercetări pe Platforma Băneasa, unde am parcurs toate gradele ştiinţifice, de la cercetător simplu până la cercetător principal gradul I (echivalent cu cel de profesor universitar). Am obţinut 10 brevete de invenţie şi am fost implicat în proiecte comune în Anglia şi Germania. Rezultatele obţinute în astfel de cercetări sunt acum publicate în reviste de prestigiu din străinătate, unele lucrări fiind citate de câte 30-40 de ori!

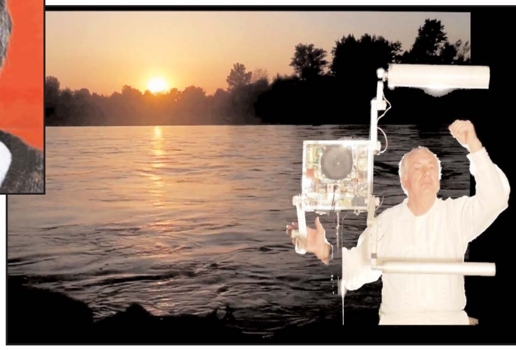
V.G.: *Care dintre cele două domenii – cel al muzicii şi cel al fizicii – v-au adus mai multe satisfacţii?*

B.P.: Aş putea să spun că amândouă – aproape în aceeaşi măsură. Şi asta pentru că am ştiut întotdeauna să îmbin un domeniu cu celălalt, aşa încât cele două au „trăit" în persoana mea într-o simbioză perfectă. Au fost perioade în care fizica a fost pe primul plan şi alte perioade în care am dat întâietate muzicii!

V.G.: *Au trecut 100 de ani de când a fost inventat teraminul. Sunteţi unul dintre puţinii artişti care cântă la acest instrument şi nu aţi cumpărat unul, ci v-aţi făcut unul. Povestiţi-ne cum l-aţi descoperit şi cum l-aţi construit…*

B.P.: Prin 1999, eram în Anglia şi lucram la Universitatea din Leicester în cadrul unei burse post-doctorat NATO – Societatea Regală din Londra. Într-o sâmbătă cântam la ferăstrău pe

stradă în centrul oraşului. A venit la mine un domn destul de tânăr (cu băieţelul lui de mână) şi mi-a spus că există un instrument la care se cântă… fără a fi atins şi care scoate un sunet apropiat de cel al ferăstrăului. Mi-a scris pe o bucăţică de hârtie numele: „Theramin". La scurt timp după aceea, sperând să găsesc vreun brevet, am căutat la cea mai mare bibliotecă din Cambridge, folosind cuvântul-cheie „Theramin", negăsind nimic. Nu am ştiut atunci că o literă era greşită în… *spelling* – „a" în loc de „e"!

După încă o vreme, un domn mai în vârstă, pe numele lui Arthur Huscroft, m-a găsit cântând la ferăstrău în centrul aceluiaşi oraş (Leicester) şi mi-a spus că are acasă o videocasetă despre… „theremin". Am aranjat să-mi dea o copie şi, vizionând-o, am reuşit să aflu mai multe despre acest instrument. Apoi, printr-o căutare pe internet, am intrat în lumea teraminului: istorie, scheme, interpreţi, producători, înregistrări audio şi/sau video. Aşa am aflat de Jake Rothman, absolvent de facultate în specialitatea „Electronică cu aplicaţii în muzică". Jake proiectase o placă de teramin, pe care am şi achiziţionat-o la scurt timp după aceea. A urmat o perioadă de cel puţin un an în care, pornind de la plăcuţa lui Jake, am proiectat şi construit restul: carcasă, antene, stativ, oscilatoare de joasă frecvenţă pentru generarea efectelor de vibrato şi de tremolo etc. Aşa a apărut primul meu *homemade theremin!*

V.G.: *Aveţi o evoluţie asemănătoare cu cea a inventatorului, rusul Lev Termen (nume anglicizat ca Leon Theremin). Amândoi fizicieni, amândoi inventatori ai unui instrument muzical electronic. Cum vedeţi aceste legături?*

B.P.: Într-adevăr, Lev Termen era student la fizică şi studia în paralel violoncelul la conservator. Cele două tărâmuri i-au permis să vadă eventualele punţi între electronică şi muzică. De altfel, el a descoperit principiul teraminului mai mult printr-o întâmplare: lucra la un circuit electronic ce urma să detecteze eventualele scăpări de gaze (cum sunt cele de la aragazul nostru). Mişcând mâinile în jurul acelui circuit a putut auzi nişte „fluierături" într-un difuzor conectat la ieşirea circuitului electronic. Astfel i-a venit ideea să exploateze acest fenomen şi să creeze un instrument muzical electronic. De menţionat faptul că *teraminul a fost prima sinteză a unui sunet acustic folosind potenţialul electronicii*. Şi asta s-a întâmplat într-un moment nu prea departe (la vreo numai 12-13 ani) de apariţia electronicii pe planeta Pământ! Pe bună dreptate, Lev Termen este acum recunoscut ca fiind părintele actualelor sintetizatoare electronice (fie ele analogice sau digitale).

Şi eu am avut şansa de a activa, precum Lev Termen, în acelaşi timp pe cele două tărâmuri: fizica şi muzica. Nu emit pretenţia de a fi inventat teraminul (ideea de bază aparţinând lui Lev Termen), dar, practic, eu l-am re-inventat – venind cu multe elemente noi: (1) am inversat sensul de control al volumului; (2) am rotit instrumentul cu 90 de grade, aşa încât rolul mâinilor este inversat în comparaţie cu teraminul clasic; (3) am introdus o a doua antenă (cu diametrul mai mic), pentru controlul înălţimii sunetului, îmbunătăţind în mod substanţial precizia de intonaţie – ca să menţionez numai trei dintre ele. Dacă Lev Termen ar fi trăit şi ar fi văzut îmbunătăţirile aduse de mine acestui instrument, sunt aproape sigur că m-ar fi considerat ca fiind un… „băiat deştept"!...

V.G.: *Care este reacţia celor care vă văd cântând la teramin şi vă ascultă?*

B.P.: Deşi eu îl consider ca fiind un instrument muzical de sine stătător, cei mai mulţi îl iau, mai degrabă, ca pe o ciudăţenie. Ceea ce îl deosebeşte în mod substanţial de celelalte instrumente este faptul că la el se cântă… fără a fi atins. Celor ce văd pentru prima dată un astfel de instrument (şi nu ştiau încă de existenţa lui) nu le vine să creadă că se poate cânta la el… mângâind aerul din jur!

V.G.: *Cum credeţi că acest tip de muzică (la teramin) ar putea să ajungă la un public mai larg?*

B.P.: Cum? Păi, în principiu, lucrurile ar fi destul de simple. Mijloacele de informare (posturile de radio şi de televiziune) ar putea realiza emisiuni în care să fie arătat teraminul, să se explice cum funcţionează, să fie făcute demonstraţii, să fie interpretate piese de mare rezonanţă, să fie… să fie… Dar, din păcate, acest lucru în România nu s-a întâmplat încă şi nu se va întâmpla curând. Mass-media românească aleargă după subiecte cu impact imediat (cum se exprima un prieten de-al meu – „fuste scurte") asupra publicului. Ori teraminul nu reprezintă un subiect de acest gen. Lucru care pe mine mă doare într-un fel.

→

Întorşi în Africa din studenţia militantă, membrii închipuitei elite practică un rasism invers, la fel de brutal precum cel al albilor de acum o sută de ani. Izolaţi în cartiere de lux, apăraţi de gorile umane, în incinte de fortăreaţă, slujiţi de şoferi personali şi oameni de serviciu, trataţi, efectiv, ca nişte sclavi, oameni din aceeaşi etnie dar cu statut de clasă muncitoare (inferioară), ateii corporatişti sunt vitrine umblătoare ale unui standard segregaţionist şi ajung opusul a ceea ce doresc să pară. Îi trădează vestimentaţia expozitiv de scumpă, mersul, gestica, tonul, vocabularul, grupul social (nu au prieteni), distanţarea de părinţi, de familie, de foşti dascăli şi îndrumători profesionali. Mesajele lor către „ăilalţi" se reduc la o vituperaţie otrăvită, la o dezlănţuire ipocrită de egoism şi de respingere a „restului".

Probabil că exemplare comportamentale asemănătoare au mai existat şi înainte (Uriah Heep, Dinu Păturică). Comunicarea globală le permite actualilor atei corporatişti să se unească, să deturneze cauze sociale întemeiate în schimbul unor demagogii „trendy", să pună în pericol un sistem de valori tradiţionale al căror produs au fost iniţial, înainte de faza dezumanizării. Proliferarea lor este tolerată de corporaţiile care au nevoie de asemenea servo-motoare umane, competente, ambiţioase, arogante şi servile, instrumente inconştiente în lupta transnaţionalelor cu statul-naţiune pe care vor să-l scoată din jocul universal de putere.

În prezent, ateii corporatişti fac slalom printre oameni responsabili, cu viziune şi pricepere, navighează prin meritocraţie ca să mai fure privilegii, relaţii, standarde sociale. În clipa în care vor ajunge la pârghiile puterii decizionale în economie, finanţe, politică, armată, diplomaţie, cultură în număr copleşitor de mare, vor duce omenirea la eşafod.

Ana Blandiana

Ana Blandiana s-a născut la 25 martie 1942 la Timişoara, în familia preotului ortodox Gheorghe Coman, originar din Murani, Timiş. După retrocedarea Ardealului de Nord în 1944, familia Coman s-a mutat la Oradea, unde tatăl poetei a slujit ca preot la Biserica cu Lună – Catedrala Ortodoxă din Oradea. După instaurarea regimului comunist în România, preotul Coman a fost arestat ca „duşman al poporului".

Tatăl poetei a murit într-un accident de maşină în anul 1964, la scurt timp după eliberarea din detenţia politică. Din cauza lui, fiicei i-a fost interzis patru ani să se înscrie la Facultatea de Filologie din Cluj. Mai apoi, a fost nevoită să-şi adopte un pseudonim, după numele satului natal al mamei, respectiv Blandiana, Alba. Cu numele Ana Blandiana şi-a făcut debutul poetic în revista *Tribuna* din Cluj, cu poezia *Originalitate.* Este pentru prima oară când semnează astfel. În anul 1960 se căsătoreşte cu scriitorul Romulus Rusan. Şi din nou are o interdicţie de patru ani, fiind necesar să redebuteze, de data aceasta irevocabil, în revista *Contemporanul,* condusă de George Ivaşcu. În 1964, debutează editorial cu prima carte de versuri, intitulată *Persoana întâia plural,* cu o prefaţă de Nicolae Manolescu. Din 1967 activează în calitate de redactor la revista *Viaţa Studenţească.* Înainte de 1989, Ana Blandiana devine o mare luptătoare pentru drepturilor omului şi o curajoasă disidentă, făcând declaraţii publice în interviuri acordate postului de radio Europa Liberă şi unor publicaţii din afară.

După căderea regimului, poeta, publicista, traducătoarea Ana Blandiana s-a implicat activ în lupta pentru libertate şi drepturile omului, numărându-se printre fondatorii primelor organizaţii ale societăţii civile. În 1997 primeşte Premiul Naţional de Poezie „Mihai Eminescu" şi este aleasă membru al Academiei de Poezie „Stéphane Mallarmé" din Paris, iar în 1998 înfiinţează, împreună cu Romulus Rusan, Şcoala de Vară de la Sighet, destinată adolescenţilor. Este membru al Academiei Europene de Poezie, iar din 2001 este membru fondator al Academiei Mondiale de Poezie, constituită la Verona sub egida UNESCO. De-a lungul frumoasei cariere de scriitor şi luptător civic, Ana Blandiana s-a bucurat şi de alte premii valoroase: Premiul pentru Poezie al Uniunii Scriitorilor din România, 1969; Premiul pentru Poezie al Academiei Române, 1970; Premiul pentru Proză al Asociaţiei Scriitorilor din Bucureşti, 1982; Premiul Internaţional „Gottfried von Herder", Viena, 1982; Premiul „Opera Omnia", 2001; Premiul Internaţional „Vilenica", 2002; în martie 2016 a primit Premiul „Poetul European al Libertăţii" pentru volumul *Patria mea A4,* care a apărut în traducere poloneză în ianuarie 2016, ş.a.

Din 2016, este membru corespondent al Academiei Române. (R. Rogac)

De vorbă cu poeta Ana Blandiana

Raia ROGAC

Raia Rogac: *Dragă Ana Blandiana, mă bucur să vă revăd din nou la Chişinău, sunt onorată că aţi acceptat această convorbire de suflet, apreciez rolul organizatorilor care v-au invitat – îi am aici în vedere în primul rând pe redactorul de la „Europa Liberă", Lina Grâu, precum şi pe directorul general al Bibliotecii Municipale „B.P. Hasdeu", în persoana Marianei Harjevschi. De fiecare dată când aţi fost la Chişinău, m-am străduit să vin la întâlnirile cu dumneavoastră, începând cu cele din ani '90 de la Teatrul „Ginta Latină", la Biblioteca „Onisifor Ghibu" care, pe-atunci, găzduia oaspeţi de mare calibru. Dar să trecem la subiectul întâlnirii noastre. Vă rog să începeţi cu începutul…*

Ana Blandiana: Chiar aş vrea să începem cu începutul. Mai întâi, mi-a dat telefon Lina Grâu de la „Europa Liberă". Înainte să spună cum se numeşte proiectul, care-i tema pentru care sunt invitată, m-a anunţat că vom merge în două şcoli din două localităţi. M-am bucurat enorm, pentru mine acesta a fost într-un fel cadoul pe care mi l-a făcut „Europa Liberă". Îmi doream de mult să ajung în Basarabia şi în sate, să cunosc copii, să cunosc tineri, să putem vorbi de la suflet la suflet…

R.R.: *Să vă convingeţi că în ciuda tuturor greutăţilor şi plecării masive peste hotare, satele încă n-au dispărut…*

A.B.: M-am convins, m-am convins de aceasta şi m-am bucurat. Vreau să spun că toată viaţa mea, singurul lucrul pe care nu l-am refuzat niciodată, în măsura în care am putut, n-am refuzat să merg în şcoli, mi se pare lucrul cel mai important, şi pentru scriitori, şi pentru copii. Îmi dau seama cât de important este pentru că îmi amintesc şi acum, la vârsta mea, când a venit în şcoala noastră un scriitor, şi nu era unul cine ştie ce, dar am fost absolut fericiţi, ţin minte tot-tot…

R.R.: *Iar dacă obţineai de la acel scriitor un autograf, fericirea se dubla…*

A.B.: Exact. Ideea că aceşti copii cu care mă întâlnesc sunt la fel cum eram eu atunci şi vor ţine minte tot ce le spun eu, la fel cum am ţinut eu minte, mi se pare extraordinar de important în viaţă, este ceva profund emoţionant. Lina Grâu mi-a spus că este vorba de un proiect care se numeşte „AntiNostalgia – Privind spre viitor", finanţat de Ambasada Statelor Unite în Republica Moldova. Prima serie de dezbateri în noul format, adresate cu precădere tinerilor, se intitulează „Şi eu am trăit în comunism. Părinţi-copii: ce aţi făcut, ce am fi făcut?" şi are ca scop să se discute cu copiii, să-i întrebăm cât ştiu ei despre comunism, ce înţeleg despre acea perioadă, să discutăm şi să facem legătura dintre epoci, dintre generaţii. Mi s-a părut un proiect foarte interesant, a mai avut etape şi va mai avea. Următoarea etapă care a fost anunţată va fi una pe tema religiei.

R.R.: *Veniţi şi atunci?*

A.B.: Din păcate, nu…

R.R.: *Poate fi la fel de interesant. La unul din liceele unde aţi fost şi care se numeşte „Meşterul Manole", din Sălcuţa, activează doi preoţi fraţi, Sergiu şi Nicolae, din dinastia de preoţi Jelihovschi, cu soţiile lor preotese, trei din cei patru au susţinut doctoratul la diferite discipline…*

A.B.: Da, dar e aşa de scurtă viaţa şi sunt atâtea de făcut în ea pentru a reuşi peste tot unde ne-am dori să ajungem măcar o dată, dar mai ales să revenim după o primire călduroasă! Deci, am avut două zile lungi, extraordinar de pline. În prima seară când am ajuns la Chişinău am realizat un interviu cu Vitalie Ciobanu şi cu Vasile Botnaru la „Europa Liberă", a doua zi am plecat la Căuşeni, unde am avut o discuţie de vreo trei ore, cred, cu toată şcoala, care s-a strâns într-un amfiteatru. Cei de la „Europa Liberă" au pregătit nişte filmuleţe despre Memorialul de la Sighet, care reprezintă deopotrivă monumentul unor eroi din trecut şi o şcoală civică pentru prezent şi viitor şi unde fuseseră ei. Erau foarte mulţi copii şi noi am vorbit, ei au privit filmuleţele şi au pus multe întrebări, a fost o comunicare de suflet. De fapt, primul popas din proiect a fost cel de la Liceul Teoretic „A. Mateevici" din Căuşeni, apoi la Liceul „Meşterul Manole" din Sălcuţa.

R.R.: *Cum vi s-au părut întrebările copiilor?*

A.B.: Important este că au fost extraordinar de atenţi, mă hipnotizau cu ochii, a fost o linişte ca în biserică, la toate discuţiile… Întrebări au fost foarte multe, de genul *cum am putea noi să aflăm,* asta m-a impresionat îndeosebi, cum a fost viaţa în România când Basarabia era parte din ea, când era perioada României libere, căci după aceea, în comunism, mai mult sau mai puţin, a fost la fel.

R.R.: *Acea perioadă interbelică a fost specială pentru Basarabia…*

A.B.: Aşa este. A doua zi am fost la liceul din Sălcuţa, unde am cunoscut-o pe directoarea şcolii. Acest liceu mi s-a părut un miracol…

R.R.: *Condus de o miraculoasă directoare pre nume Liuba Pleşca…*

A.B.: Aşa cum arată e un centru de cultură iradiat din toate părţile de lumină, era şi un muzeu etnografic acolo, o bibliotecă extraordinară, mare, ordonată pe sistem zecimal, ce oferea acces liber la raft elevilor, o sală de festivităţi şi spectacole, plină de elevi frumoşi, cu ochii sclipind de inteligenţă, îmbrăcaţi în uniforma şcolii, cu graţioase jachete bordo. Şcoala are aproape 50 de profesori şi mai bine de 550 de elevi, şi tot ce vezi dovedeşte că formează o familie cu standarde intelectuale şi morale impresionante, o familie cu aspect european şi cu suflet românesc.

→

Eu am făcut numeroase turnee în majoritatea ţărilor din Europa şi vreau să vă spun, cu mâna pe inimă, că acolo teraminul este cu mult mai cunoscut decât la noi. Foarte probabil că, în ţările din vestul Europei, mass-media a făcut de-a lungul anilor ceea ce trebuia făcut – promovarea acestui minunat instrument şi a muzicii ce poate fi făcută cu acesta…

V.G.: *Legat de activitatea dumneavoastră la teramin, în ce s-a concretizat până acum?*

B.P.: Prin 1999 am plecat de la două piese şi, după mai bine de 20 de ani, am ajuns la un repertoriu de 80 de piese!

Am înregistrat 4 CD-uri, intitulate după cum urmează: *20 Hits – From Folk to Classical, Close to Angels, Sweet Like a Honeymoon* şi, respectiv, *Grandeur in Smplicity.* Piesele au fost orchestrate de oameni de muzică binecunoscuţi în România: George Natsis pentru primele două CD-uri, Dumitru Lupu pentru al treilea şi Marius Hristescu pentru cel de-al patrulea.

V.G.: *Aveţi vreo recunoaştere internaţională a activităţii la teramin?*

B.P.: Din fericire, răspunsul este afirmativ. Anul acesta, cu ocazia împlinirii a 100 de ani de la inventarea instrumentului, o societate din New York (constituită pe ideea de teramin şi supervizată de Dorit Chrysler – o apreciată cântăreaţă la teramin) a adunat înregistrări din întreaga lume, constituind o colecţie de 70 de piese, printre care este şi o înregistrare de-a mea, *Valurile Dunării* (interpretată, desigur, la teramin). Înregistrarea a fost difuzată şi la radio, într-un program de 30 de minute (în statul Colorado din America) – realizatorul emisiunii fiind Rick Reid, el însuşi cântăreţ la teramin.

În intenţia de a fi promovat în cursul acestui an, mi s-a cerut să fac un videoclip cu piesa *Valurile Dunării,* videoclip pe care l-am realizat de curând şi l-am postat deja pe YouTube. Cei interesaţi îl pot viziona la https://www.youtube.com/watch?v=8boE23ncW30

V.G.: *La finalul acestei discuţii extrem de plăcute, doresc să vă mărturisesc faptul că tocmai* Valurile Dunării *(un minunat videoclip difuzat la TVR) este piesa care, în urmă cu mai bine de 10 ani, m-a condus către… dl Benedict Popescu. Întrucât, pentru un muzician, răsplata cea mai de preţ este bucuria ascultătorilor, vă invit călduros să vă apropiaţi mai mult de activitatea artistului Benedict Popescu. Unde am putea viziona mai multe clipuri cu piese cântate de dumneavoastră la teramin?*

B.P.: Simplu… Căutaţi cu numele meu pe YouTube!

Seniori ai culturii

Am plecat cu sufletul încărcat de lumină. Discuţiile, întrebările, răspunsurile s-au desfăşurat într-o impresionantă comprehensiune şi din tot ce vedeam deduceam că ne aflăm într-un loc în care nu mai e nevoie să pledăm împotriva nostalgiei comunismului, că dacă există o nostalgie în acea oază culturală românească, ea este după Basarabia şi România de dinainte de ocupaţia sovietică. Cereau cât mai multe cărţi despre istoria României şi am promis toate publicaţiile Memorialului. Am plecat cu sufletul încărcat de lumina pe care au reuşit să o facă să lumineze grupul acela de profesori, făcându-şi datoria de apostoli într-un sat cu nume diminutival dintre dealurile şi câmpiile Basarabiei. Este evident că directoarea este cea care a sfinţit şi sfinţeşte locul, doamna Pleşca.

R.R.: *Îmi amintesc că la intrarea în liceu se vede de departe înscrisul: Aici se vorbeşte corect limba română!*

A.B.: Da, da. Impresionant, n-am mai văzut aşa ceva, e un model demn de urmat de toate şcolile.

R.R.: *Aţi vorbit cu drag despre întâlnirile cu copiii, dar aţi avut întâlniri şi cu o altă categorie de admiratori – cititorii. La Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu" au venit în număr mare, au venit pregătiţi cu multe cărţi de-ale dumneavoastră pentru a le semna autografe…*

A.B.: Da, la Bibliotecă au fost adulţi, mari intelectuali, scriitori, jurnalişti, bibliotecari. Am fost fericită să mă întâlnesc cu prietenii mei Vitalie Ciobanu, Galaicu Păun, cu domnul profesor Petrencu, cu care suntem în colaborare continuă între Facultatea de Istorie a USM şi Memorialul Sighet, şi domnul Bârlădeanu, şi doamna Bârlădeanu – ei vin la Sighet şi mi-ar plăcea să vină tot mai mulţi şi cu studenţi. În orice caz, chiar ne simţim fraţi, şi chiar lucrăm împreună, iar faptul că ne-am reîntâlnit la Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu" e minunat. Domnul Petrencu a fost la ambele întâlniri de la Chişinău, adevărul e că la acest nivel chiar ne simţim legaţi. Cu părere de rău, la noi nu se difuzează revistele de aici şi aici nu se difuzează revistele de la noi… doar sporadic se transmit, cu ocazia anumitor evenimente culturale.

R.R.: *În primii ani de renaştere naţională această colaborare era cu mult mai eficientă… s-a pierdut…*

A.B.: Da, într-adevăr, foarte multe au dat înapoi…

R.R.: *Eu cred că v-aţi simţit bine la Bibliotecă şi în calitate de colegă cu gazdele, chiar dacă nu am amintit în succintul breviar că aţi avut o perioadă de activitate de bibliotecar. Cât de modelator a fost în acest sens exemplul lui Mihai Eminescu şi Bogdan Petriceicu Hasdeu!*

A.B.: Da, pentru un scurt timp am fost angajata Bibliotecii Institutului de Arte Plastice şi m-am simţit atât de bine lucrând printre cărţi, încât aproape uitasem necazurile de scriitor interzis. La Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu" a fost pentru prima oară în viaţă când am scris în calitate de fostă bibliotecară, aducându-mi aminte cu emoţie de acea perioadă din anii '80.

R.R.: *Spunea Dostoievski că „frumuseţea va salva lumea", iar frumuseţea ţine de cultură. Eu cred că românii de pe ambele maluri ale Prutului se vor salva prin cultură…*

A.B.: Mi se pare firesc şi logic, ca să spun aşa, ca prin cultură să putem drege totul, pentru că, în primul rând, chiar şi cunoaşterea situaţiei din comunism de către tinerii de azi, care n-au trăit perioada respectivă, tot numai prin cultură se poate face, tot numai cunoscând istoria, învăţând-o, pot să deducă care sunt urmările în societatea de azi ale comunismului, pentru că până la urmă acesta-i scopul: înveţi istoria nu doar ca să ştii date din trecut, ci ca să vezi în ce măsură acest trecut a lăsat urme rele, urme bune în cadrul istoriei mari. Este clar că, aşa cum în comunism am rezistat prin cultură, se discută la nesfârşit despre rezistenţa prin cultură din comunism, uneori şi peiorativ, pentru că rezistenţa prin cultură nu a fost o rezistenţă cu arma în mână, adică scriitorii nu şi-au pus viaţa în pericol ca cei care au luptat în munţi, dar în româneşte cuvântul „a rezista" are două sensuri: a rezista – adică a rămâne în viaţă şi e clar că prin cultură asta am făcut: am rămas în viaţă.

R.R.: *Uneori cuvântul e o armă destul de puternică…*

A.B.: A existat în România şi Rezistenţa din munţi, cu arma, care a durat din 1945 până în 1962. În 1962 a fost omorât ultimul fugar din munţi. Părerea mea este că a fost forma cea mai completă de eroism care a funcţionat pe teritoriul României şi de care trebuie să fim mândri. Ţin minte un răspuns al lui Ion Gavrilă Ogoranu, luptătorul din Rezistenţă, pe care l-am cunoscut, care timp de 30 de ani nu a putut fi prins de Securitate. Avea o figură de parcă era un senator roman şi care nu numai că a luptat în munţi, n-a fost arestat niciodată, dar a reuşit după aceasta să stea ascuns aproape 20 de ani şi a ieşit în momentul în care s-au schimbat lucrurile. L-am întrebat o dată: de ce aţi făcut-o?, adică ce vă închipuiaţi, că o să învingeţi dumneavoastră Armata Roşie? Şi el a răspuns: Nu, nu ne-am închipuit că vom birui Armata Roşie, dar ceea ce am vrut să dovedim a fost că există şi români liberi. Şi a dovedit.

R.R.: *Vă aşteptam în hol la Radio Moldova 1 când susţineaţi un interviu cu Alina Chiriac-Ivaşcu. Felicitări şi pentru acea emisiune foarte bună despre victimele deportărilor, foametei impuse, alte calamităţi comuniste. Mi-am amintit că în 1990, când lucram la Radio Moldova 1, am propus să fac un interviu cu mama mea, care, pe timpul foametei, avea deja cinci copii, deci, împreună cu tata şi bunica maternă erau opt guri flămânde, dar au scăpat toţi cu viaţă, cum anume, e o povestire foarte interesantă, e un subiect aparte… Conducerea redacţiei mi-a refuzat interviul. Regret foarte mult şi astăzi că n-am făcut acea înregistrare pe bandă pentru arhiva personală. Zilele acestea am mai auzit de la cineva asemenea regrete. Apropo de regrete, dumneavoastră aveţi regrete? Aţi fost şi aţi rămas o luptătoare pentru libertate şi drepturile omului…*

A.B.: Regrete că n-am făcut ceva ori că nu s-au întâmplat anumite lucruri?

R.R.: *… poate nu se întâmplă încă, de exemplu, revenirea la Patria-mamă…*

A.B.: Un exemplu ar fi pentru mine personal că aş da orice ca tata să fi trăit până, cel puţin, în 1989. Există multe regrete, am încercat întotdeauna să fac cât pot, dar e clar că am făcut destul de puţin din câte ar fi trebuit făcut sau, mai bine zis, din câte mi-aş fi dorit să reuşesc, după 1989. Când a apărut libertatea, a apărut şi posibilitatea solidarizării, pentru că înainte aceasta era obsesia mea. De fapt, problema era în ce măsură puteai să te opui altfel decât ca scriitor. Ca scriitor scriai cărţile tale şi ele rămâneau şi puteai spera, ceea ce s-a şi întâmplat în cele din urmă, să fie publicate. Mă gândeam, de exemplu, să zicem, că în semn de protest ţi-ai fi dat foc în faţa comitetului central, ce se realiza prin asta? Prin asta, Ceauşescu nu cădea, cel mult puteai spera să se audă la „Europa Liberă", să se anunţe că cineva şi-a dat foc. Însă, fără solidarizare, revolta era aproape fără sens. După 1989, când solidarizarea a devenit posibilă, abia atunci, chiar mi-am ieşit din viaţa mea, am încetat să mai stau să scriu cărţile pe care trebuia să le scriu şi mi s-a părut că este mai important să fac Alianţa Civică, să ne strângem la un loc, să încercăm să schimbăm ce-i de schimbat în Ţară, pentru că toate se schimbă, se schimbă mai încet decât ne dorim şi decât ar fi bine să fie, dar există probleme…

În general, trebuie să lucrăm şi să ne purtăm ca şi când totul s-ar păstra, ca şi când totul ar rămâne, ca şi când totul ar folosi la ceva, pentru că sunt absolut convinsă că nimic din ce faci nu e zadarnic, numai nefăcutul e zadarnic.

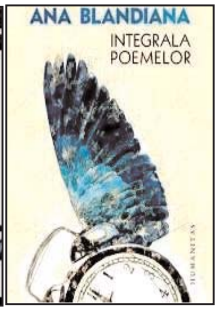
R.R.: *Important este să avem memoria încărcată şi să transmitem generaţiilor care vin după noi cele mai valoroase momente…*

A.B.: În primul rând să ne cunoaştem… Se mai întâmplă şi de o parte şi de alta a Prutului când unii copii aproape nu ştiu nimic despre trecutul apropiat. Capacitatea de uitare a oamenilor este înspăimântătoare. Eu, de exemplu, am fost cutremurată într-o zi când mi-am dat seama că unii copii nu ştiu ce înseamnă cuvântul *mineriadă*. Mă aflam la Sighet, la Memorial, şi, venind un grup din ultima clasă de liceu, pentru că s-a făcut un obicei frumos acolo prin toate liceele din zonă, după ce susţin BAC-ul, vin şi depun flori la Memorial şi coroniţele, i-am condus eu prin memorial, povestindu-le. Ajungând în sala dedicată revoltei minerilor din 1977 din Valea Jiului, le-am spus despre aceştia, ei fiind alţii decât cei de la mineriadă, am înţeles că vorbesc în gol, că n-au înţeles ce am spus, mi-am dat seama că şi cuvântul „mineriadă" nu l-au înţeles şi am întrebat, ştie cineva să-mi spună ce înseamnă „mineriadă"? Am asistat la o linişte absolută şi o fetiţă a ridicat mâna şi a spus: cred că e o luptă a clasei muncitoare pentru o viaţă mai bună. Mie mi-a venit să izbucnesc în plâns, mineriadele fuseseră cu zece ani în urmă şi deja se uitase totul! Ei, cei care s-au născut după mineriade, nu mai ştiau nimic despre acestea. Mi se pare absolut important să nu lăsăm istoria să dispară, pentru că istoria suntem noi.

R.R.: *Vă sunt foarte recunoscătoare pentru această amplă convorbire de suflet. Am avut impresia că ideea despre o lansare de carte la Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu" v-a plăcut mult, adică aţi acceptat şi sper ca atunci când veţi reveni, elevii de la Liceul „Prometeu" să interpreteze pentru dumneavoastră cântecul* Îndem la Unire*, care începe aşa: Noi nu mai vrem o Ţară dezbinată…*

A.B.: Cea mai realistă formă de a ne uni este aceea de a fi împreună în Uniunea Europeană, nu există în perspectivă altă formă de unire şi, într-un fel, aceasta este cea mai de folos, e suficient ca populaţia RM să înţeleagă că trebuie să sprijine acea parte din spectrul politic care îndeamnă spre Europa.

(Fragmente dintr-un interviu mai amplu, care va fi publicat în întregime într-un volum ce va apărea curând în Biblioteca Revistei *Curtea de la Argeş* – n. red.)

Marea Profesoară Zoe Dumitrescu Buşulenga

Elis RÂPEANU

Pe marii oameni care fac cinste neamului nostru, care au creat opere durabile pentru noi şi pentru generaţiile viitoare, e bine să-i amintim şi să-i omagiem în fiecare zi, nu numai la date aniversare sau comemorative. Dintre aceste minţi luminate, destinate nemuririi, face parte şi Marea Profesoară Zoe Dumitrescu Buşulenga, cea care a trăit prin cultură şi pentru cultură.

S-a născut la Bucureşti, pe 20 august 1920, într-o familie înstărită, ca fiică a juristului Nicolae Dumitrescu şi a Mariei Dumitrescu (Apostol) – profesoară de Română şi Franceză. A primit o educaţie aleasă, într-un „imperiu" al cărţilor. Cânta la pian ca o adevărată pianistă şi şi-a însuşit, din casă, franceza şi germana. A făcut studii muzicale la Conservatorul „Pro-Arte", dar şi studii juridice şi filologice, obţinând licenţa în Engleză. A susţinut teze de doctorat în Drept (*Evoluţia noţiunii de suveranitate*) şi în Filologie (*Renaşterea – Umanismul – Dialogul artelor*). A urcat treptele universitare, fiindu-i recunoscute calităţile intelectuale, cultura sa întinsă, împlinită alături de marele profesor Tudor Vianu (8 ian. 1898 – 21 mai 1964) căruia i-a devenit asistentă în 1948. După reforma învăţământului din '48, în şcoli se studia rusa încă din clasa a IV-a, iar în liceu [„şcoala medie"] se adăuga franceza. Or, la sfârşitul anilor '50, Doamna Zoe vorbea franceza şi germana din familie şi îşi luase licenţa în engleză; în plus, ştia bine latina şi italiana, citea în spaniolă şi portugheză. După cum mărturiseşte profesorul Mihai Zamfir, spre deosebire de aproape toţi profesorii noştri, citise marea literatură a lumii în original şi îţi dădeai imediat seama că faptul în sine definea un cu totul alt fel de lectură decât cel curent. (*Doamna Zoe*, în *România Literară* nr. 20, 19 mai 2006, p. 10). Se ştia, de asemenea, că era profund religioasă „şi nu făcea din asta un secret".

Şi-a inaugurat lungul şir al lucrărilor fundamentale în 1963, când începuse „dezgheţul" care avea să ducă la eliberarea deţinuţilor politici în 1964: *Ion Creangă,* E.P.L., Bucureşti. Au urmat alte scrieri de importanţă capitală pentru promovarea valorilor culturii româneşti, pentru a face cunoscute valorile culturii universale. A trăit numai prin cultură şi pentru cultură. Marele critic şi istoric literar Valeriu Râpeanu subliniază aria întinsă a interesului ei, „a citit imens, cunoştinţele sale acoperă nu numai literatura, ci şi istoria, filosofia cu toate corolarele lor, iar de muzică şi pictură nu se apropie cu cochetăria amatorului, ci cu optica celui avizat" (vol. *Interferenţe spirituale*, Ed. Eminescu, Bucureşti, 1970).

Profesoara-savant care şi-a publicat primul studiu închinat lui Ion Creangă, şi-a continuat munca de cercetare şi elaborare a nenumărate lucrări apărute în volume sau incluse în cărţi ample intitulate „Oameni de seamă", culegeri de articole etc. Dintre studiile şi eseurile sale de sinteză, bazate pe o vastă şi erudită documentare, amintim: *Eminescu* (monografie), *Surorile Brontë, Sofocle şi condiţia umană, Eminescu şi romantismul german, Renaşterea – umanismul şi dialogul artelor, Itinerarii prin cultură, Periplu umanistic* (impresii de călătorie), *Culegere de articole* grupate în patru capitole (I *Portrete pentru o istorie a culturii române*, II *Literaturi străine*, III *Miscelanea,* IV *Gânduri de umanist*); în colaborare cu Iosif Sava, a publicat lucrările *Muzica şi literatura: scriitori români*, şi *Eminescu şi muzica*, la Editura Muzicală, în 1989. A coordonat *Istoria literaturii române. Studii* (Ed. Academiei) şi a scris nenumărate prefeţe la volume ale unor autori, precum Ioan Alexandru, Hans Christian Andersen, János Bencsik, Amita Bhose, I.L. Caragiale, Geoffrey Chaucer, Rosa del Conte, Constantin Drăgan, Mircea Eliade, J.W. Goethe şi mulţi alţii. Să nu uităm *Antologia poeziei româneşti,* Ed. Didactică şi Pedagogică, 1974.

Pentru meritele sale s-a bucurat de mare cinstire, primind, pe drept, funcţii, titluri şi medalii. În 1990 este aleasă membru titular al Academiei Române, iar în perioada 1990-1994 a îndeplinit funcţia de vicepreşedinte al acestui for. Meritele sale ca personalitate a culturii europene au fost recunoscute prin alegerea ca membru al Academiei Europene de Ştiinţe şi arte (Académie Européene des Sciences et des Arts) şi al Academiei Europaea. Din 1991 până în 1997, a fost director al Şcolii Române din Roma (Academia di Romania). A fost distinsă cu premiul special al Uniunii Scriitorilor, cu Premiile Herder, Adelaide Ristori şi Pleiade. În 2003, a primit Ordinul Naţional pentru merit în grad de Ofiţer pentru întreaga activitate şi contribuţia la studierea, conservarea şi promovarea patrimoniului cultural românesc.

Maica Benedicta pe prispa casei de la Văratec

A fost căsătorită cu juristul Apostol Buşulenga – aromân care a decedat cu aproape zece ani înaintea sa. La înmormântarea juristului, înainte de a fi încredinţat pământului, profesoara de dialectologie Matilda Caragiu-Marioţeanu a recitat *Părinteasca dimândare,* adică *Porunca părintească,* din care cităm câteva versuri, cu încredinţarea că „porunca" va fi înţeleasă şi o vor îndeplini toţi cei de neam românesc: *Care-şi lasă limba lui/ S-lu-ardă pira focului/ […] Care fudze de-a lui mumă/ Şi di părintească-l' mumă,/ Fugă-l'i doara Domnului/ Şi dulţeamea somnului.*

Convieţuirea cu soţul său i-a întărit credinţa în care fusese educată încă din copilărie. De altfel, scrie Mihai Zamfir – situaţie rară pentru acele vremi – era profund credincioasă şi nu făcea din asta niciun secret. Considera *Biblia* drept cartea de căpătâi a umanităţii, indispensabilă unei culturi solide. Ne-a recomandat-o nouă, studenţilor, la bibliografia obligatorie, şi nu numai pentru cultura noastră, ci şi pentru o elementară educaţie religioasă, atât de necesară tinerilor – considera Domnia Sa. Când ne explica *mitul cosmografiei* în literatura universală, se referea la o *cosmogonie foarte mică,* la Ioan din Patmos, la începutul Evangheliei lui Ioan. „La început a fost Cuvântul şi Cuvântul era la Dumnezeu şi Dumnezeu era Cuvântul." Poate că şi de la această primă carte a umanităţii şi nu numai formaţiei sale de filolog i se datorează cultul pe care îl avea pentru cuvânt; se considera cetăţean al Galaxiei Gutenberg: „Eu cred în cuvânt pentru că cuvântul este Logos, cuvântul este sfânt. Proferarea cuvântului este un lucru sacru."

A făcut, ca mai toţi, concesii, dar nu compromisuri. Ajungând în funcţii înalte (şeful Catedrei de Literatură comparată la Universitatea din Bucureşti, director al Institutului de Istorie şi Teorie Literară „G. Călinescu"), se remarcă prin capacitatea, prin energia pusă în slujba culturii. Astfel, în perioada de relativă libertate, „pentru a demonstra «deschiderea politică», Ceauşescu a oferit unor intelectuali şterşi şi obedienţi câteva locuri în temutul Comitet Central. Din eroare, probabil, a pătruns acolo şi un intelectual de mare clasă, Zoe Dumitrescu Buşulenga. Să presupunem oare că până şi minţile înguste pot fi sensibile la sclipirea intelectuală? Greu de admis, dar nu imposibil. E adevărat, Doamna Zoe n-a făcut mulţi purici în acel club închis, dar, ca reflex al trecerii ei prin «camera pestiferă», a ocupat şi mai târziu funcţii importante în domeniul culturii.

În ceea ce mă priveşte, am avut faţă de noile şi neaşteptatele identităţi ale profesoarei de Literatură universală o singură perspectivă necontrazisă de fapte: *acolo unde Doamna Zoe ajungea să joace un rol conducător, aria civilizaţiei se extindea în mod automat."* [subl. în text Mihai Zamfir]

E drept, această mare profesoară a folosit o diplomaţie de tip renascentist, e drept că, se-ngăduie „să facă operă de educaţie umanistă în România şi să contribuie la afirmarea culturii române în lume (şi nu ca să obţină – asemenea altora – înalte titluri prin impostură)". Doamna Zoe l-a tratat ca o adevărată doamnă pe Ceauşescu (Alex. Ştefănescu, *România literară*, 12 mai 2006, p. 6), e drept că n-a putut să reacţioneze energic atunci când, în 1983, clădirea care adăpostea Institutul „Călinescu" a fost demolată, dar, vorba cronicarului, „nu e omul la cârma vremurilor, ci bietul om sub vremuri": atitudinea ei s-a adaptat condiţiilor impuse de acele vremi. I-au fost impuse, uneori, decizii pe care nu putea să le respingă, dar cugetul i-a fost întotdeauna curat. Dar, după '90, au fost voci care au condamnat-o, i-au atribuit şi ce n-a făcut, au acuzat-o că ar fi fost „prietenă" cu Elena Ceauşescu (cea din ordinul căreia a fost demolată clădirea care adăpostea Institutul „Călinescu": tovarăşa nu putea suporta existenţa unei doamne care o punea în umbră); ba, au acuzat-o că l-a comparat pe Ceauşescu cu Eminescu (deşi nimeni nu a demonstrat până acum, arătând rândul scris, că ea ar fi făcut clar – nu sugerat – această comparaţie).

În primul rând, cine sunt aceşti detractori? Câţi dintre ei nu sunt aşa-zişi *disidenţi,* de fapt, lupi îmbrăcaţi în blană de oaie? Care e valoarea lor şi de pe ce poziţie ridică glasul să condamne un uriaş al culturii române? *În al doilea rând*, cine e fără păcat să arunce primul cu piatra. *În al treilea rând,* cum ar fi putut să-şi continue activitatea dacă se opunea „directivelor"? Şi cât ar fi pierdut cultura românească dacă nu şi-ar fi continuat-o? Când te afli în faţa unui duşman puternic, îi întinzi punţi de aur ca să-ţi păstrezi identitatea şi să nu faci rău poporului tău. Dar aceste voci care se vor topi în neant precum întunericul la raza soarelui s-au întrebat, oare, care au fost actele ei de curaj? Astfel, prin anii '50, când intelectualii erau arestaţi pentru te-miri-ce, Doamna Zoe a cerut introducerea *Bibliei* în bibliografia studenţilor şi în programa de învăţământ „Secretarul P.C.R. pe Universitate, mi-a spus: Doamnă, mă nenorociţi, mă dau afară, mă bagă în puşcărie, cum puteţi să-mi cereţi aşa ceva? – Dragă, te priveşte, eu zic aşa: dumneata să le spui ălora că dacă scoateţi din programă *Biblia*, care este prima carte a umanităţii, cartea mare a întregii umanităţi, atunci sunteţi nişte inculţi, nişte ignoranţi şi o să vă râdă lumea! Şi aşa a rămas *Biblia* în bibliografie. A fost prima oară când am pus un picior în prag şi i-am speriat, făcându-i ignoranţi." (Cf. Radu Comănescu, interviu reluat la Radio România Actualităţi, 7 mai 2006)

Surpriza a fost şi mai mare când a avut o iniţiativă care avea s-o coste scump: l-a invitat pe Gala Galaction în amfiteatrul „Odobescu" şi, glorificându-i opera şi activitatea literară, a lăudat valoarea *Bibliei,* cartea de căpătâi a civilizaţiei creştine. La sfârşit, cei doi s-au îmbrăţişat şi tot amfiteatrul a aplaudat furtunos. Neavând încotro, au aplaudat şi vigilentele *organe* prezente la datorie. Profesorul Şt. Cazimir a venit cu precizări: evenimentul a avut loc în 1954 şi la el a luat parte şi prof. Emil Boldan, decanul de atunci al facultăţii de Limba şi Literatura română; la întâlnire, Doamna Zoe îl numea pe Gala Galaction Părintele scriitor.

În volumul *Omagiu Acad. Zoe Dumitrescu Buşulenga la 80 de ani,* Alex. Ştefănescu ne dezvăluie alt act de curaj al Profesoarei: i-a luat apărarea în adunarea pe facultate programată pentru a fi sancţionat. Ce făcuse, oare, acest student din anul II care, cu exuberanţa celui care devenise „tânăr", ieşit, deci, din adolescenţă, a improvizat o parodie după *Împărat şi proletar,* intitulată *Ţăran şi secretar,* în care-l compara pe bietul colectivist cu proletarul lui Eminescu.

→

In memoriam

Deşi în 1964 deţinuţii politici fuseseră eliberaţi, s-a considerat că studentul a făcut afirmaţii „duşmănoase" la adresa regimului. Se cerea excluderea lui din UTC şi chiar exmatricularea din facultate şi trimiterea în producţie, „ca să-i vină mintea la cap". Unii colegi, manevraţi dinainte, l-au încriminat. Consemnăm gândurile celui propus la „condamnare": „Aveam ochii în lacrimi, dar nu reuşeam să mi le reţin. O vedeam pe Doamna Zoe în prezidiu şi îmi aminteam cu câtă înflăcărare vorbea la cursuri despre datoria de a ne iubi aproapele şi a respecta semenii. Prelegerile sale de Literatură universală nu erau niciodată prezentări neutre ale unor autori şi opere, ci emoţionante lecţii de umanism. Dar – îmi spuneam cu ironie amară în sinea mea – principiile nobile enunţate *ex catedra* nu sunt aplicabile în viaţa de zi cu zi. Mă înşelam şi eram nedrept. Chiar în clipa aceea, Zoe Dumitrescu Buşulenga l-a fulgerat cu privirea pe George Radu Serafim şi l-a admonestat cu dispreţ:

Dumneata îţi depăşeşti atribuţiile! Ştefănescu este un student eminent şi soarta lui o hotărâm noi, profesorii săi, nu dumneata. /…/ Profesoara mea a făcut această afirmaţie ca să păstreze discuţia în raza competenţei sale profesionale. /…/ Când membrii prezidiului au deliberat asupra soartei mele, Zoe Dumitrescu Buşulenga a fost categoric împotriva eliminării din facultate. Punctul ei de vedere s-a impus." În încheierea articolului *Zoe Dumitrescu Buşulenga a spus NU securităţii*, Alex. Ştefănescu sintetizează în nici patru rânduri, faptul că Profesoara mea şi a Domniei Sale reuşea să se impună fără compromisuri: „Fără să declare în mod deschis autorităţilor, străduindu-se chiar – cu o diplomaţie luminoasă de om de Renaştere – să rămână în relaţii cordiale cu persoanele oficiale şi, în măsura posibilităţilor, să le… educe, iubita mea [şi a mea!] Profesoară a susţinut sistematic şi eficient cauza libertăţii şi a demnităţii."

În volumul *Omagiu Acad. Zoe Dumitrescu Buşulenga la 80 de ani* (Ed. Roza vânturilor) şi-au exprimat respectul şi aleasa preţuire pentru activitatea neîntreruptă, de mai bine de o jumătate de veac, pusă în slujba culturii, a credinţei şi a identităţii de neam, personalităţi ale culturii şi chiar ale politicii: Valeriu Râpeanu, Alexandru Balaci, Constantin Ciopraga, Răzvan Theodorescu, Dan Grigorescu, Dan Horia Mazilu, Cornelia Ştefănescu şi mulţi alţii. Însuşi Ion Iliescu, preşedintele României, subliniază: „Printre cei care şi-au închinat o viaţă de muncă şi de apostolat pedagogic punerii în lumină a marii noastre tradiţii culturale, căutând a-i determina locul pe harta intelectuală a continentului, omul de ştiinţă şi dascălul strălucit Zoe Dumitrescu Buşulenga şi-a asumat un rol exemplar."

Fostul ministru Paul Niculescu-Mizil o consideră o Mare Doamnă care a dat dovadă de curaj în momentele în care până şi bărbaţii îşi ascundeau capul între urechi. Un exemplu semnificativ e atitudinea pe care a avut-o după „revoluţie", luându-i apărarea printr-un articol: „Eram arestat, trimis în judecată penală, fără niciun fel de dovezi, pe baza unor acuzaţii prefabricate. Eram supus unei înscenări judiciare, unei răfuieli nu cu faptele mele, ci cu convingerile mele. Ei, bine, în acel moment extrem de greu pentru mine, Doamna Profesoară Zoe Dumitrescu Buşulenga a luat poziţie publică. A scris un articol în săptămânalul *Ordinea* din 27 iunie – 4 iulie 1991, intitulat *A ajutat la ridicarea valorilor, a înţeles nevoile culturii.* Marele om de cultură şi academician de uriaş prestigiu a fost mişcat de situaţia mea. Păstrez cu sfinţenie acel articol, ca şi altele asemenea, în arhiva mea. /…/ Am apreciat atunci, în închisoare, şi apreciez şi astăzi articolul respectiv ca un gest de mare verticalitate morală, de mare curaj civic."

Eminescu a fost iubirea constantă a vieţii sale. Doamna Zoe, în afară de modele, credea în iubirile totale, în statornicie, în valorile etice şi estetice consacrate, în dragostea pentru Eminescu şi în lumina lui Dumnezeu. A scris mult despre Eminescu şi o teză de doctorat n-ar fi suficientă pentru tratarea acestei teme. Ceea ce aş vrea să subliniez este combaterea celor care, din interese meschine, străine de neamul românesc, neagă credinţa ortodoxă a marelui poet. „Eminescu lipsit de credinţă?" – se întreba retoric. În nenumărate lucrări, articole, studii, a subliniat, dând exemple edificatoare, că, în întreaga sa lirică (şi nu numai), Eminescu exprimă *iubirea,* acest sentiment cu care Dumnezeu l-a înzestrat pe om. Însăşi biografia Domnului Iisus Hristos „întrupează şi descoperă iubirea care a ridicat popoare din întuneric şi le-a constituit pe principiul iubirii aproapelui". Nimic vulgar, nimic deplasat în poezia de dragoste a acestui geniu, în care sunt prezenţi *îngerii* ca s-o ocrotească pe *ea.* Imaginea Fecioarei, la care poetul se roagă pentru izbăvire, apare ca o lumină în versurile sale. Şi, în fond, se-ntreabă Marea Profesoară, oare există om care să nu fi avut, în viaţa lui, momente de îndoială de care, apoi, s-a căit? „Cu câtă dragoste, cu câtă evlavie se îndreaptă cel ajuns la capătul cunoaşterii şi al deznădejdii spre Maica Sfântă, spovedindu-se şi cerându-şi înapoi tinereţea şi credinţa, cu o smerenie într-adevăr mântuitoare: *Răsai asupra mea, lumină lină,/ Ca-n visul meu ceresc de-odinioară;/ O, Maică Sfântă, pururea Fecioară,/ În noaptea gândurilor mele vină!"*

Da, cultură, credinţă, verticalitate. La spiritul enciclopedic al Marii Profesoare, nu se poate vorbi de convertirea la învăţătura lui Iisus Hristos, după cum afirmă şi Radu Comănescu în interviul reluat la Radio, pe 7 mai 2006. Credinţa i-a fost sădită în suflet încă din copilărie, când mergea regulat la biserică. Bunicul dinspre mamă era preot. A învăţat la maici catolice, pe strada Pitar Moş. Înainte să intre în clasă, copiii mergeau la capelă să spună *Ave Maria* şi, la fiecare oră, spuneau *Tatăl Nostru.* „Când intra Maica de Germană, de Franceză sau de Română, ne ridicam în picioare şi spuneam *Tatăl Nostru* în limba respectivă, fără cusur. /…/ Mergeam la biserică, mă împărtăşeam în fiecare post, dar nu aveam deschiderea." Respirând în atmosfera de sacralitate a celor două religii, o durea foarte mult schisma dintre ortodocşi şi romano-catolici, subliniind implicarea făţişă a acestora în politică, din vremuri vechi. „În facultate am început să am nişte duhovnici foarte buni. /…/ A venit şi momentul intervenţiei Duhului. Cel care a fost la început primul duhovnic – Părintele Nicolae – mi-a explicat un lucru ciudat, în legătură cu intrarea mea în partid, ca să pot fi trimisă în străinătate pentru că altfel n-aveam voie să ies din ţară şi m-am dus la Sfinţia Sa sub patrafir să mă spovedesc. Plângeam, mi-era frică să mă duc acasă la tata… I-am zis: Părinte, n-o să mă scoateţi din rândul credincioşilor dacă… Iar Sfinţia Sa mi-a răspuns: «Cum îţi închipui asta? (Era un om înţelept) Dacă ar fi fost mulţi intelectuali ca dumneata poate nu s-ar fi ajuns aici.» Atunci am rămas absolut trăsnită că Părintele a zis că s-ar putea ca eu să am un rol pozitiv făcând ce am de făcut… Am început să înţeleg. /…/ După aceea, am avut un alt duhovnic, care m-a introdus, de fapt, în esenţa rugăciunii, părintele Gheorghe Chiriac. Era un om extraordinar, doctor în Teologie la Strasbourg. Făcuse o puşcărie amarnică şi era bătrân, mare credincios, şi de la Sfinţia Sa am început să aflu de rugăciunea inimii; mi-a spus «încearcă!» Ştia că eu o iubesc foarte mult pe Maica Domnului şi insista: «Încearcă şi când te uiţi la icoana ei, du imaginea ei în inimă şi întoarce-o înapoi în minte şi fă gimnastica asta, du imaginea de la minte la inimă şi din inimă la minte, ca să-ţi faci liberă calea pentru mai târziu, ca să-ţi curăţeşti inima pentru Mântuitor.» /…/ Ăsta a fost începutul… Pe urmă a intervenit contactul meu cu mănăstirile. /…/ Ei, şi a venit '75, când Valerica Sadoveanu, prietena mea, m-a invitat la Văratec şi, după mai multe ezitări, am dat curs invitaţiei şi am mas în casa măicuţei Benedicta Braga, plecată în Statele Unite ca misionară, să-i fie reazim Maicii Alexandra, numele de călugărie a principesei Ileana. Preasfinţitul arhiereu al Clujului şi Feleacului, Bartolomeu Anania, care stătea în Palatul Episcopal, în apartamentul pe care i-l lăsase lui episcopul Sofron, venea la Lily Teodoreanu, soţia lui Ionel Teodoreanu, şi ne-am împrietenit la toartă, venea Profira Sadoveanu, veneau aici dirijorul Horia Andreescu şi Horia Bernea, care a pictat aici, în veranda asta, săptămâni întregi."

Zoe Dumitrescu Buşulenga transformase Văratecul în centru cultural european. A dorit să-şi trăiască ultimii ani pentru a respira sacralitate. Chemarea spre viaţa închinată Domnului a determinat-o, până la urmă, să se călugărească. Cu binecuvântarea Fericitului Părinte Teoctist, patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, a-mbrăcat haina monahală la Mănăstirea „Petru Vodă", slujba fiind oficiată de Prea Cuviosul Părinte Justin Pârvu, primind numele Maica Benedicta, întru cinstirea celei în casa căreia se retrăgea din primăvară până toamna, în prag de iarnă. Casa, cu un lung pridvor închis pe două laturi, e aşezată în partea de sus, la marginea localităţii, lângă pădurea de brazi. Curtea largă coboară spre vale, purtând în spate pomi fructiferi, straturi de legume şi zarzavaturi, iar sub nuc se află o masă cu două bănci cuprinzătoare. Maica Frusinica îi spunea *Mamă* şi Profesoara s-a dus la soţul ei (când acesta trăia) şi i-a zis: „Am găsit o fată. Mi-a zis *mamă.* Tu ce zici?" La care domnul a răspuns: „Păi aş dori şi eu din suflet să-mi spună *tată."* Şi, de atunci, aşa le-a spus. Maica Frusinica mi-a povestit, când am vizitat-o în vara lui 2006 şi am fost găzduită în aceeaşi cameră în care vieţuise Profesoara mea, că, atunci când erau în larga verandă închisă, „de bătea clopotul de Vecernie, Mama se retrăgea într-o cămăruţă din spate, stătea în genunchi şi se ruga. Se ruga profund. Nici nu m-a auzit când am intrat şi am ieşit." O interesa tot ce ţinea de viaţa ţării. Îl admira pe Octavian Bellu care, „cu gimnastele lui", făcea cinste României şi aducea aurul gloriei, o asculta pe Sofia Vicoveanca, îl iubea pe Părintele Arhim. Grigore Băbuş; avea o dragoste şi o grijă deosebită faţă de tineri, considerând că *o lume fără rădăcini este o lume fără morală.*

Puţină lume ştie că Maica Benedicta a servit sculptorului Gh. Anghel (1904-1966) drept model pentru o statuetă care, iniţial, a fost pusă la mormântul acestuia, de la Mănăstirea Pasărea, apoi a fost dusă în muzeul acestui sfânt locaş de călugăriţe.

Dar timpul e necruţător şi, în ultimii ani, a fost suferindă. Cu două săptămâni înainte de clipa finală a fost internată la Spitalul de Urgenţă din Iaşi. Despre semnele sfârşitului şi tot ce s-a întâmplat după aceea, mi-au relata Maica Frusinica şi doctorul Adrian Fochi, nepotul cunoscutului culegător de folclor cu acelaşi nume (doctorul a fost botezat de unchi), care a îngrijit-o din 1990. Acesta spunea: „Pentru mine nu există moarte, există trecere dincolo". Cum semnele se arătaseră mai înainte, şi-a scris *Ultima dorinţă* în care scria că, în funcţie de locul în care va muri, să fie înmormântată în cimitirul de la Mănăstirea Cernica sau în cel de la Putna, iar serviciul religios să-l îndeplinească I.P.S. Pimen.

A trecut pragul veşniciei pe 5 mai 2006 şi a fost dusă la Mănăstirea Putna, în cimitirul căreia se odihneşte lângă Biserica „Adormirea Maicii Domnului", de unde ne veghează Ştefan cel Mare şi Sfânt. Astfel, celei care transformase Văratecul timp de 30 de ani, cel puţin în timpul verii, într-un iradiant centru cultural, cu musafiri veniţi şi de peste hotare, şi îmbrăcase haina monahală sub numele de Maica Benedicta, i s-a îndeplinit ultima dorinţă de a fi, şi după moarte, alături de Ştefan cel Mare şi Sfânt – simbolul românilor de pretutindeni. N-a existat om al condeiului care să nu-şi fi manifestat, în rândul scris, regretul pierderii acestui spirit de excepţie al culturii. Dan Hăulică a numit-o „Marea Doamnă a culturii româneşti şi universale, o conştiinţă înaltă al spiritualităţii", a venit din străinătate şi a ajuns la Putna duminică 7 mai 2006, fiind singura personalitate a Bucureştiului prezentă s-o omagieze pe cea care stătea în sicriu în haine monahale, cu faţa la Dumnezeu. Grigore Ilisei (*Un tezaur*, în *Convorbiri Literare,* 2006, p. 35) împărtăşeşte afirmaţia acestui mare critic literar şi de artă, ambasador, care, în cuvântul mişcător rostit în ziua înmormântării a spus că dacă ar fi trăit în Japonia, Zoe Dumitrescu Buşulenga ar fi fost declarată tezaur naţional. I-a răspuns cu amărăciune, la telefonul ce i-l dăduse apoi din străinătate, că nu suntem în Japonia, ci în România, „într-o ţară care se becalizează de la o zi la alta".

→

Cuplul spiritual Radu Stanca - Ion Negoiţescu, în romanul lor epistolar

Eufrosina OTLĂCAN

În anul 1978 apărea la Editura Albatros cartea *Un roman epistolar,* cu autori Ion Negoiţescu şi Radu Stanca. Protagoniştii romanului sunt chiar cei doi autori. În fapt, Negoiţescu este cel care publica şirul de scrisori între el şi Radu Stanca, desfăşurat de-a lungul unui deceniu şi jumătate, 1945–1961, perioadă de umbră pentru viaţa intelectualităţii române.

Precizări face Ion Negoiţescu în paginile introductive: „Epistolarul se întemeiază pe o idee explicit românească, iese în evidenţă conceptul exaltat al prieteniei literare, fecundă pe plan creator, în puritatea ei ideatică, şi preocuparea permanentă a conjugării *valorii estetice cu valoarea morală…*" (subliniere I.N.).

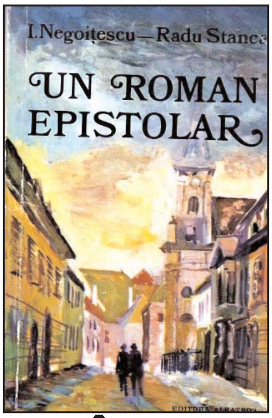
Termenul *cuplu spiritual,* pe care îl folosesc în titlu, îi aparţine lui Radu Stanca, şi îl aflu în scrisoarea pe care acesta i-a trimis-o în 8 septembrie 1946, după ce, în noiembrie 1945, numise prietenia sa cu Ion Negoiţescu drept „unica sa aventură literară".

Idealuri, proiecte, trăiri, sentimente, păreri ale celor doi literaţi despre viaţa culturală a epocii şi despre semenii lor le voi culege, în parte, nu urmărind cronologic şirul scrisorilor, ci încercând a le aşeza pe câteva planuri. Cred că sunt necesare şi unele date biografice pentru Radu Stanca şi Ion Negoiţescu, a căror prietenie îşi are începutul în anii de studenţie la Facultatea de Litere şi Filosofie a Universităţii clujene, refugiată la Sibiu între 1940 şi 1945. Foarte important de reţinut şi că, atunci şi acolo, l-au avut profesor pe Lucian Blaga.

Radu Stanca, dramaturg, poet, eseist şi regizor de teatru, s-a născut la Sebeş în 1920, fiind fiu de preot ortodox român. S-a stins din viaţă la Cluj, în decembrie 1962. Ion Negoiţescu, poet, eseist, critic şi istoric literar, s-a născut la Cluj în 1921, fiu de ofiţer de carieră şi avocat, a trăit până în 1993, când, expatriat, a murit în Germania, la München. Explicaţia faptului că schimbul epistolar se opreşte la 1961 şi nu merge până în ultimul an din viaţa lui Radu Stanca am găsit-o în Wikipedia: în acest an, Negoiţescu a fost arestat şi închis la Jilava, pe motive politice.

Atmosfera intelectuală febrilă în Sibiul primilor ani de după 1940, generate în principal de prezenţa facultăţilor Universităţii clujene, se manifestă în cadrul unui cerc literar, care editează *Revista Cercului Literar* şi publică *Manifestul Cercului Literar din Sibiu* în anul 1943. Acest *Manifest* este o scrisoare deschisă adresată lui Eugen Lovinescu, unde, între altele, se afirmă: „Acei care Vă scriu această scrisoare au, în ocupaţia lor intelectuală, ca obiectiv, studiul estetic sau aplicat fenomenului artistic şi cu specialitate în literatură. Iată de ce rândurile ce vor urma se vor referi îndeosebi la opera literară, deşi, într-o atare discuţie, e angajată o întreagă problemă artistică şi – mai departe – fenomenul cultural." *Manifestul,* semnat „Cercul Literar din Sibiu", este conceput de Negoiţescu, alăturându-i-se Victor Iancu, E. Todoran, Corneliu Regman, Ovidiu Drimba, Ion Oana, Radu Stanca, Romeo Dăscălescu, Ştefan Aug. Doinaş. Aproape toate aceste nume le vom întâlni în corespondenţa protagoniştilor romanului epistolar. (*Manifestul* este publicat în această carte, pp. 368-374.)

Nu pot să nu mă opresc la o frază din *Manifest*, în care se exprimă întreaga admiraţie pentru cercul „Sburătorul" al lui Lovinescu, în care „Nu numai creatori de mare artă au fost, în zilele noastre, sburătorişti, precum Hortensia Papadat-Bengescu, Ion Barbu sau Dinu Nicodin, dar s-a născut acolo însăşi critica literară, în ce are ea mai definitiv".

Proiectul celor doi prieteni era crearea unei reviste, căreia hotărâseră să-i dea numele *Euphorion,* cu subtitlul „Caiet de critică şi poezie editat de Cercul Literar". Explicaţia alegerii acestui titlu ne vine de la Negoiţescu: „Euphorion personifică sufletul poetului, e un simbol bogat şi cerchist. El simbolizează tot ce e nou pe plan spiritual… Ca fiu al Elenei şi al lui Faust, în el s-au contopit spiritul grecesc, apolinic (limitele, ordinea elină) şi fausticul modern al europeanului, adică dinamismul, avântul nesăbuit."

În afara revistei, ei vor proiecta un teatru C. L., euphorionistic, pe care îl vedeau ca pe „un început de ev nou". De asemenea, îşi doreau a avea împrejurul lor o „şcoală cerchistă". În această idee, Radu Stanca adaugă că, din lecturile sale de natură teologică, unde „a descoperit lucruri admirabile", se gândeşte ca din colocviile ce le vor avea în viitor, ar putea desprinde şi o concepţie originală, pentru a putea completa ideologia cerchistă.

În anul 1946, Ion Negoiţescu scria, gândind în perspectiva viitorului: „Se dă azi în lume o luptă teribilă pentru instaurarea unei lumi noi şi noi nu putem fi decât alături de Europa, de tradiţia latină, de spiritul europenismului". Şi unul şi celălalt îşi doreau continuarea studiilor în străinătate. Radu Stanca îşi propunea să scrie *Istoria contemporană a României,* văzând idealul în europenizare. Negoiţescu, pentru a sa *Istorie a literaturii române,* o vedea a deveni „un volum dens, nu de prezentări de scriitori, ci de dezvăluire a sensului istoric şi a destinului literaturii noastre. Va fi un adevărat manifest al lui Euphorion."

Cum este normal într-o corespondenţă între prieteni, în multe scrisori, trimise din Sibiu, Cluj sau Bucureşti, aflăm mărturisiri ale trăirilor sentimentale, precum şi probleme ale vieţii materiale cu care deseori s-au confruntat, persecuţia declanşată de asaltul dictaturii inculturii, atotputernică în acei ani.

Dintre rândurile care dezvăluie simţăminte sufleteşti, transcriu pe cele ale lui Radu Stanca, care-i descriu trăirile inspirate de Doti, în luna mai 1951: „O întâlnire cu o făptură predestinată să intre în viaţa mea. E acea uimitoare surpriză a afinităţii elective – dincolo de sentimente şi doruri… Doti vine în viaţa mea ca un augur minunat, care-mi va împlini destinul... O iubesc – cu o iubire în care tot eul meu e angrenat. Tot sensul meu e cuprins în această iubire – şi ea e toată în acest eu, încât nu mai pot concepe nimic din mine care să nu fie ea. Dacă am viaţă înainte, o voi avea de la ea – dacă am vreo urmă de geniu în mine, mi-l va dezvălui ea." În adevăr, destinul i-a fost împlinit, căsătorindu-se cu Doti, talentata actriţă care va fi Dorina Stanca (1927–2019). Dorina Stanca este cea care, păstrând toată corespondenţa soţului ei, o va pune la dispoziţia lui Ion Negoiţescu pentru a realiza acest roman epistolar.

Despre greutăţile vieţii materiale, zbuciumul, uneori disperat, pentru a-şi asigura traiul zilnic, aflăm multe citind corespondenţa celor doi literaţi. Fiecare suferă alternanţa situaţiilor în care au o slujbă remunerată cu cea în care sunt şomeri. Stanca, de la a fi fost propus asistent la catedra de filosofie a culturii, condusă de profesorul Lucian Blaga, devine doar simplu profesor la conservatorul popular din Sibiu (uneori neplătit), actor (*violon d'Ingres* pentru el), ajutor de regizor şi regizor la teatru; Negoiţescu, în această perioadă, este ajutor de bibliotecar, bibliotecar şi secretar la o clinică medicală din Cluj, copist diurnist la Operă şi, în sfârşit, bibliotecar la Filiala din Cluj a Academiei Române. Situaţiile materiale precare prin care trec sunt amplificate de suferinţa sufletească de a nu le fi publicate lucrările, Despre momentele lor critice, şi-au descărcat necazurile în scrisori.

Să-l urmărim mai întâi pe Radu Stanca, după cum îl vedea prietenul său, având „o ocupaţie mai practic ocupantă decât a sa", putea depăşi mai uşor piedicile, necazurile; dovadă că îşi exprimase crezul său în 1946: „Dacă ai conştiinţa vie a valorii tale, orice jignire ţi se aduce rămâne fără urmări". În 20 decembrie 1946, scrie: „Dacă aş izbuti să-mi găsesc o slujbă modestă pe arginţi – m-aş declara perfect mulţumit în Sibiu", iar în aprilie 1947, despre „o teribilă dezordine financiară şi sufletească"; în luna mai, „fiind din nou în mare criză financiară, m-am însoţit cu câţiva amatori şi am pregătit o comedie pe care o vom juca prin împrejurimile Sibiului"; în septembrie 1948: „O duc din ce în ce mai prost materialiceşte. E în firea muncii noastre literare ca ea să caute expresia publică… De două săptămâni am în buzunar exact doi poli"; iar în octombrie, „Aceeaşi blestemată lipsă de bani, dorinţa de a obţine la Cluj o situaţie – cât mai anonimă, bineînţeles, dar care să-mi asigure venitul de la o zi la alta".

→

La mormântul Maicii Benedicta s-a aşezat o cruce de piatră purtând semnătura lui Vasile Gorduz şi modelată de cioplitorii din Vama. La iniţiativa lui Dan Hăulică, în deplin acord cu stareţul Sfintei Mănăstiri Putna – Arhim. Melchisedec Velnic, aici s-au pus bazele seminarului ştiinţific anual „Artă şi Credinţă" de către Fundaţia „Maica Benedicta", prima sesiune având loc în august 2007. La această manifestare de înalt nivel ştiinţific, participă oameni de cultură din întreaga lume. Am avut cinstea să particip la ediţia a II-a, pe 18-20 august 2008, unde am prezentat lucrarea *Lumină din Lumină… marea Profesoară Zoe Dumitrescu Buşulenga,* apărută la Ed. Printeuro, Ploieşti, 2007. A fost un eveniment de excepţie şi de mare emoţie pentru mine: i-am avut alături pe prorectorul de la Universitatea „Al.I. Cuza" din Iaşi, prof. univ. Gh. Popa, şi pe romanistul Bruno Mazzoni de la Facoltà di Lingue e Litterature Straniere de la Universitatea din Pisa. Vorbea româneşte ca aproape orice român.

Marea Profesoară n-a apucat să trăiască momentul consfinţirii intrării noastre în Europa Unită, dar, lucru nu lipsit de importanţă, a simţit respingerea din partea occidentului: „Una dintre durerile mele este şi lipsa de iubire cu care ne întâlnim în Occident". Nu ne mirăm că *vremurile noi* i-au lăsat un gust amar. Spunea că tot ce se întâmplă în actualitate întrece Sodoma şi Gomora. Şi ce o durea cel mai mult e decăderea culturii, lipsa de cultură spre care se îndreaptă tineretul, contestarea valorilor româneşti. În legătură cu globalizarea, considera că *nu e normal ca individul aparţinând oricărui popor, să-şi părăsească matca proprie, izvorâtă din nişte rădăcini, dintr-o istorie a spiritului, a intelectului, a creativităţii înseşi* (*Gânduri către tineri*). Pentru Zoe Dumitrescu Buşulenga, lupta dintre carte, pe de o parte, şi televizor şi internet, pe de altă parte, se cristalizează în elemente materiale, între cuvântul scris şi ziditor al minţii şi imaginea fugitivă, răvăşitoare de minţi, e lupta dintre expresia Logosului şi cea a vrăjmaşului său.

Multe ar mai trebui spuse despre acest colos al culturii române, un savant umanist care se naşte o dată la o sută de ani. A fost în continuă vervă intelectuală până în cel din urmă ceas. Cantitatea de informaţii pe care voia s-o transmită la cursuri sau în expuneri, când vorbea liber, întrecea parcă posibilitatea de vorbire, totuşi ideile erau exprimate clar: vocea era grăbită, dar fermă, avea totdeauna o dimensiune de raţionalitate. Spunea mereu că un popor fără modele nu poate trăi, se prăbuşeşte. Şi, pentru noi, a fost un model.

Deşi ne-a părăsit, Doamna Zoe rămâne aici, cu noi, în acumulările noastre spirituale la baza căreia stă spiritul ei. E alături de noi şi azi, când ar fi împlinit, în acest august, 100 de ani. Pentru acest simbol al spiritualităţii noastre, deşi s-a întors în pământul din care venim toţi, timpul nu curge pe dedesubt, ci pe deasupra, simţim mereu deasupra spiritul ei, simţim lumina pe care ea a sădit-o în noi, „copiii" ei. Ne-a dat lumină din lumina ei. Cuvântul care i se potriveşte cel mai mult este Lumină, ca în Crez: Lumină din Lumină…

In memoriam

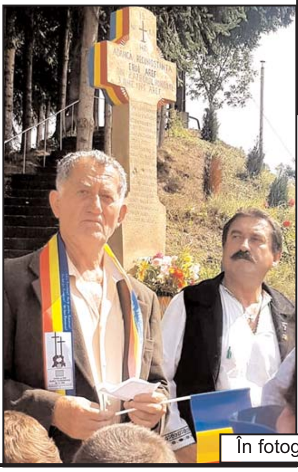
Un om

Horia BĂDESCU

Intr-un iunie bântuit de vijelii şi de spaimele morţii, a plecat, pe neaşteptate, spre tărâmuri mai liniştite, „unde nu-i nici întristare, nici suspin”, unul dintre cei mai vechi colaboratori ai revistei *Curtea de la Argeş* şi ai *Clubului Iubitorilor de Cultură* din oraşul basarab, profesorul **Cezar Bădescu.** Ramură a aceluiaşi trunchi din care mă trag, acest istoric dăruit, personalitate incontestabilă a învăţământului argeşean, încheie o dinastie didactică ce a marcat, neîndoielnic, viaţa spirituală a localităţii în care ne-am născut amândoi, satul Aref. O dinastie începută cu bunicul nostru Ilie Bădescu, dusă mai departe de părinţii mei, unchii săi, Elena şi Gheorghe Bădescu, şi continuată de el, adevăratul lor moştenitor în universul şcolii arefene. Moştenitor nu doar al harului pedagogic, al performanţei actului de predare, ci şi al asumării condiţiei de „învăţător”, în înţelesul vechi al acestui cuvânt învăluit de aura lui transcendentă, acela de îndrumător spiritual al comunităţii, implicat în viaţa şi destinul acesteia. Păstrător şi transmiţător al valorilor de vieţuire, de cultură, de datini şi de obiceiuri. Înscriindu-se poate printre ultimii purtători în cuvânt şi suflet ai civilizaţiei rurale româneşti. Slujit şi de talentul oratoric în care înaintaşii săi au strălucit şi pe care l-a moştenit cu prisosinţă. A făcut parte, ca şi predecesorii săi, dintre aceia despre care scriam recent că: „Erau ai satului. Erau cu satul. Se regăseau în aproape tot ce conta pentru comunitate. Au fost. Oameni ai unei alte lumi, ai datoriei şi jertfei de sine.”

Oameni de carte şi cu carte, dascăli de învăţătură dar şi de inimă, făuritori de minţi dar şi de suflete. Oameni cu principii. Oameni probi. Oameni de cuvânt. Oameni pentru care cea mai înaltă datorie şi cea mai mare satisfacţie era aceea de a lumina spiritul, de a da întâietate şi de a trăi întru spirit şi de a-i convinge şi pe alţii s-o facă. Oameni în jurul cărora universul străvechi care este satul, bine aşezat în temeiurile lui, gravita, încercând să armonizeze existenţa locuitorilor cu aceste centre spirituale iradiante, în speranţa de mai bine. Educatori şi formatori care au dat lumii româneşti generaţii şi generaţii de oameni, adică de fiinţe împlinite în destinul lor. Adevăraţii învăţători, cei care îndrumau deopotrivă mintea şi inima. Un asemenea om, un asemenea dascăl a fost Cezar Bădescu.

În fotografie, Cezar Bădescu împreună cu fiul său, rapsodul popular Graţian Bădescu

Dinastiei din care face parte, Areful îi datorează fondarea şcolilor sale, a primului cămin cultural, a dispensarului, a telefoniei automate. Iar profesorului Cezar Bădescu, noua, impunătoarea şcoală, la construirea căreia a trudit dimpreună cu unchiul său, Gheorghe Bădescu, şi admirabilul muzeu al satului, pe care l-a gândit şi s-a străduit să-i dea viaţă cu întreaga lui ştiinţă şi putere de muncă. Fiindcă un muzeu este expresia memoriei raţionale şi, deopotrivă, a ceea ce putem numi memoria inimii, reconstituind în materialitatea exponatelor sale sufletul locului şi al oamenilor, viaţa interioară în întreaga ei bogăţie.

A avut, ca şi înaintaşii săi, o conştiinţă manolică, cu dorinţa de a făptui şi de a se zidi în făptuirea sa. Un om, în deplinul înţeles al cuvântului.

Impunerile acestui timp ieşit din ţâţâni nu mi-au îngăduit să fiu lângă el la întoarcerea în ţărâna din care venim cu toţii. Dar Cezar va fi prezent mereu în gândul şi inima mea. Acolo unde toţi duşii noştri ne sunt mereu alături.

La rândul lui, Negoiţescu, despre cauza situaţiei economice „atât de absurde”, după ce speranţa în demersurile făcute pentru a obţine bursa în străinătate eşuase, scria în decembrie 1947: „Cu toată structura mea optimistă, am din ce în ce mai dese momente de cădere, când toate orizonturile mi se anulează. Atunci mă gândesc să fug.” La fel ca Stanca, scrie despre „nevoia de public”, stimulent care, atunci când lipseşte, poate fi fatală. În noiembrie 1954: „Cu mizeria m-am învăţat, au fost zile destule în care nu mi-am îngăduit să cinez, aşa cum demult am renunţat la dejunul matinal”; în februarie 1955, din Bucureşti: „Cu banii obţinuţi pe ceasul de aur al lui tata, voi putea trăi liniştit până la 1 iunie”.

Negoiţescu are şi o reprezentare a situaţiei generale, europene. În 29 decembrie 1947, scria: „Prea e tulbure cazanul… într-o eventuală *pax americanum,* Europa e sortită să fie un muzeu pentru yankei… În ceea ce priveşte criza financiară, pe rând, toţi intrăm în ea. Dacă până azi – fără abundenţă – n-am resimţit-o, e iminentă.”

Şi totuşi, amândoi s-au bucurat de aprecierea, exprimată în acte oficiale, a marilor oameni de litere cu care au fost contemporani. Radu Stanca primeşte Premiul „Sburătorul” în 1947 şi Premiul de Stat cls. III în 1952, iar Ion Negoiţescu este primit în Uniunea Scriitorilor în 1948. Despre modul cum a decurs atunci şedinţa de primire, povesteşte că avut loc după un scandal „nemaipomenit, discuţii vehemente despre *Manifestul CLS* din 1943”. I-au luat apărarea Crohmălniceanu, Cicerone Teodorescu, Jebeleanu, Perpessicius. De asemenea, Camil Petrescu, Vianu, Rosetti i-au sprijinit deseori pe amândoi.

În scrisori sunt şi alte aspecte relevante ale vieţii celor doi prieteni spirituali. Aproape în fiecare scrisoare îşi povestesc despre audiţiile muzicale sau cele de teatru care le umplu serile, ascultând posturile de radio din Hamburg, Paris sau Monte Carlo. Unul în Sibiu, celălalt în Cluj, merg la cinematografe, îşi scriu unul altuia comentarii, apreciază filmele de artă ruseşti. Şi cel mai adesea, îşi împărtăşesc părerile despre cărţile de literatură sau filosofie pe care le citesc şi, mai ales, despre oamenii de cultură ai vremii lor şi despre cei care, prieteni fiindu-le, se afirmau atunci în literatura românească.

Din partea lui Negoiţescu, găsim mai multe referiri la Lucian Blaga, nu totdeauna admirative. Dar în paginile introductive din roman, simte nevoia să-şi reconsidere poziţia faţă de profesorul lor: „Pentru Blaga am avut cu toţii (vorbesc de Radu, de mine şi de prietenii noştri sibieni) un cult, dar apropierea zilnică de el, atâţia ani, la Sibiu şi la Cluj, a creat acele rezerve care adesea vin din instinctul de independenţă, din teama de a nu fi *blagieni”.*

Cele mai aspre rânduri le scrie Negoiţescu în noiembrie 1951, după ce în septembrie intrase în post, bibliotecar la Academie: „De când lucrez la acelaşi serviciu cu Blaga şi ne vedem zilnic, mi-am dat seama şi mai bine de faptul cât de străini suntem noi de el, adică mai bine zis cât de opac e el la generaţia noastră: nu poate distinge între noi şi ceilalţi cu care vine în contact… E atât de preocupat de persoana sa, încât nu-l interesează real decât ceea ce poate servi această persoană. Ne înţelegem foarte bine, dar niciodată nu simt nevoia să-i comunic ideile şi problemele care mă preocupă… Ca om este complet rece şi, dacă nu aş avea în general un puternic sentiment pentru opera de cultură în sine, nu aş putea stabili niciun fel de comunicaţie cu el. El nu are entuziasm, ci numai interese, chiar şi în cele mai acute situaţii spirituale. Lucrurile îl interesează, nu se dă niciodată lor. Iată de ce nu are Dumnezeu şi nici nu-l caută.” O răutate strecoară şi Radu Stanca în 1947, când, fiind vorba de înfiinţarea unui teatru al primăriei Sibiu, propune în repertoriu *Arca lui Noe* a lui Blaga, dar scrie în paranteză lui Negoiţescu: „deşi nu merita să-i fac acest serviciu”. În schimb, în luna mai 1957 scrie că i-a făcut o „vizită plăcută” lui Blaga la Cluj.

În octombrie 1956 Negoiţescu scria că „circulă zvonul (mi l-a confirmat chiar el [Blaga]) că e propus pentru Premiul Nobel”.

Din multele referiri la marii creatori ai literaturii române, mă opresc la Caragiale şi Eminescu. Radu Stanca, pe când regiza *O scrisoare pierdută,* scrie: „Caragiale e o asemenea culme atinsă de cultura noastră. De aceea eu îl consider cel mai mare scriitor al nostru.”

Ion Negoiţescu (în mai 1959, Cluj): „M-am cufundat în masiva producţie ziaristică a lui Eminescu, în care descopăr o proză deosebit de viguroasă şi de mature (stilistic vorbind). Ideile sunt edificatoare pentru o întreagă poziţie şi mentalitate în cultura noastră. Ce interesantă ar fi o istorie a ideologiei româneşti.”

Cu aceste rânduri voi încheia parcursul meu printr-un roman epistolar, grăitor pentru epoca în care se desfăşura.

Semn(al) de carte

Nicolae Dan Fruntelată, ***Scaunul electric,*** **Editura Semne, Bucureşti, 2020**

„Scaunul electric” este, de fapt, un simbol al memoriei mele care începe să se topească în aburul vârstei. El este un liman al salvării amintirii în deşertul uitării de sine şi de mine.

Îl iubesc, dar mi-e teamă de el. De asta i-am zis *scaunul electric.* Pentru că e la graniţa dintre amintire şi uitare, pentru că are în el disperarea unui om care vrea din răsputeri să-şi păstreze şi să-şi povestească scrierile pe care le-a umblat, într-un fel de odisee, de aventură a spiritului. (…)

Eu trăiesc din cărţi, eu voi scrie despre cărţi, eu îmi voi judeca prietenii după cărţi.

Mă obsedează *Scaunul electric.* M-am hotărât să scriu o carte unde voi cuprinde tot ce-a avut această rubrică din *Bucureştiul literar şi artistic,* precum şi însemnări despre Mitică Matală, despre Jan Andreiţă, despre Ioan Barbu, despre Doru Moţoc, despre Vasile Szolga, despre Ştefan Mitroi, despre Artur Silvestri, despre Vasile Răvescu, despre Rodica Lăzărescu, despre vechiul meu prieten, Nicolae Dragoş, despre mulţi alţii.

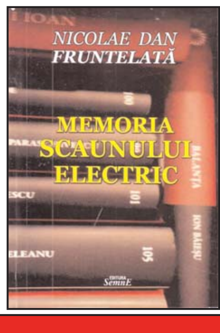
Pe urmă o să-i adaug şi alte cărţi. (Autorul, la începutul volumului)

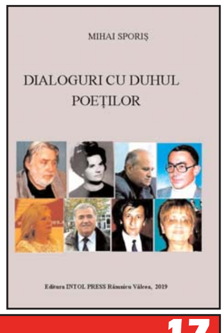
Mihai Sporiş, Dialoguri cu duhul poeţilor. Recitiri, reformulări, răstălmăciri, **Editura Intol Press, Râmnicu Vâlcea, 2019**

O interesantă „carte de recitire”, imaginând un paralelism sugestiv între teme şi motive existente în volume remarcabile de poezie, tipărite prin editurile vâlcene, dar şi prin alte locuri, şi propria inspiraţie lirică. Creatorii selectaţi pentru realizarea acestui experiment inedit sunt: Ilie Gorjan, George Ţărnea, George Voica, Adrian Păunescu, Grigore Vieru, Vasile Ponea, Mona Vâlceanu, Marinela Belu-Capşa, Paul Everac, Constantin Mosor, Petre Dinulică, Ion Marinescu, Ion Mocioi.(…)

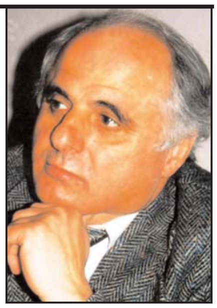
Bucuria recitirii poeziilor într-o nouă cheie e molipsitoare şi... concomitent benefică. (…)

Dialogul, atins uneori de umor şi încifrări rebusistice precum şi catrenele atitudinale dau şi ele o coloristică anume, deschizând o poartă şi spre cele... lejere. Descoperim pe de-a întregul, cu bucurie, un demers poetic nou şi-i salutăm oportunitatea. (Lidia Viorica Hanaru, în Prefaţă)

Elena Văcărescu - Un excepţional discurs la Academia Română

Tudor NEDELCEA

„**Personalitatea europeană a Elenei Văcărescu** se constituie din însăşi complexitatea ei valorică: este o poetă ce se înscrie organic în cadrul celor mai importante mişcări literare de la sfârşitul sec. al XIX-lea şi din prima jumătate a sec. al XX-lea; este apoi o figură cu vocaţia europenităţii care s-a consacrat stabilirii de contacte temeinice între cultura românească şi cea franceză; în sfârşit, a slujit cauza unităţii continentale prin întreaga sa activitate (culturală, diplomatică, literară)", scrie Mihai Cimpoi în monografia sa, *Elena Văcărescu, poeta „neliniştii divine"* (Târgovişte, 2015).

Descendenta poeţilor Văcăreşti (Iancu îi era bunic, iar Ienăchiţă, străbunic), Elena Văcărescu se naşte la Bucureşti, la 21 septembrie 1864, ca fiică a Eufrusinei (n. Fălcoianu) şi a diplomatului Ioan Văcărescu. Începe studiile cu profesori particulari, le continuă la Sorbona, aici stabilind legături cu marii scriitori francezi. Talentul său literar precoce este apreciat de V. Alecsandri şi Titu Maiorescu. Debutează editorial în 1886 cu vol. *Cântecele Aurorei,* pentru care primeşte Premiul Academiei Franceze, aceeaşi instituţie premiind-o şi pentru următorul volum, *Rapsodul de pe Dâmboviţa* (1900).

Fascinată de personalitatea reginei Elisabeta (Carmen Sylva), intră în suita acesteia (1888-1891) şi, influenţată de regină, se logodeşte în taină cu prinţul moştenitor Ferdinand, act dezavuat de rege şi de oamenii politici. Este obligată să accepte exilul în 1891, stabilindu-se la Paris, pentru tot restul vieţii (însăşi regina este pedepsită). Şi, astfel, nu s-a putut realiza o căsătorie între urmaşa unor domni pământeni şi un rege german. Multe date biografice apar în cartea sa, *Regi şi regine pe care i-am cunoscut* (1904).

Deşi obligată să trăiască departe de ţară, ca alţi mari patrioţi români (Ioan Inochenţiu Micu Klain, N. Bălcescu, Al.I. Cuza, Mircea Eliade, Emil Cioran, E. Ionescu, Şt. Baciu, Vintilă Horia, Brâncuşi, G. Enescu etc.), Elena Văcărescu se implică şi în alte activităţi intelectuale europene spre a-şi promova ţara: membră a delegaţiei române pentru Conferinţa de Pace de la Paris (alături de N. Titulescu), reprezentanta României la Societatea Naţiunilor, deschide un salon literar la Paris (1898), cofondatoare a Cercului Analelor din Bucureşti, a Ligii Culturale, a Bibiliotecii Universale pentru sprijinirea traducerilor, a Institutului Internaţional de Cooperare Intelectuală (1924), a Casei Româneşti din Paris, a Catedrei „Eminescu" de la Nisa etc., membră în conducerea Comisiei de Cooperare Intelectuală de la Geneva şi a Comitetului Internaţional pentru Difuzarea Artelor prin Cinematograf, preşedintă de onoare a Academiei Feminine de Litere de la Iaşi şi iniţiatoarea Premiului „Femina" pentru români, distinsă cu Legiunea de Onoare a Franţei. Traduce şi popularizează scriitori români, pentru care are o sinceră veneraţie. („De câte ori deschid vol. de *Poeme* al lui Eminescu, am impresia că mă întorc acasă, după o călătorie lungă [...]; pe Eminescu nu-l pot uita. Confruntat cu marii mânuitori de liră, Eminescu nu scade, ci creşte.") După război este numită consilier cultural pe lângă Ambasada României (1945) şi membră a delegaţiei române la Conferinţa de Pace. La 15 septembrie 1945 îşi redactează testamentul, înregistrat şi contrasemnat pentru autentificare de savantul Simion Stoilow, ambasadorul României la Paris. Trece la cele veşnice la 17 februarie 1947, la Paris, în 1959 fiind reînhumată în cavoul familiei de la Cimitirul Bellu.

În 1925, este primită în Academia Română, ca membru de onoare, prilej de susţinere a tradiţionalului *Discurs de recepţie,* mai puţin cunoscut azi. Dactilograma acestui discurs a fost preluată în 1966 de Ion Stăvăruş – autorul monografiei *Elena Văcărescu* (1974), a vol. *Scrieri alese* (1975) şi *Memorii* (1989), de la fosta secretară a celebrei scriitoare.

„**Născută din cel mai curat pământ** românesc, crescută generaţii după generaţii în volbura veacurilor româneşti, eu am respirat adierea parfumată a primăverilor noastre"; a iubit ţăranul român încă din copilărie, pentru că „nu l-am întâlnit în altă parte". Iubirea de ţară este profundă: „Îmi iubesc ţara pentru toată originalitatea ei autentică, din care s-a plămădit propria-mi originalitate". Nu evită nici evocarea momentului exilului său impus: „Am fost ursită dezrădăcinării. Dezrădăcinare! Cuvânt greu, cuvânt trist, cuvânt tragic! Dorul meu de frumos şi de divin, nostalgia pământului născător şi toată aspiraţia mea către desluşirea poetică a tainelor eterne, nu le-am cântat în grai românesc, ci în grai străin." Cumplită destăinuire! „Căci dacă eu nu eram în ţară, ţara era cu mine." Şi o dovedeşte prin cărţile sale, în care dorul este sfâşietor: libretul operei *Le cobzar* (1907), *Le jardin passioné* (1908), *Miresme de departe* (1927, împreună cu Anna de Noailles, născută Brâncoveanu) etc., dar şi prin activitatea sa europeană proromânească.

Discursul său la Academia Română continuă în aceeaşi notă de sinceritate: „Am servit ideea românească [...], am încercat să răspândesc peste hotare faima neamului românesc şi am servit în lume expansiunea sufletului românesc. [...] Am învăţat mai întâi că ideea românească nu se poate disocia de cultul trecutului românesc."

Sunt lecţii de românism, de patriotism, mai actuale ca oricând: „Tipul patriotului autentic mi se pare acela care ştie să ţină cumpăna dreaptă între elementul naţional şi factorul internaţional". Cât adevăr, câtă dreptate!

Cu o generozitate rar întâlnită, Elena Văcărescu vorbeşte în acest discurs despre contesa Anna de Noailles (primită în Academia Română în acelaşi timp), „o sinteză româno-bizantină, o fericită sinteză de fineţe elenă şi de spontaneitate românească", „zeiţă zburdalnică şi copilărească", „o cuceritoare de oameni, o vrăjitoare de suflete". Soarta Annei Brâncoveanu i-a fost asemănătoare, fiind şi ea o „mare neadaptată", dar în această neadaptare la condiţia omenească stă însăşi condiţia „divină a poeziei". Neadaptarea Annei (născută în Franţa) este explicată prin raţiuni atavice. „A fost o fiică a Orientului nostru fierbinte, înrudită de aproape cu mitul acestui leagăn al civilizaţiei care a fost Asia; [...] şi-a suspinat prin fiecare vers, prin fiecare gest, nostalgia paradisului pierdut."

Cât priveşte izvorul românesc al vieţii şi creaţiei Annei de Noailles (pe care o cunoscuse de 35 de ani), Elena Văcărescu este îndreptăţită să afirme şi să se întrebe retoric: „Clocot de sânge românesc, alături de clocotul sângelui ionic şi asiatic. Să fie, domnilor, o simplă întâmplare că unul din ultimele sale poeme închide în rimele lui mărtirisirea de romîncă a poetei?" Este vorba de poemul tulburător *Amintirea strămoşilor.* Anna Brâncoveanu simţea „vigoarea elementară a sufletului ţărănesc de la noi. O mişca până la lacrimi acest lirism", în baladele româneşti descoperind „ecouri din sufletul ei", „patria depărtată şi visătoare".

Elena Văcărescu nu şi-a iubit ţara doar teoretic, prin declaraţii sau prin creaţiile sale. Deşi a trăit şi a murit departe de România, „inima mea nu a încetat un singur moment de a bate pentru dânsa" şi, ca atare, concret, prin testamentul său, din 15 septembrie 1945, îşi lasă cea mai mare parte a averii

Discurs la Academia Română

Elena VĂCĂRESCU

Domnule Preşedinte, Domnilor Colegi,

Când, acum câţiva ani, m-aţi chemat printre dumneavoastră ca membră corespondentă, am încercat una din emoţiunile cele mai adânci ale vieţii mele. Era un sentiment complex, ţesut din bucurie şi tristeţe – bucuria de a mă simţi înţeleasă şi recunoscută de dumneavoastră, tristeţea de a mă şti departe de pământul strămoşilor şi copilăriei mele. Mai presus de toate însă, ceasul acela deştepta în sufletul meu de nedezminţită romîncă mândria datoriei împlinite vreme de zeci de ani şi conştiinţa solidarităţii mele intime cu sufletul şi mintea românească, a căror aleasă expresie sunteţi dumneavoastră.

Mai mult încă. Vedeam în gestul acesta de chemare un gest simbolic, în persoana mea cinsteaţi faima de peste hotare a românismului şi acordaţi aprobarea dumneavoastră unei atitudini statornice, unei acţiuni pasionate, în sfârşit, unei idei – ideea expansiunei noastre spirituale în Europa.

A vrut ursita ca acestei idei să-mi închin viaţa. Zadarnic încercam a scruta voinţa nedesluşită, dar neiertătoare a destinului. Născută din cel mai curat pământ românesc, crescută generaţii după generaţii în volbura veacurilor româneşti, eu am respirat adierea parfumată a primăverilor noastre, am înfruntat crivăţul zăpezilor noastre... Poveşti străvechi mi-au alinat copilăria, iar înţelepciunea şi poezia rustică mi-au nutrit cele dintâi gânduri şi sentimente. Înrădăcinată într-un mediu de patriarhală comuniune cu întreg trecutul, cu întreaga fire de la noi, substanţa mea sufletească e plămădită din colori, din sunete, din toată comoara de senzaţii, de visuri, de tradiţiuni româneşti. Eu cred în puterea acestor influenţe elementare. Suntem alcătuiţi în armonie intimă cu înaintaşii noştri şi cu natura în care înflorim. Şipotul râurilor noastre repezi nu l-am auzit în altă parte. Pădurile foşnesc la noi cu foşnete grave şi omeneşti. Lumina caldă, lumina francă a cerului românesc se deosebeşte în aceeaşi măsură de însorirea veselă a ţărilor din sud şi de clar-obscurul ţinuturilor septentrionale. La noi, valurile de grâu în luna mai posedă un caracter de măreţie vegetală, care nu aminteşte întru nimic cultura utilitaristă întâlnită aiurea. Se simte în largul câmpiilor noastre înfrăţirea omului cu solul, un fel de îndrăgostire a ţăranului cu glia; cerealele cresc la noi cu voie bună, fără siluirea industrializării şi ne plătesc fericirea lor obscură desfătându-ne sufletul ca nicăieri. Pădurea şi muntele, râul şi câmpia, lanurile şi florile, anotimpurile, zorii şi amurgul, furtuna şi zăpada – toate aceste stări şi fenomene naturale îşi găsesc sub fiecare latitudine existenţa lor originală şi exprimă un timbru personal, o coloare individuală.

Ţăranul nostru mi-a fost drag din copilărie: nu l-am întâlnit în altă parte. Aici, deosebirea este cu totul evidentă. Atâta filosofică împăcare cu sine şi cu firea, atâta obscură statornicie în felul său de a fi, atâta drag de omenie, de cuminţenie şi de lucru frumos n-a fost hărăzit altui popor pe lume. Cine n-a cunoscut de aproape ţăranul român nu poate înţelege pe deplin entuziasmul meu.

Supliment bibliografic

Cine nu l-a ascultat cântându-şi durerea în faţa morţii şi bucuria în aburul primăverii, nu poate şti cu adevărat tot preţul durerii, tot preţul bucuriei. Există în sufletul rustic de la noi o plenitudine de simţire, o rotunjime de gând, o anume autentică umanitate care se datoreşte unor împrejurări unice. De obicei, chiar oamenii cei mai simpli îşi cioplesc idoli sub formă de prejudecăţi artificiale şi nu privesc viaţa şi lumea decât prin această prismă. Un văl le tulbură privirea. Singur ţăranul ştie a privi lucrurile şi evenimentele cu ochi limpede şi ager, aşa cum i l-a lăsat Dumnezeu.

Iar dacă cineva mă întreabă de ce-mi iubesc ţara, îi răspund: îmi iubesc ţara pentru toată originalitatea ei autentică, din care s-a plămădit propria-mi originalitate. Şi să nu se creadă că mă complac în contemplarea unei imagini făurite de mine în colori de legendă şi vis. Nu eu am făurit aceste mari linii ale sufletului şi firei româneşti, ci ele m-au făurit pe mine. Pe această armătură de instincte şi tendinţe s-au altoit toată învăţătura şi toată experienţa pe cari le-am căpătat: Platon şi Shakespeare, Shelley şi Victor Hugo.

Ei bine, Domnilor, aşa cum sunt, am fost ursită dezrădăcinării. Dezrădăcinare! Cuvânt greu, cuvânt trist, cuvânt tragic! Dorul meu de frumos şi de divin, nostalgia pământului născător şi toată aspiraţia mea către desluşirea poetică a tainelor eterne, nu le-am cântat în grai românesc, ci în grai străin. Oameni de pretutindeni mi-au acordat atenţia lor, mi-au ascultat cuvântul: şi le-am spus lor cuvânt neromânesc. Ani de-a rândul am rămas departe de tot rostul existenţei mele sufleteşti. Iar în vremea războiului, vestea catastrofei şi triumfului nostru îmi sosea pe drumuri întortocheate şi lungi, întârziere ce sporea tortura neliniştei, întocmai ca aşteptarea veştilor de la o mamă cu viaţa primejduită...

Dezrădăcinare! Şi totuşi, Domnilor, acest cuvânt dureros nu mi se potriveşte. Refuz să văd un fenomen de acest fel în existenţa mea tumultoasă. Căci dacă eu nu eram în ţară, ţara era cu mine. În depărtata Franţă, pe malul îngust al Senei, îmi transportasem penaţii şi un fragment din fiinţa românească. Sălaşul meu parizian a fost întotdeauna un colţ de patrie românească. În casa mea dăinuia nu numai un spirit românesc, ci o atmosferă, o atmosferă cu parfum patriarhal şi religios ce plutea deasupra sfintelor icoane. Mă simţeam acolo, departe, în misiune. Eram un sol al sufletului românesc, sortit să-i cânte destinele, să-l împărtăşească prietenilor şi neprietenilor, să-l apere, să-l preamărească.

Am pronunţat numele Franţei. Franţa! Un sentiment de nemărginită recunoştinţă îmi umple sufletul de câte ori evoc chipul acestei ţări. Franţa mi se înfăţişează ca un adevărat miracol al civilizaţiei omeneşti. Şi ca orice alt miracol ea cere, spre a fi înţeleasă, o adevărată pregătire. Călători de diferite naţionalităţi au vizitat-o în grabă şi s-au întors în ţările lor păstrând în privire doar viziunea fugară a Parisului, iar în suflet dispoziţia de a critica tot ceea ce nu izbutise să-i uimească... Sunt convinsă că dumneavoastră rămâneţi indiferenţi la afirmaţiile acestor pamfletari cu vederea scurtă şi cu ambiţii nemărturisite. Ei nu pot înţelege Franţa şi poate nici nu vor s-o înţeleagă.

Căci patria lui Descartes, a lui Voltaire, a lui Pasteur nu prezintă observării nimic violent, nimic senzaţional, nimic excesiv. Faptul francez a izbutit să realizeze o sinteză absolut unică în istoria omenirii, o sinteză între extreme şi între tendinţele dogmatice ale tuturor ideologiilor, atât în literatură, cât şi în societate. Se spune uneori că Franţa e o ţară bătrână. E adevărat, dar cu o rezervă: bătrâneţea Franţei înseamnă înţelepciune, nu lipsă de vigoare. Dacă cineva îndrăzneşte să pună la îndoială civismul francez, sensul datoriei patriotice pe care-l posedă fiecare cetăţean, istoria vine să-l dezmintă cu o mie de argumente şi de fapte. Franţa e patria tuturor reformelor, tuturor experienţelor sociale şi politice. Iar dacă astăzi păstrează acea cuminţenie de care se miră lumea întreagă, aceasta nu dovedeşte nici oboseală, nici lipsă de curaj: aceasta dovedeşte pur şi simplu că poporul francez, atât de încercat şi de frământat în trecutul său, a învăţat din propria-i experienţă că progresul spiritual şi ameliorarea condiţiilor de viaţă nu se obţin decât într-o atmosferă de linişte generală, de moderaţie şi de muncă rodnică. Franţa rămâne, Domnilor, ţara temperată prin excelenţă, ţara semitonurilor şi a discreţiunei. Bunul gust francez nu este o iluzie, ci un magistral adevăr. El înseamnă că francezul, renunţând la ambiţii supraomeneşti în artă ca şi în ştiinţa societăţii, se mărgineşte la simpla perfecţiune omenească. Buna creştere, politeţea, vestita sociabilitate franceză, toate aceste apucături, pe care uneori străinii le interpretează cu zâmbet de ironie, formează împreună un admirabil ideal omenesc şi, în acelaşi timp, singurul mijloc de perfecţionare treptată a civilizaţiei. Să fie oare aceasta o pildă de dispreţuit? Mi se pare, dimpotrivă, că în zilele noastre înnourate de tot felul de idei şi de acte excesive, echilibrul francez e plin de învăţăminte.

Nu e vorba, Domnilor, să luăm Franţa drept model al dezvoltării noastre sociale şi spirituale. Am depăşit de mult stadiul imitaţiei servile. Nicio ţară din lume nu poate servi altei ţări drept pildă permanentă. Numai istoria rău concepută pretinde că un fenomen omenesc se poate reproduce identic sub altă latitudine. Dacă însă nu cerem nimănui un model, cerem tuturor exemple de meditat, exemple ce trebuiesc gândite cu gândire personală, în lumina împrejurărilor specifice de la noi.

Întrucât mă priveşte, eu datorez Franţei mai mult decât respectul pe care orice român ar trebui să-i închine. Pentru mine, Franţa rămâne ţara care a primit solia mea românească, ţara care, înţelegându-mi misiunea, mi-a înlesnit-o cu o generozitate pe care renunţ s-o descriu în colori ditirambice. În memoriile mele din vremea războiului se vor putea citi într-o zi fapte necunoscute sau puţin cunoscute astăzi, care vor releva toată sinceritatea alianţei franco-române, toată grija pe care ne-o purta nu numai oficialitatea, dar până şi publicul francez cel mai puţin pregătit să ne iubească. Şi veţi recunoaşte, Domnilor, că experienţa unei îndelungi colaborări cu Franţa îmi permite să proclam aici admiraţia mea pentru o ţară care, ştiind în ce măsură am rămas româncă în mijlocul ei, în ce măsură fiecare gest şi fiecare cuvânt al meu reflecta o cerinţă a sufletului şi a intereselor româneşti, mi-a acordat un concurs constant şi neprecupeţit.

Dar, Domnilor, n-am venit în faţa dumneavoastră să povestesc propria-mi viaţă, înaintaşii mei m-au învăţat că viaţa trecătoare a omului atârnă uşor în cumpăna eternităţii. Suntem, fiecare dintre noi, o celulă dintr-un corp imens, pe care mintea nu-l poate pricepe în întregul său. Atât ştim că suferinţele noastre personale, că viaţa şi moartea fiecăruia se pierd în curgerea vremilor. Lucru ciudat, omul nu transmite posterităţii decât partea cea mai impersonală din personalitatea sa. Ne mirăm uneori că viaţa unor ilustre personagii istorice nu ni s-a păstrat decât sub forma simplificată a legendei sau ca un simbol abstract. Simplificare admirabilă, care ar trebui să ne umple de umilinţă, căci ea dovedeşte fără replică nimicnicia vieţii personale! Alături de pumnul de cenuşă, ce rămâne din trecerea noastră prin viaţă? Rămâne ceva imponderabil şi totuşi puternic, ceva nematerial, dar nespus de activ, rămâne IDEEA, Domnilor! Fiecare om este exponentul unei idei, iar adevăraţii nemuritori sunt aceia care au ştiut muri pentru idee.

Am servit şi eu, cu toată modestia, o Idee. Am servit ideea românească. Dacă arunc o privire asupra trecutului meu, asupra trecutului generaţiilor din care cobor, surprind în fiecare act manifestarea acestei idei româneşti. Am conştiinţa de a fi respectat consemnul strămoşesc, străduindu-mă din toate puterile să colaborez la „creşterea limbei româneşti" şi la „a patriei cinstire". Am încercat – vor spune alţii mai târziu întrucât am izbutit – am încercat să răspândesc peste hotare faima neamului românesc şi am servit în lume expansiunea sufletului românesc. Din această lungă experienţă de luptă, două învăţăminte de seamă am tras, pe care vreau să vi le împărtăşesc acum în puţine cuvinte.

Am învăţat mai întâi că ideea românească nu se poate disocia de cultul trecutului românesc. Avem în ţară o şcoală istorică înfloritoare, reprezentată de învăţaţi cu reputaţie universală. Pe zi ce trece, se desluşeşte o nouă filă a cărţii neamului, se precizează o dată, se stabileşte o filiaţie de fapte, se restituie cauza obscură a unui eveniment. Activitate admirabilă. Hărnicie mai presus de orice laudă! În această privinţă, Domnilor, n-am decât o singură îndoială. Mi se pare – şi cum aş dori să mă înşel! – că truda învăţaţilor noştri nu mai produce în marele public repercusiunea fecundă care este indispensabilă formării unui curent de opinie generală. Şi să ferească Dumnezeu poporul a cărui istorie rămâne apanagiul unui mic număr de specialişti, oricât de inimoşi şi de geniali ar fi ei! Comuniunea pioasă cu înaintaşii noştri, înţelegerea deplină şi imparţială a evenimentelor, interesul pentru activitatea generaţiilor ce ne-au precedat rămân şi astăzi, mai ales astăzi, în mijlocul ameninţărilor de tot felul, singura şi adevărata garanţie a unui viitor în organică dezvoltare. Dar ideea românească se va sprijini pe un al doilea factor, care nu contrazice decât în aparenţă pe cel dintâi. Vreau să vorbesc de factorul internaţional. Împrejurări numeroase, pe care dumneavoastră le cunoaşteţi ca şi mine, au hotărât în vremile moderne că un neam nu poate exista şi mai puţin încă propăşi decât în funcţie de vecinii lui, de popoarele continentului, de popoarele lumii întregi. Mai mult chiar: un neam nu-şi poate înţelege propria-i tradiţie, propriu-i destin decât comparându-se cu alte neamuri. Cine n-a citit decât o carte, cine n-a studiat decât un sistem filosofic sau politic, cine n-a contemplat decât un singur tablou sau o singură statuie, acela nu poate pretinde la destoinicia unui critic literar sau artistic, nici la înţelepciunea larg cuprinzătoare a omului de stat. Eu cred că adevărata poziţiune a unui patriot luminat şi cu răspundere nu poate rezulta decât din îmbinarea lucidă şi echilibrată a factorului naţional cu factorul internaţional. Definind pe alţii, ne definim pe noi înşine. În gama valorilor universale, să înscriem cu modestie valoarea noastră autentică, în lumina valorilor vecine.

Dacă cineva ar voi să pună la îndoială folosul expansiunii spiritului românesc în străinătate, i s-ar putea răspunde că, asemeni unui mizantrop izolat în singurătatea gândurilor lui, un popor nu există şi nu colaborează la civilizaţia universală decât în măsura în care izbuteşte să-şi valorifice personalitatea. Trăiesc poate între noi individualităţi puternice care au creat pentru propria lor satisfacţie capodopere de frumuseţe genială. Aceste presupuse capodopere nu există decât din clipa în care s-au impus admiraţiei obşteşti. Tot aşa se întâmplă cu popoarele ce se izolează într-un naţionalism îngust, dispreţuind factorul internaţional şi preamărind exclusiv propria lor existenţă. Aceste popoare există fără a exista şi oricât ar fi de puternică vitalitatea lor iniţială, porţile viitorului le vor rămâne de-a pururi închise.

Iată, Domnilor, câteva din învăţămintele pe care le trag din experienţa mea de propagare a românismului. Datoria care decurge din aceste consideraţii sumare se defineşte de la sine: nu vom reuşi să închegăm personalitatea noastră de Stat şi de neam decât în lumina valorilor universale. Tipul patriotului autentic mi se pare acela care ştie să ţină cumpăna dreaptă între elementul naţional şi factorul internaţional. Cu rădăcini adânc înfipte în glia românească şi în substanţa trecutului, sufletul nostru va îmbrăţişa cu privire ageră şi nepărtinitoare toate orizonturile. Cu cât va privi mai departe, cu atât rădăcinile lui vor pătrunde mai puternic în elementul natal. O floare nu poate creşte şi rodi decât dovedind potrivnicia plantelor parazite ce-o înăbuşesc şi străbătând victorios în lumina însorită a cerului larg cuprinzător.

Aceste consideraţii, Domnilor, m-au îndreptat pe nesimţite către Contesa Anna de Noailles, a cărei amintire doresc s-o celebrez în minutele ce-mi rămân. Ilustra poetă franceză mi se pare a fi posedat, printre alte numeroase virtuţi, şi pe aceea de mesager al sufletului românesc în lume. Această vedere nu vi se va părea nouă, dumneavoastră, care aţi manifestat un sentiment analog în ziua când, odată cu mine, aţi chemat în sânul Academiei pe Anna Brâncoveanu. Marele Maurice Barres, care i-a fost prieten drag şi devotat până la moarte, a recunoscut în dânsa scânteia nestinsă a sufletului românesc: „Vous êtes venue du Danube comme Ronsard et de Byzance comme Chenier.../ Ai venit de la Dunăre cum a venit Ronsard", îi scria Barres. Cu prilejul fiecărui volum nou, cu prilejul dureros al morţii, vreme de treizeci de ani, presa franceză a celebrat în Anna de Noailles nu numai pe un autentic poet francez, dar şi pe coborâtoarea din cele mai vechi familii dunărene. Doresc să adaug la atâtea alte mărturii şi mărturia mea. Doresc ca acest minut solemn să integrez, fie şi numai parţial, spiritul şi opera Contesei de Noailles în patrimoniul românesc.

Şi îndrăznesc, Domnilor, să afirm că mărturia mea este autorizată. De Anna de Noailles mă leagă treizeci şi cinci de ani de amintiri scumpe, o viaţă întreagă de prietenie devotată, luminoasă şi fără umbră. În restriştea încercărilor grele din vremea războiului, Anna de Noailles era necontenit alături de mine, cu vorba ei blândă şi consolatoare, cu îmbieri meşteşugite spre nădejde. I-am cunoscut viaţa şi gloria zi cu zi, ceas cu ceas. Îi ştiu suferinţele şi durerile, neliniştea şi tulburarea. Şi vin să proclam aici că avem dreptul să revendicăm pentru românime partea noastră din gloria poetei.

Descendentă, după tată, din familia Bibescu, aliată printr-o bunică Văcărescu cu propria-mi familie, Anna de Noailles a fost o Brâncoveancă prin adopţiune. Soarta ei strălucită a vrut ca numele Brâncovenilor să-i încununeze genealogia cu ghirlande de vechi tradiţii româneşti, cu acea bătrână atmosferă de fast patriarhal care ne-a rămas atât de scumpă. Mama ei cobora din vechea familie fanariotă Musurus, pe care o vedem în lungul veacurilor trăind în cea mai autentică atmosferă bizantină. Anna Brâncoveanu era, astfel, o sinteză româno-bizantină, o fericită sinteză de fineţe elenă şi de spontaneitate românească. Taina acestui dublu atavism dăinuieşte, bogată şi fantastică, în toată opera poetei, precum şi în viaţa ei paradoxală.

A fost o cuceritoare, dospită din farmec nedefinit şi din imperioasă voinţă. O văd mică şi fragilă, cu ochi vioi, cenuşii în ovalul de sidef al figurii, cu mâini lungi şi nervoase... O văd alunecând cu paşi mărunţi de zburătoare neobişnuită cu mersul pământesc... O văd pătrunzând în vreunul din aceste saloane pariziene unde se întâlneşte tot ce Franţa are mai de seamă în toate domeniile. O privire repede asupra grupurilor formate după afinităţi şi interese îi ajunge spre a-şi alege tactica ei de cuceritoare. Căci Anna de Noailles nu cobora printre muritori decât pentru a-i robi, pentru a-i înjuga la carul ei triumfal. Admiraţia şi entuziasmul îi sunt tot aşa de necesare ca aerul pe care-l respira. Încet, încet, se va desprinde din mulţimea adoratorilor şi va pluti deasupra contingenţelor, singură şi fericită. Zeiţă zburdalnică şi copilărească! Zâmbetul ei distribuit după cuviinţă îi deschide calea inimilor. În jurul ei, cercul de ascultători devine mereu mai larg. Anna vorbeşte. Vorbeşte cu voce de cristal, în propoziţii precipitate, în cascadă de fraze. Povesteşte o întâmplare, evocă amintiri, descrie un lucru văzut, săgetează cutare personagiu cu un cuvânt ascuţit... Vorbeşte şi e ca şi cum ar cânta. Apropieri nebănuite se nasc între lucruri, sugestiuni fascinante poartă sufletul ascultătorilor în sfera muzicală a gândurilor poetizate. E o vrăjitoare ce transfigurează realitatea cu un semn de baghetă magică. Lucrurile îşi schimbă faţa; sentimentele şi ideile prind trup, devin transparente şi mai adevărate decât obiectele materiale. Cuvântul poetei e o oglindă în care se reflectă adâncul tainic al vieţii spirituale şi divine. Un întreg univers ia fiinţă, un univers miraculos în care totul e alcătuit armonic şi simplu, un univers făurit din pietre preţioase, din munţi de aur, din râuri de argint, un univers aidoma cu viziunea din „O mie una de nopţi”. Muritorii de rând se miră de această întâmplare minunată. Iar poeta, liberată de grija pământească, uitând de toate şi de sine însăşi, evoluează în lumea creată de dânsa şi, împăcată cu viaţa, domneşte.

A fost o cuceritoare de oameni, o vrăjitoare de suflete. De unde să-i fi venit acest instinct dominator dacă nu din Bizanţ? Uneori mi se pare că întruchipa o împărăteasă bizantină, în veşmânt de aur şi de purpură, o basilissă mândră de măreţia ei, îmbătată de visuri supraomeneşti şi de parfumul voluptuos al luminilor de dincolo.

Astfel, Domnilor, Anna de Noailles a fost o mare neadaptată. S-a rătăcit ca o stea în noaptea terestră. A căzut ca o zeiţă din Olimp într-o lume grăbită, prozaică, plină de griji practice şi de interese imediate. Ştiu, Domnilor, că într-un fel fiecare mare poet este un neadaptat: în această neadaptare la condiţia omenească stă însăşi condiţia divină a poeziei. Dar mai ştiu că rari, foarte rari sunt poeţii care îşi trăiesc poezia până la capăt, care îşi cântă viaţa ca ciocârlia, care cântă zorile în triluri mereu mai repezi şi mai sfâşietoare. Cine a urmărit fulgerarea Contesei de Noailles pe firmamentul veacului nostru va înţelege ca mine adevăratul rost ai poeziei creatoare. Un cântec spontan năştea fără încetare pe buzele ei. Ce n-a cântat? Ce n-a transfigurat? De la aspectele generale ale creaţiunei, până la notaţiunea infimă a unui subtil moment sufletesc. A cântat cerul şi lumina cu o bogăţie de colori neasemănată, în fiecare ceas al zilei şi al anotimpurilor. În cuibul sonor al cuvântului a prins cu măiestrie jocul capricios al luminii, miile de tonuri ale azurului. Florile n-au avut prietenă mai înduioşată, mai înţelegătoare şi mai subtilă. Toate fastele vegetale, creşterea copacilor, pocnirea primăvăratecă a mugurilor, viaţa complexă a pădurii, a grădinii, a peisagiilor, s-a reconstituit muzical în planul cu infinite ecouri al sufletului său. „Mon coeur – vaste témoin du monde...” (Inima, martor imens al lumii...) (*Forces éternelles*).

Adăugaţi la această transfigurare poetică a universului, transfigurarea lumii sufleteşti. Anna de Noailles a trăit ca nimeni marea dramă a vieţii, dragostea, şi marea ei tragedie, moartea, le-a găsit sensul poetic, le-a integrat în lumea misterelor dumnezeieşti. Iar misterul ultim, sensul suprem al vieţii şi neantului, cheia lumii fermecate pe care o crease în visul ei intens au plutit ca o veşnică întrebare în sufletul frământat de o prealucidă curiozitate. În preajma marelui salt în necunoscut, în pragul existenţelor pure şi necondiţionate de dincolo de lut, lira Contesei de Noailles a sunat cu tulburare şi nedumerire. Pe Dumnezeu l-a bănuit numai, fără să-l cunoască, fără să-l recunoască. De aici durerea tragică a poetei: să iubeşti lumea cu toate făpturile ei până a te topi într-o rază de lună, într-un bob de rouă, să te identifici cu zburătoarele cerului şi cu rodul livezilor, să înalţi lumea aceasta pe planul unei înţelegeri curate şi nobile, şi totuşi să cauţi orb până la sfârşit rostul atâtor frumuseţi, atâtor aparenţe! Să creezi fără să ştii de ce, să-ţi cânţi uimirea faţă de minunile firii şi să nu-i afli temeiul dintâi şi din urmă: dureroasă tragedie, Domnilor, sub povara căreia Contesa de Noailles a simţit încovoindu-se umărul ei plăpând...

A fost o inspirată în sensul cel mai precis al cuvântului. A cântat ca privighetoarea, ca ciocârlia, fiindcă nu putea să nu cânte. Poezia Contesei de Noailles e o fatalitate. Ea curge de-a dreptul dintr-un izvor dumnezeiesc, fără sforţare, fără sprijinul nici unei teorii, nici unei şcoli literare. Nu cunosc, într-adevăr, un poet mai depărtat ca dânsa de orice teorie, de orice ideologică prevedere a mijloacelor de înfăptuire poetică. Trupul ei puţin s-a mistuit la flacăra focului lăuntric. Iar inima ei vastă s-a mistuit luminând, desfătând, împărtăşind oamenilor posaci şi grei daruri dumnezeieşti de graţie şi de frumuseţe.

A scris o poezie senzuală, scăldată în belşug de parfumuri şi conţinând ceva din savoarea mirodeniilor arabe şi persane. E ca un rod greu al verilor noastre calde, un rod mustos şi plin de rumeniri ademenitoare. Fiecare senzaţie îşi revelează poetei propria ei personalitate, devine un tip, o fiinţă, o idee, un sentiment. Poeta resimte atât de puternic ecoul lucrurilor ce-i întâlnesc simţurile, încât toată fiinţa ei se topeşte în azurul Lemanului, în verdele grădinii, în roşul aprins al florii. Sufletul ei se înalţă vehement, se coboară până la şoaptă, alunecând neîncetat pe gama colorilor şi a sunetelor.

Nu din întâmplare sau dintr-o fantezie personală întrebuinţez aceşti termeni muzicali. Căci poezia Contesei de Noailles îmi face impresia unei vaste partituri muzicale cu infinite modulaţii. Şi acest caracter mi se pare revelator pentru natura temperamentului său poetic. Consideraţi unul din peisagiile ei scânteietoare, una din elegiile pe care i le inspira presimţirea neantului. Veţi descoperi că procedeul întrebuinţat nu este nici pictural, nici retoric. Peisagiile apar fără contur precis, fără nicio căutare plastică sau lapidară a liniei ori a volumului. Ele se topesc într-o curgere sonoră, sugerată atât de muzicalitatea vocalelor, cât mai ales de jocul şi degradarea nesimţită a colorilor. Nu logica înlănţuirii ideilor explică trecerea de la o frază la alta, de la o strofă la altă strofă, ci o logică muzicală, un sens al orchestraţiei sentimentale care vrea instinctiv ca poemul să se moduleze melodic.

O mare neadaptată; o cântăreaţă cu inspiraţie bogat curgătoare, dotată cu viziunea senzuală şi muzicală a lucrurilor şi a sufletului. Aşa am cunoscut-o. Dacă însă cercetez mai adânc natura geniului ei frământat, ajung la concluzia care interesează de-a dreptul această comunicare. Neadaptarea Contesei de Noailles se explică prin raţiuni atavice. A fost o fiică a Orientului nostru fierbinte, înrudită de aproape cu mitul acestui leagăn al civilizaţiei care a fost Asia. Transplantată în Occidentul tuturor prudenţelor şi al strictei măsuri, răsădind sufletul ei iluminat de irizări orientale în termenul bine zăgăzuit al limbii franceze, Anna de Noailles şi-a suspinat prin fiecare vers, prin fiecare gest, nostalgia paradisului pierdut. Nostalgie uneori conştientă, cele mai deseori nelămurită. Amănunte şi amintiri oarecum materiale vin să mărturisească obsesia Orientului în opera ei. Cu ce pătrunzătoare melancolie a evocat pe acea străbună – Greaca cu ochii lungi – de la care recunoaşte a fi primit plânsul poetic! O altă străbună greacă îşi profilează silueta în acelaşi poem din volumul *Forces éternelles:* poeta o vede brodând sau mânuind harpa la umbra unui chiparos; îi cunoaşte cuvioşia şi dragul pentru icoanele de aur cu care îşi ctitorea mănăstirile. Iată o a treia bunică, pe care o reprezintă luându-şi rămas-bun de la Creta natală pe când corabia se depărtează de ţărm. În gestul acesta de despărţire, eu închipuiesc tot destinul poetic al Contesei de Noailles, toată aspiraţia ei de mai târziu către limanul natal, către insulele greceşti nimbate de mitul homeric, către plaiurile bogate ale întreg Orientului nostru. Nostalgia aceasta se dovedeşte atât de viguroasă, încât versul francez econom şi bine cumpănit parcă se sparge sub presiunea substanţei străine pe care o închide. În măsurile lui limpezi şi corecte se desfăşura o imensă bacanală de sunete, de colori, de parfumuri, o lume întreagă de vehemente doruri şi de imnuri senzuale. Reţeaua metrică impune cu greu disciplina ei rigidă luxului verbal, exuberanţei pe care poeta le-a moştenit de la înaintaşii săi orientali.

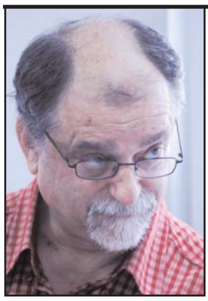
Intimitatea ei cu lucrurile firii mi se pare a veni din acelaşi izvor oriental. Contesa de Noailles poseda acea viziune directă, acea pătrundere în inima făpturilor, pe care Occidentul nu i le putea mijloci. Tendinţa ei către jocul dezinteresat şi naraţional, gustul ei instinctiv pentru toate capriciile, pentru toate contrastele violente, pentru colorile prea vii, toate aceste elemente descind din orizontul nostru oriental, grec, asiatic şi românesc.

Izvor românesc! Clocot de sânge românesc alături de clocotul sângelui ionic şi asiatic! Să fie, Domnilor, o simplă întâmplare că unul din ultimele sale poeme închide în rimele lui mărturisirea de româncă a poetei? Acest prea frumos poem se intitulează *Le souvenir des aieux* (*Amintirea strămoşilor*) şi îmi este dedicat. A apărut în revista *L'Illustration* din septembrie 1929, sub ocrotirea unei reproduceri a ciobanului lui Grigorescu. Ajunsă la sfârşitul încă nebănuit al vieţii sale fragede, prin ce miracol fiinţa românească s-a descătuşat în sufletul poetei, smulgându-i ceea ce mi se pare a fi un adevărat Testament spiritual? Suferinţele noastre în război, eroismul ţăranului-soldat va fi dat de gândit acestui suflet solicitat de numeroase chemări atavice. Se poate de asemeni ca apropierea şi rudenia cu româncа ferventă ce totdeauna am reprezentat în ochii ei să nu fi rămas fără ecou în sensibilitatea sinceră a poetei. Mă gândesc la admiraţia ei generoasă pentru baladele româneşti pe care în tinereţea mea le adunasem din gura poporului şi pe care le-am publicat pe franţuzeşte în *Rapsodul Dâmboviţei.* Anna Brâncoveanu simţea acolo vigoarea elementară a sufletului ţărănesc de la noi. O mişca până la lacrimi acest lirism exprimat cu simplicitate epică şi desfăşurat în cadrul marilor evenimente ale creaţiunii. Cu ce căldură încerca să pătrundă taina acestor naive capodopere! În ele descoperea ecouri din sufletul ei şi păstrez credinţa că la lumina lor Contesa de Noailles a desluşit cu încetul semnele pe care rasa românească le înscrisese în plăsmuirea ei.

Oricare ar fi cauza revelaţiei târzii, ea rămâne absolut sigură, săpată pentru eternitate în marmura poemului pe care l-am citat. Poeta evocă „Patria depărtată şi visătoare” care-i formase ursita în torsul harnic al fusului, întrevede prin bruma depărtărilor ţărmuri bucolice, spaţii scânteind din porumbul şi grâul lor, spaţii vegheate de un ţăran cu răsul pe buze, dar cu melncolia în suflet... Ne spune cum a înfiorat-o un cântec din fluier: poate că viaţa mea veşnic însetată vine din acest cântec frenetic şi nomad – adaugă poeta pe gânduri. „Ţara aurită, vorbăreaţă şi naivă”, cu zile fără sfârşit de coloarea zorilor, copii cu trupul gol, ziduri albe; biserici, morminte – toate aceste fugare viziuni româneşti capătă un prestigiu venerabil, căci „neştiutorul suflet” al poetei din ele se născuse...

Vedeţi, Domnilor, că nu fără temei am încercat să revendic pentru patrimoniul românesc o parte din geniul poetic al Annei Brâncoveanu. Din sferele înalte unde sufletul ei complex şi dureros va fi găsit pacea senină de care nu s-a bucurat în viaţă, moartea ilustră ascultă, poate, aceste cuvinte ale mele şi sunt sigură, Domnilor, că le aprobă.

Urmuziana

Paradoxul Urmuz. Parodierea parodiei

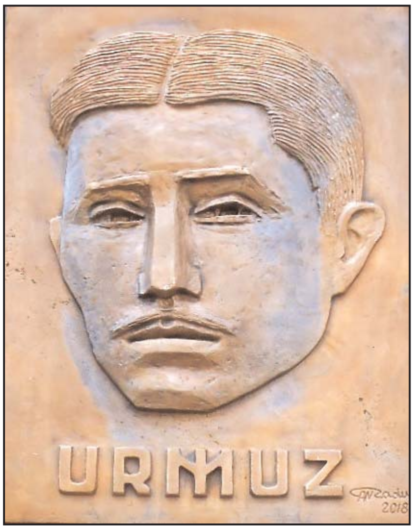
Lucian COSTACHE

De-a lungul timpului, proza lui Urmuz a fost privită în fel şi chip, de la aprecieri entuziaste, majoritare, la contestări radicale, foarte puţine, dovedind obtuzitatea analiştilor ori, pentru a fi mai reţinuţi, refuzul bunului-gust estetic în faţa unei atare opere. Începând cu Tudor Arghezi, Saşa Pană, Geo Bogza, Mihail Cruceanu, Perpessicius, Eugen Ionescu şi continuând cu George Călinescu, Solomon Marcus, Valeriu Cristea, Paul Anghel, Marin Sorescu, George Munteanu, Lucian Raicu, I. Negoiţescu, Eugen Negrici, Artur Silvestri, Ioan Petru Culianu, Marin Mincu, Ana Olos, Aurel Rău, Ion Pop, la care s-au adăugat studii mai recente, fie în articole distincte, fie în studii mai largi privind mişcarea avangardistă ori modernismul în ansamblu: Adrian Lăcătuş, Daniela Petroşel, Dan Gulea, Radu Cernătescu, Irina Ungureanu, Constantin Cubleşan etc. –, fiecare adăugând o nouă dimensiune prozei lui Urmuz. Între toate acestea, autoritatea critică, analiza de detaliu a lui Nicolae Balotă şi analiza critică de încadrare în *corintic,* adică într-un stil narativ distinct, a lui Nicolae Manolescu, sunt studii care îl aşază pe Urmuz la locul cuvenit unui talent autentic. De asemenea, nu putem să nu evidenţiem o lucrare de excepţie a lui Constantin Cubleşan, *Urmuz în conştiinţa criticii* şi *Studiul introductiv* al domniei sale, *Absurdul fabulos, grotesc şi parodic,* care esenţializează aspecte ale prozei urmuziene. Un punct de vedere care clarifică perspectiva în care trebuie citit *bizarul* acestor texte este dat de Eugen Negrici, care propune o cheie de lectură căreia îi acordăm distinct interes: *parodierea parodiei.* Esenţială este şi perspectiva savantului Solomon Marcus, care punea la baza înţelegerii operei urmuziene *paradoxul,* de fapt, singura soluţie de a înţelege, poate chiar de a desfiinţa noţiunea de *bizar* atribuită prozelor sale, proiectându-le în altă dimensiune filosofică şi logică. De asemenea, am ţinut cont de opiniile de distinctă profunzime analitică ale cărturarului Andrei Oişteanu, care pătrunde într-o dimensiune mai puţin sau aproape deloc explorată a prozelor urmuziene, în contexte tematice mai largi, de generoasă deschidere.

În această parte a studiului nostru, noi dăm mai multă atenţie aspectelor legate de sufletul (psihicul personajelor), determinărilor de adâncime, dar şi unor aspecte particulare privind mediul social şi familial, cadrului „intim" al dezvoltărilor psihice în act, în proces, agresivitatea, furia şi frustrările personajelor, mecanismelor interioare ale structurării şi construcţiei personajelor. Ocupăm un anumit spaţiu pentru evidenţierea emotivităţii particulare a eroilor, densităţii, aglomerării stilistice, *discursului* privit ca efect estetic, în evidenţierea acestor trăiri, de la speranţă la prăbuşirea psihică, morală şi fizică, particularităţilor lingvistice, de la mediu, fizionomii, fiziologii (prezentate naturalistic), regim nocturn, „întunecat" ori umbrit, la îmbrăcămintea de carnaval a personajelor, până la „meniul" preferat, culinar şi „spiritual", la comportamente şi gesturi ritualice, ceremoniale, legate de credinţe religioase, simbolice.

Epicul major. „De-a dreptul urmuzian". În aceste texte scurte, descrierile şi portretele sunt concise, clasice, lăsând locul privilegiat „poveştii", în sens epic, *istoriei, narării.* Singurul text care face excepţie, din acest punct de vedere, este *Pâlnia şi Stamate;* roman fiind, se dă o mai mare întindere descrierii apartamentului familiei Stamate, cu precizarea că spaţiul ocupat e caracterizant pentru o locuinţă cu trimiteri în zone simbolice şi ritualice, către un mediu specific unei comunităţi, un spaţiu închis, claustrant, limitat şi sufocant, apăsător, până la a încărca protagonistul cu acea energie a dorinţei de fugă, de eliberare, ca un ultim gest de supravieţuire; dar nici acesta suficient pentru a fi salvator. Această tendinţă de evadare dintr-un mediu mai mult decât ostil, pentru că e activ, este însă o constantă a *torturii* psihice pe care o suportă eroii urmuzieni într-un mediu social, familial, istoric agresiv sau închis în automatismele cotidiene, repetate până la a măcina orice voinţă de evadare: personajele, ca să folosim o formulă atât de expresivă şi cuprinzătoare, fiind aduse în situaţia de *a-şi lua câmpii.*

În absenţa unor portrete „elaborate", ca dimensiune, în sensul detaliilor abundente (altfel, portretele au o încărcătură semnificativă puternică) şi a descrierilor stufoase, cantitatea verbelor, a atributelor calificative acordate stărilor prin care trec personajele, din perspectivă auctorială, este substanţială şi sublinierea lor prin *cursive* a fost necesară, tocmai pentru a marca abundenţa lor. În lipsa *lumii citate,* adică a dialogului dintre personaje, pentru a le putea caracteriza prin propria limbă, prin propria vorbire, nu ne rămâne decât ca *lumea narată* să fie singura modalitate de a pătrunde în psihicul lor. Folosirea unor mijloace aparţinând diferitelor ideologii literare (clasicism, baroc, manierism, preţiozitate, romantism, realism, naturalism), reafirmate subtil şi negate avangardist prin parodiere şi *parodierea parodiei* (Eugen Negrici), prin suprarealism şi absurd – toate acestea ne impun un efort substanţial de atenţie şi de delimitare. Adăugăm *paradoxul,* caracteristică evidenţiată, cum am precizat, de Solomon Marcus, situaţiilor deopotrivă contradictorii şi demonstrabile, posibile; şi posibilităţile de lectură a unor alte paradigme lingvistice şi de înţelegere, chiar pilduitoare, „profetice". Reliefăm de la început şi apartenenţa textelor lui Urmuz la literatura de puternic impact estetic, la *epicul major,* la încadrarea textelor în specii literare distincte, aşa cum autorul însuşi, în mod demonstrativ şi parodic, le numeşte, fără a le nega ca specie: *roman, fabulă, epopee.*

Spre deosebire de alţi avangardişti, Urmuz nu caută forme literare hibridate, subminate de întreruperi logice, de incoerent, de abolire sau fracturare gramaticală, de renunţare la punctuaţie, de dislocări sintactice şi de încărcare barocă a textului, intersectări ilogice, cu elemente aparţinând altor arte (pictopoezie, sugestie formală corespondentă conţinutului, temei textului, ca la Guillaume Appolinaire), dicteu automat, hazardul „formelor" după cum se împrăştie culoarea pentru un oarecare efect cromatic. Din suprarealism, Urmuz „preia" (cuvântul e relativ, Urmuz fiind un precursor) tehnici de compoziţie şi de construcţie (constructivism): observaţia lui Adrian Marino că nu putem vorbi nici de *antiliteratură*, nici de *antiepic,* nici de *antiroman*, în sensul desfiinţării lor, e îndreptăţită; Urmuz cultivă specii literare clasice şi romantice, teme predilecte în epocă, fiind *în epocă* din acest punct de vedere şi devansând-o prin noutatea scriiturii, a stilului. Nicolae Manolescu (*Arca lui Noe. Eseu despre romanul românesc*) observa, cu fineţe analitică, complementaritatea dintre *literal* şi *literar,* asocierile printr-un fel de *paralogism formal,* intrând, cum spune, în „miezul problemei" sau, cum zicea Nicolae Balotă, în acele situaţii „de-a dreptul urmuziene". Opinia lui Tudor Vianu se îndrepta în aceeaşi direcţie, vorbind de o „persiflare a fixismelor de limbă".

Persiflarea presupune şi parodiere. Urmuz pare a-şi persifla şi propriul stil, propriul „limbaj" şi numai în acest sens pot fi înţelese constructele, compusele cu *anti-,* înţelegând, mai bine decât oricare alt avangardist, că fiind *anti-* a tot *ce* şi mai ales *cum* s-a scris literatură până la tine, şi opera ta va avea aceeaşi soartă, în procesul continuu de primenire a formelor artistice, până la „epuizarea" spiritului uman. Şi în acest sens, considerarea ca *parodiere a parodiei* în prozele lui Urmuz, pe care o face Eugen Negrici, nu numai că se susţine, dar trebuie reconsiderată la orice nivel al acestor texte exemplare. Aşa cum *Natura* cuprinde nenumărate forme în continuă transformare (vezi *Puţină metafizică şi astronomie:* „setea mulţimilor, a încâlcelei şi a contradicţiei", „setea numărului, distanţelor şi iuţelilor mari, fără rost şi necesitate": singurele legi după care funcţionează Universul – purul hazard), tot aşa spiritul uman, prin datul creaţiei, caută să se exprime mereu diferit, căutând forme noi, transformându-le. Aparent, totul e urmare a luptei fiinţei umane de a crea conştient, de a stăpâni mental realitatea şi de a crea prin forţa cuvântului şi deci a gândirii. În realitate, şi fiinţa umană, amăgindu-se că e stăpână pe propriul destin, e dusă înainte de aceeaşi *sete*, atrasă de această *sete* „fără rost şi necesitate". E o iluzie, pare să ne spună Urmuz, că există ceva permanent: totul e supus fie transformării, metamorfoticului, fie repetării. Şi în literatură funcţionează aceleaşi principii: clasicismul de secol XVII reia clasicismul „vechilor", Antichităţii, romantismul se întoarce la „subiecte" şi atmosferă de Ev Mediu şi la baroc; iluminismul, la noi mai departe ca epocă, prin *Istoria Ieroglifică* a lui Cantemir, şi prin *Ţiganiada* lui Deleanu, ceva mai aproape (la o distanţă de mai bine de 100 de ani) de baroc; prin paşoptism, în spaţiul culturii române, „arzând etapele", după expresia lui Ibrăileanu, ideologiile literare se întrepătrund, clasicism şi romantism, atingând perfecţiunea prin Eminescu în epoca postpaşoptistă, junimistă, sinteză de *apollinic* şi *dionisiac* (= „artă" – Nietzsche). Modernismul se inspiră din arta primitivă, din mitologie (aşa cum o făcea şi romantismul explorând basmul, legendarul, istoria reală), din elemente de sinteză tradiţionalistă, căutând esenţialitatea simbolică a formelor simple sau alambicarea, ambiguitatea.

Putem sintetiza prin observaţia făcută de Adrian Marino, într-un context din care nu lipseşte Urmuz: „Orice creaţie autentică are vocaţia clasicităţii. Dincolo de intenţii şi programe, ceea ce triumfă în cele din urmă şi în orice ipoteză este *realizarea*. Iar *realizarea* estetică nu este posibilă fără un număr de condiţii minimale, care ţin de esenţa oricărei structuri artistice. În mod analog, manifestele cele mai incendiare nu pot fi concepute decât într-o anumită ordine a ideilor, cu o bună silogistică." Aşadar, şi textele lui Urmuz trebuie înţelese ca *anti-* doar în sensul unui *alt fel de a scrie* literatură, faţă de formele anterioare, fără a nega literatura ca formă de manifestare a spiritului uman, dar ajunsă în pragul epuizării ideilor de conţinut şi formale. Urmuz pare a nu nega teoretic *vechiul „artistic"*, ci doar practic, prin propria literatură, propunând altceva ca formă, deziderat al artei literare, *gratuita inutilitate,* arta „pură". În *Algazy & Grummer,* mai ales, literatura e definită ca o „hrană mai aleasă" decât altele; cea veche, „ce mai rămăsese bun în literatură e mâncat şi digerat" de mai tânărul Grummer. Bătrânului Algazy i se restituie totuşi această hrană superioară, după ce „fermentează" în stomacul asociatului care „o vomită în mâinile lui Algazy, trezindu-i fiorii literaturii viitorului, găsind că tot ce i se oferă este prea puţin şi învechit..." Nefiind niciunul în stare să găsească „prin întuneric hrana ideală de care amândoi aveau atâta nevoie, reluară atunci lupta cu puteri îndoite şi, sub pretext că se gustă numai pentru a se complecta şi cunoaşte mai bine, începură să se muşte cu furie mereu crescândă, până ce, consumându-se treptat unul pe altul, ajunseră ambii la ultimul os... Algazy termină mai întâi..."

→

Urmuziana

Arta – „hrana ideală”. *Epilogul* din *Algazy & Grummer* definitivează un adevărat manifest literar, rezumând întreaga atitudine a frondei care se opune vechii literaturii, „hrana ideală” a *vechilor,* dar şi a celor noi, posteritatea având acelaşi destin, al apogeului şi, apoi, al prăbuşirii inevitabile: „una din soţiile lui Algazy” [o adeptă!] devine, simbolic, „mătura care, dând de două-trei ori, în dreapta şi în stânga [adică fără a excepta vreo alegere], mătură tot ce găsi [„într-un şanţ, la poalele muntelui”], la gunoi...” E un adevărat manifest, cuprinzând nu numai o atitudine, ci şi o convingere fermă, o întreagă profesiune de credinţă, o viziune aproape profetică. E de spus şi că perioada interbelică aproape că epuizează formele de manifestare artistică, cea de a doua jumătate a secolului XX nemaifiind tot atât de prolifică în forme artistice noi, probându-se întrucâtva criza spiritului, instituirea *cenzurii transcendentale.* E prima perioadă în istorie când *Ştiinţa* o ia înaintea *Artei*. Artele nu mai ţin pasul cu descoperirile ştiinţifice şi pierd o parte din impactul public al altor epoci. Se extind temele, subiectele, în contact cu evoluţiile şi transformările sociale, politice, economice, dar formele noi sunt din ce în ce mai rare şi mai puţin spectaculoase. Neomodernismul, postmodernismul, transpostmodernismul şi alte câteva direcţii artistice sunt, cel puţin cantitativ, în diminuare faţă de numeroasele tendinţe, de descătuşare, manifeste în prima jumătate a secolului trecut şi, în afară de elementele de compunere *neo-, post-, transpost-*, nu şi-au găsit încă un nume propriu dincolo de esenţa lor *modernistă.* O enumerare a ideologiilor estetice interbelice ar fi suficientă pentru a marca „deficitul”. Se multiplică însă formele de investigare a literaturii, poeticii, retoricii, aspecte teoretice, terminologie, aspecte lingvistice, multiplicarea ştiinţelor din domeniul limbajului: lingvistica textului, semantica, semiotica, semasiologia, paradigmatica, hermeneutica, gramaticile etc. etc. De asemenea, critica literară, domeniu care valorifică şi „recreează” opera literară, instituie perspective multiple, construieşte istorii tematice, coborând investigaţiile la istoria unor motive, teme, specii literare, şcoli şi mişcări literare mai mult sau mai puţin locale, la monografii de autor, de epoci etc. Adică o extensie a cercetării ştiinţifice. În ciuda faptului că se scrie foarte mult, şi ca urmare a evoluţiei sociale, ideologiile literare, artistice, perspectivele estetice noi sunt puţine. În domeniul romanului, de exemplu, după Balzac, Proust, Gide, Faulkner, James Joyce, Dostoievski, Kafka nu apar formule noi. Remarca pe care o face însă Nicolae Manolescu că există tot atâtea *genuri romaneşti* câte romane există, făcând practic imposibilă orice clasificare strictă, este îndreptăţită, cu amendamentul că doar unele amănunte, uneori semnificative, alteori nu, ar putea elibera textele respective din încadrarea lui Ibrăileanu (romane *de creaţie* şi *de analiză*) sau de încadrarea de excepţie a exegetului nostru (*doric*, *ionic* sau *corintic*). Formula lui Urmuz, a romanului său „în patru părţi”, e una nouă, încadrabilă în ceea ce se înţelege prin *originalitate,* imposibil de imitat, pentru că formula ar fi imediat recognoscibilă, aşa cum, dacă cineva ar imita „stilul” lui Brâncuşi, ar fi imediat dat în vileag.

O incursiune în viaţa sufletească a personajelor, judecată ca psihic, introspectiv, ca sensibilitate manifestă, e în măsură să ne aducă mai aproape un Urmuz inteligibil, construind raţional, conştient, cu o sinceritate dezarmantă, dar încifrată, ca să nu zicem ermetizată, în stil, în *scriitura* sa neobişnuită, nouă. În calitate de psihologie, psihanaliza este „o psihologie a inconştientului”, spre deosebire de psihologia prefreudiană care este o „psihologie a conştiinţei”. Psihologia inconştientului studiază acele fenomene psihice care nu sunt accesibile în mod direct conştiinţei, ci doar datorită intervenţiei interpretării de tip psihanalitic. Psihanaliza inconştientului nu anulează psihologia conştiinţei, ci o completează. Primele conţinuturi ale inconştientului descoperite de psihanaliză au fost de natură instinctuală (acele comportamente umane neacceptate de cultură).

După Freud, *inconştientul* este preistoria dezvoltării *libidoului.* Tendinţele sexualităţii cele mai expuse refulării datorate cenzurii culturale aparţin sexualităţii infantile (până pe la şase ani). Adler va pune în discuţie conţinuturile sociale ale inconştientului. Dorinţa de *autoafirmare,* care reia nietzscheiana *voinţă de putere,* şi corelativele *sentimente de inferioritate* sunt luate în considerare de acesta. C.G. Jung vorbeşte de un „inconştient de jos”, produs de refulări şi de un „inconştient de sus”, alcătuit din norme culturale interiorizate afectiv în prima copilărie. Această instanţă superioară e numită de Freud *Supraeu.* Savantul psihanalist Vasile Dem. Zamfirescu reaminteşte că, după Freud, „secretul vieţii” ar consta din lupta dintre Eros şi Thanatos, dintre *instinctul vieţii* şi *instinctul morţii.* (*Introducere în psihanaliza freudiană şi postfreudiană*, Curs universitar, Ediţia a treia, Editura Trei, Bucureşti, 2012, p. 41) E acesta un conflict care să poată fi identificat şi în cadrul textelor lui Urmuz?

Psihanaliza, ne spune eminentul psihanalist, nu reduce psihicul tuturor la suflet (psihic), ci demonstrează prezenţa conţinuturilor psihice inconştiente în marile opere culturale, fără să conteste specificul acestora, de exemplu, ireductibilitatea valorii estetice. Asta înseamnă că nu conţinutul psihic (conştient sau inconştient) produce valoarea estetică, ci talentul creatorului. „Tendinţele oedipiene refulate produc la nevrotic simptome, la omul sănătos psihic, disconfort, iar la creatorul de geniu, opere literare de mare valoare – *Hamlet* de Shakespeare.” Cele mai frecvente dimensiuni ale psihanalizei aplicate sunt psihanaliza literaturii şi psihanaliza artei. (Vasile Dem. Zamfirescu, *op. cit.*, p. 42) Între altele, psihanalistul aminteşte şi de lucrarea doctorului Constantin Vlad, din 1932, *Mihai Eminescu, din punct de vedere psihanalitic,* în care acesta făcea o analiză de mare impact critic privind „relaţia dintre opera poetului şi viaţa sa psihică profundă”. (*Op. cit.*, p. 74) Afirmă, de asemenea, că nici G. Călinescu, nici Perpessicius nu preţuiau prea mult acest fel de investigare a artei, a literaturii şi creatorului de literatură.

Preocupat de psihanaliză a fost însă Lucian Blaga. Piesele de teatru *Ivanca* şi *Fapta* (1920) se bazează pe idei freudiene despre *complexul lui Oedip* şi *Kastrationem complex,* iar *Filosofia culturii* se bazează pe ideea de *inconştient colectiv.* Nici drama *Meşterul Manole*, din 1927, nu e străină de acest „inconştient” – vezi personajul Găman şi mulţimea. Proza lui Camil Petrescu e imposibil de interpretat fără această dimensiune, la nivel individual sau colectiv (vezi războiul). Rebreanu, prin „glasul pământului” şi „glasul iubirii”, alternând, defulant şi refulant, ori prin comportamentul lui Petre Petre, care îşi reprimă din raţiuni sociale instinctele sexuale, dar care vor exploda violent, trecând sălbatic peste orice determinare morală, deschide la noi marea proză a sufletului.

Indiferent de domeniul căruia se aplică (boala psihică, starea de sănătate psihică sau domeniile importante ale culturii: filosofia, religia, artele, morala, ştiinţele), psihanaliza foloseşte aceeaşi perspectivă a inconştientului psihic. Spre deosebire de perechea „normal – patologic”, bazată pe criterii statistice, cantitative, cum spune Vasile Dem. Zamfirescu, perechea „sănătate – boală” ţine seama de „criterii intrinseci calitative”. (*Op. cit.*, p. 74) Freud relatează o scenă în care soţul, nereuşind să întreţină actul sexual cu soţia, pentru a nu se ruşina în faţa servitoarei care ar fi găsit aşternutul imaculat, aruncă cerneală roşie în patul conjugal. E aici „sensul simbolic al unui act compulsiv, strâns legat de forţele psihice în conflict, care-l produc”. Soţia pluseează şi varsă şi ea cerneală roşie pe faţa de masă din camera alăturată, părând a-şi spune sieşi şi servitoarei: „Nu e adevărat, el nu are de ce să se ruşineze!” Femeia însă se izolase de lume, despărţită în fapt de soţ (nu şi juridic) pentru a evita orice ispită şi ruşinea socială – „gura lumii”. Femeia însă spera să-şi refacă viaţa, nu avea însă curajul să o spună, pentru că, de fapt, soţul era impotent. (După Vasile Dem Zamfirescu, *op. cit.*, p. 79)

Aplicând, pătrunzând în proza lui Urmuz, să ne amintim comportamentul lui Stamate care „şterge cu un otrep pâlnia şi îi unge găurile mai principale cu tinctură de iod”, de parcă ar vrea să spună, să transmită că e „curată”, „nouă”, „nefolosită încă”, „dezinfectată” şi nu „ruginită”, *amuţind* o realitate ruşinoasă, pe care refuză să o accepte. În schimb, soţiei „legitime şi devotate” îi dă „în degrabă o vopsea”. În *Fuchsiada,* eroul are, de asemenea, un comportament compulsiv, alternant (nu altfel sunt Stamate, Turnavitu, Cotadi şi Dragomir ori Grummer; eroul din *Plecarea în străinătate* e deja un model de frustrare, situată între reprimare şi explozie (soţia „bătrână” şi „netrebnică”, deşi „seacă” pasional şi tocmai din acest motiv, suferă de gelozie), dar rămâne sănătos psihic, deşi are propriile lui halucinaţii şi *visuri* (*aspiraţii,* cum sunt cele muzicale, morale, educaţionale), asemenea unui individ *normal.* Dar şi *vise*, cu cele două conţinuturi – „manifest” (ceea ce este conştient şi poate fi conştientizat) şi „latent” – dorinţa inconştientă de natură instinctuală sau pulsională.

Eliberarea. Divina muzică. Stamate şi Fuchs au un psihic mai complex, cu preponderenţa unei dorinţe care le motivează parţial comportamentul; primul, de a împlini, deopotrivă, un ideal de cunoaştere şi unul emoţional, ambele legate între ele, dragostea devenind ea însăşi o formă de cunoaştere şi un suport pentru cunoaşterea lumii în general. Cel de-al doilea, căutând fericirea tot în dragoste, sentiment care stă nu numai la baza creaţiei artistice, sămânţă a „divinei muzici”, a sunetului, ci la naşterea lumii înseşi, a omului şi Olympului, „călăuzitor”, germinativ. Deziluzionat că dragoste absolută (temă romantică) nu există, Stamate, „cătând pentru ultima oară prin tubul de comunicaţie”, se eliberează de toate frustrările, pentru că „mai priveşte o dată Kosmosul cu ironie şi indulgenţă” (şi *ironia* şi *înţelegerea* sunt forme de apărare împotriva violenţelor de orice fel); agresivitatea e şi ea inutilă, pentru că fuseseră eliminate motivele (soţia „devotată” e *ermetizată* într-un strat „de vopsea” şi „cusută într-un sac impermeabil”; Bufty, fiul, şi „pâlnia” sunt „aruncaţi într-un tramcar şi li se face vânt cu dispreţ în Nirvana”. Închiderea soţiei într-un „sac impermeabil”, pentru a păstra „mai departe, intactă, tradiţiunea culturală a familiei” sugerează că Stamate ia hotărâri radicale, aşa cum procedează şi cu ingrata pâlnie şi cu „prefăcutul” Bufty, cel care doar mimează dragostea filială. *Nirvana* înseamnă „stingere”; alegoric, semnifică „eliberarea din durere”, dar polisemia cuvântului cuprinde şi sensurile de „dispariţie”, „sfârşit”, „curmarea existenţei”, dar şi „curmarea şirului de reîncarnări”, deci „inexistenţa”, „antipodul lumii imediate a lucrurilor schimbătoare şi instabile, al lumii pline de agitaţie, emoţie şi suferinţă”. Cu această semnificaţie, *Nirvana* ar fi echivalentă cu mântuirea. (Victor Kernbach, *Dicţionar de mitologie generală. Mituri. Divinităţi. Religii*, Ed. Albatros, Bucureşti, 2004, pp. 445-446) În *Pâlnia şi Stamate,* sensul duce spre înţelesul de *uitare,* „uitarea oarbă”, „eterna pace”, semnificaţii către care ne îndruma şi Eminescu, excelent cunoscător al mitologiei Hindustanului, budiste şi brahmane. Pătrunderea în Nirvana nu mai e însă aici, în textul lui Urmuz, o recompensă, ci o pedeapsă, pentru că nici Bufty, nici *pâlnia* nu dovediseră vreo virtute, pentru a deveni sfinţi prin *credinţă, bărbăţie, atenţie, concentrare şi înţelepciune,* şi nu vor străbate „cele trei porţi ale eliberării”, deşi Bufty, „urcat sus”, fusese „lăsat să intre şi să treacă”, dar nu e vorba de *Nirvana*, ci de „pâlnie”! – fiecare dintre ele căpătând un sens negativ: *golul, vacuitatea*, apoi *absenţa semnelor* şi *absenţa dorinţelor,* care, fără starea care permite revelaţia sinelui, nu mai pot deveni porţi ale eliberării. Astfel, trimiterea în *Nirvana* nu mai produce fericirea, ci un chin permanent: Stamate îşi vindecă frustrările prin pedeapsă şi nu prin generozitate. Cu privire la sine, Stamate se detaşează de realitate şi, pierzând raţiunea, conştiinţa lumii (= nebunia), accelerează tendinţa de a pătrunde şi a dispărea în „infinitul mic”, adică într-o tendinţă eternă, nesfârşită, o tulburare fără sfârşit, spre „capătul misterios al canalului”, spre cunoaşterea *cauzei cauzelor*, tema din *Puţină metafizică şi astronomie*; „Kosmosul” de la capătul *tubului* de cunoaştere, *de comunicaţie*, „ce i-ar fi permis să satisfacă şi cerinţele dragostei, şi interesele superioare ale ştiinţei”. Pendularea aceasta între realitate, metafizic şi mitologic e o modalitate de a se crea ambiguitate, asocieri, alegorii şi polisemii care ne obligă, în plus, la încadrarea prozei lui Urmuz în modernism şi avangardism. Fuchs, de exemplu, caută dragostea, ratează o primă încercare trupească dar, continuând o misiune implacabilă, dispare şi el „pentru totdeauna, în mijlocul naturii măreţe şi nemărginite...” E cam acelaşi lucru cu dispariţia în „infinitul mic” a lui Stamate din *Pâlnia şi Stamate,* numai că Fuchs se scufundă în *infinitul mare,* tot fără un liman, un capăt, o limită, „spre gloria Eternităţii...”

(Va urma)

Cărţi şi autori

O biografie timpurie a lui Creangă

Marian NENCESCU

Începutul anului 1889 nu-l găsi prea bine pe „moşul" Ion Creangă. La Iaşi „pe dărâmăturile Junimii", se ridicase, „oarecum la concurenţă", cum observă G. Călinescu (*Viaţa şi opera lui Ion Creangă*, Bucureşti-Chişinău, Ed. Litera), o altă tinerime, grupată în jurul doctrinarului socialist şi profesorului ieşean Ion Nădejde (1854-1928, directorul, împreună cu Vasile Morţun, al revistei *Contemporanul*), din care făceau parte, între alţii, Eduard Gruber (1869-1896), ginerele Veronicăi Micle, tânăr creditat cu faimă de filosof, dar şi Artur Gorovei, Artur Stavri (viitorul prefect liberal, ce semna cu numele de Coresi, atât la *Contemporanul,* cât şi în *Adevărul* şi *Convorbiri literare*), şi care-l convinseseră pe Creangă să citească în Cercul lor literar un fragment din partea a IV-a a *Amintirilor din copilărie.* Acum, notează G. Călinescu, „Creangă nu mai asculta sfaturile altora, ci dădea el însuşi sfaturi" (*op. cit*., p. 224) prezidând adunările *serios şi ţeapăn,* cum văzuse el că proceda Maiorescu, la Junimea: „la mai citeşte odată, rostea el, măsurând fraza", asta pentru că „unica lui conştiinţă artistică era măsura" (notează, conştiincios Artur Gorovei, în articolul *Amintiri despre Ion Creangă* (*Şezătoarea*, V, decembrie 1889). Mai târziu, îmbulzindu-se în *bojdeucă,* tinerii îl găsesc pe *maestru* îmbrăcat lejer, cu celebra lui cămeşoaie de in, cu dungi albastre, înconjurat de pisici, dar şi de „însemnări, caiete şi cărţi" (Grig I. Alexandrescu, *Biografia lui I. Creangă*, în *Opere complete*, I, Biblioteca pentru toţi, 28, p. 173).

„Dar cu sănătatea cum mai mergi, *moş* Creangă?", întrebau ei, făcându-se a nu-i observa faţa suptă, *gălbenicioasă,* şi slăbiciunea evidentă, în ciuda „voiniciei afişate ostentativ." „la, stupesc în barbă şi trag oghealul", o da pe glumă Creangă, apoi, serios: „D-apoi iar mi-a venit pârdalnica de boală". În vară, se-auziră de la Bucureşti veştile rele, că Eminescu ar fi iar bolnav, apoi sosi ştirea cea grozavă: Eminescu a murit! (p. 225). Creangă *fu văzut plângând ca un copil şi adormind cu cartea lui Eminescu în mână*. Apoi, firesc, ca fost preot ce se afla, chiar şi aşa, oprit de două ori de la slujire, Creangă fu cuprins şi de presimţirea morţii, care-i înnegri şi mai tare inima: „De-acum nu-i mult până departe".

Pe 31 decembrie, institutorii Iaşului cerură o audienţă ministrului Instrucţiunii, Theodor Rosetti (1837-1923, fost junimist, conservator, şi membru în Consiliul de administraţie al ziarului *Timpul*). Era o zi cu ploaie, iar zăpada topită făcea mersul şi mai greu. Ion Creangă ieşi şi el în târg să afle ce mai e nou. Pe la prânz, i se făcu rău şi se abătu pe la tutungeria fratelui Zahei, de pe strada Goliei 51, unde-l prinse moartea. Spre seară, amicii, luaţi prin surprindere de trista veste, nu prea avură ce mai face. Institutorul Gh. Ienăchescu, cel cu manualele, se ocupă de înmormântare şi tot el merse la primarul Vasile Pogor (1833-1906, şi el junimist şi anticuzist), ca să-i obţină o groapă în cimitirul cel mare al Iaşilor, *Eternitatea.* În pripă, se tipări şi o invitaţie, cu totul banală, ce se încheia cu o impardonabilă greşeală gramaticală: „Fii(!), frate şi surori roagă pe toţi amicii şi colegii a asista la înmormântare" (p. 228).

Într-adevăr, puţini fură prezenţi la funeralii, pe 2 ianuarie, între aceştia aflându-se Eduard Gruber, cel care va rosti şi cuvântul de adio, apoi profesorul N. Iorga, Stavri, Gorovei şi, evident, Ienăchescu, împreună cu „tovarăşii" de la manuale. Peste câteva zile, mai precis, pe 5 ianuarie, după cum consemnează scrupulos istoricul literar Nicolae Georgescu, în articolul *Eduard Gruber şi destinele eminescianismului* (*Cercetări filosofico-psihologice,* an III, Bucureşti, 2011, p. 103 şi urm.), la Hotelul Traian din Iaşi are loc o întâlnire unde se stabileşte destinaţia manuscriselor lui Creangă. Deşi fusese rugat, prin Petre Missir, să încredinţeze textele Junimii, pe motiv că ele apăruseră iniţial în *Convorbiri literare*, fiul scriitorului, căpitanul Constantin Creangă, preferă să i le ofere lui A.D. Xenopol, împreună cu suma de 9 mii de lei, probabil moştenire de la Creangă, în vederea alcătuirii unei ediţii complete. Apoi, odată contractul încheiat, merseră la *bojdeucă,* de unde ridicară manuscrisele, „câte s-au mai găsit", prilej cu care mai scotociră prin lucrurile defunctului, de unde alese fiecare ce dori, iar restul îi lăsară Tincăi, „ţiitoarea", viitoarea doamnă Ecaterina Deliu, care, „scăpând de terfeloagele ce-i şedeau de atâta vreme în gât, făcu, în sfârşit, curăţenie" (p. 229). Desigur, „altă moarte se cădea feciorului Smarandei şi al lui Ştefan al Petrei, care se rătăcise dincolo de Siret" (p. 228), dar, am văzut, „i-a fost dat altfel".

Interesantă este şi soarta *manuscriselor* lui Ion Creangă. Cumpărate de la Emil Gârleanu, în februarie 1908, ele au intrat în posesia Academiei Române. La acestea se adaugă o serie de *Scrisori,* vândute de fiul scriitorului, Constantin Creangă, unui oarecare Vupperman, din Iaşi, în iunie 1907, ajunse, pe vremea directoratului lui G. Călinescu, în 1954, la Institutul de Istorie Literară şi Folclor. Până la acest moment, ce se prelungeşte istoric, târziu, spre anul 1915, cu excepţia câtorva articole memorialistice, semnalate de biografii târzii ai lui Ion Creangă, practic interesul pentru valorificarea moştenirii literare a marelui povestitor humuleştean a fost cu totul minimal. Tonul acestei atitudini, greu de înţeles, l-a dat inclusiv Titu Maiorescu, care a văzut în „nepreţuitul Creangă" mai degrabă un scriitor „poporal". Pentru junimişti, se pare că simpla prezenţă a lui Creangă la şedinţele curente, dar mai ales la Serbările Junimii, unde strălucea prin textele rostite când „pe uliţa mare", când pe cea „mică", era de ajuns pentru a contura impresia de *realism ţărănesc*, fără alte conotaţii de tip intelectual. Surprinzător, primul interpret cu adevărat empatic faţă de conţinutul rural şi, în esenţă, etic, al operei lui Creangă, a fost un biograf amator, părintele econom Dumitru Furtună, un căutător autentic de comori bibliofile pierdute în cotloanele arhivelor ori ale colecţiilor personale de scrisori, o revelaţie istoriografică târzie, am spune, dar niciodată ignorată de veritabilii degustători de rarităţi filologice, între care se situează şi neobositul editor Gheorghe Macarie.

Pasionat încă din vremea frecventării Seminarului „Veniamin Costachi", din Iaşi, de creaţia lui Ion Creangă, părintele Dumitru Furtună va transforma, de-a lungul vieţii, această pasiune într-un adevărat „cult" al marelui scriitor (Gh. Macarie, *Introducere, Istorie literară,* Colecţia *Pr. Dumitru Furtună, Omul şi opera*, Iaşi, Ed. Sf. Mina, p. 9). Stabilit la Dorohoi, după 1915, va sluji la „bisericuţa" de lemn, monument istoric a oraşului, iar, între 1916-1940, va preda la mai toate şcolile mari ale urbei, o vreme fiind şi director, de unde şi titlul onorific de *econom* al Seminarului „Pimen Mitropolitul". „Animator al vieţii culturale de provincie", cum ne asigură biograful său, Gh. Macarie (p. 10), va conduce o vreme revistele *Tudor Pamfile* şi *Însemnări,* unde publică majoritatea scrierilor sale. Opera sa istoriografică principală, din păcate nefinalizată, este însă *Cuvinte şi mărturii despre Ion Creangă – cu prilejul împlinirii a 25 de ani de la moartea sa* (Bucureşti, Editura Librăriei Leon Alcalay, 1915, 100 p.). Ulterior, până în 1949, părintele D. Furtună va mai publica 39 de texte pe aceeaşi temă (ultimul, în Almanahul *Pentru pace şi cultură luptăm*), 25 dintre acestea fiind cuprinse în volumul editat de Gh. Macarie, fără însă a da un contur final unei cercetări unice în peisajul critic al vremii.

Împletind confesiunea directă cu documentele de arhivă, mărturiile epistolare cu informaţiile culese direct de la sursă, de la rude, consăteni, prieteni, părintele D. Furtună alcătuieşte, în cartea sa, un portret literar veridic al lui Ion Creangă, diferit de mărturiile „joviale", vădit *prelucrate*, aranjate, ale unor „biografi" în goană după senzaţional. Iată, de pildă, tabloul trist al mormântului părăsit, în consonanţă cu surparea bojdeucii, singurele mărturii directe ale trecerii prin viaţă ale lui Ion Creangă: „Cel care înveselise şi avea să înveselească de-a pururi o naţie întreagă n-a avut măcar o cruce la groapă. Mână de la mână, nişte tineri de treabă, şi ei săraci şi necăjiţi, i-au pus la cap o cruce de lemn acum 5 ani (în 1909, la douăzeci de ani de la moarte, n.n.). Azi sunt 25 de ani de la moartea scriitorului. Cei mari de tot din această ţară lipsesc cu desăvârşire de la mormântul cel părăsit. Să-i lăsăm, deci, la Dumnezeu; învrednicească-se unii ca aceştia de cinstea cu care l-au cinstit ei pe marele Creangă, de i-au lăsat groapa pustiită şi căsuţa din Ţicău pradă prăbuşirii" (p. 85).

Despre educatorul Creangă, părintele Furtună afirmă că era o adevărată *personalitate pedagogică*. Ca un argument suplimentar, este invocată corespondenţa, *inedită,* cu fiul său, Constantin („Care nu ne va lua în nume de rău dacă răscolim fişele de la Academia Română", adaugă prevenitor biograful). Iată-l, deci, pe „moş" Creangă *precaut* cu laudele la adresa fiului: „Costachi, Costachi, cum nu dai laudă lui Dumnezeu că te-ai văzut ce eşti?" (Scrisoare din 12 decembrie 1880, mss. 199, f. 15.) Altădată îl încurajează: „Vezi doar că eşti tot atât de rău, pe cât eşti şi de bun altădată". (Scrisoare din 26 octombrie 1884, *ibidem,* f. 74.)

→

Un bunic de poveste

Ioan CRĂCIUN

Am revăzut de curând ultima parte a filmului *Amintiri din copilărie* (1964, regia: Elisabeta Bostan), ecranizare după bine-cunoscuta carte a lui Creangă. După un drum lung, călare, prin zăpadă, Nică – băiat de nici 12 ani – ajunge la Broşteni, adus la învăţătură de bunicul său dinspre mamă, David Creangă, şi „aşezat în gazdă, cu toată cheltuiala lui, la una Irinuca": „Nu-i rău, măi Ştefane, să ştie şi băietul tău oleacă de carte, nu numaidecât pentru popie, cum chiteşte Smaranda (…). Cartea îţi aduce şi oarecare mângâiere. Eu, să nu fi ştiut a ceti, de mult aş fi înnebunit, câte am avut pe capul meu." „(…) Am să ieu nepotul cu mine şi am să-l duc la Broşteni cu Dumitru al meu, la profesorul Nicolai Nanu de la şcoala lui Baloş, şi-ţi vede voi ce-a scoate el din băiet", le spusese David Creangă părinţilor acestuia, înainte de plecare.

„Cocioaba de pe malul stâng al Bistriţei, bărbatul, fata şi boii din pădure, un ţap şi două capre slabe şi râioase, ce dormeau pururea în tindă, era toată averea Irinucăi." Aici urma să stea Nică pe timpul şcolii, la Broşteni, împreună cu Dumitru, fratele cel mai mic al mamei sale.

Dar şederea celor doi se termină în primăvară. Cu joaca pe munte, la deal de casă, şi cu o idee năstruşnică, dar neinspirată, urnesc o stâncă „numai înţinată" din locul ei, care o ia la vale spre gospodăria gazdei. „Gardul şi casa femeii dărâmate la pământ, o capră ruptă în bucăţi, nu-i lucru de şagă. Uitasem acum şi râie, şi tot de spaimă." Aşa descrie, plastic, Creangă dezastrul. La îndemnul lui Dumitru, îşi strâng lucrurile şi fug cu pluta pe Bistriţa.

Filmul se termină curând, fără vreo referire la isprava celor doi, eventual lăsând spectatorul să-şi pună întrebări. Îmi aminteam vag că în carte femeia nu rămâne în pagubă. Nu puteam să cred că bunicul David lăsase lucrurile aşa şi că Ion Creangă nu consemnase asta în amintiri.

Aveam la îndemână ştiuta ediţie din 1959, ilustrată de Eugen Taru, cu Nică şi pupăza pe coperta cartonată. Iată cum sfârşeşte scriitorul „povestea caprelor Irinucăi" şi, totodată, prima parte din *Amintiri,* când băieţii ajung plini de râie căpească în Pipirig, la bunicul David: „Şi după ce ne-a căinat şi ne-a plâns bunica, după obiceiul ei, şi după ce ne-a dat de mâncare tot ce avea mai bun şi ne-a îndopat bine, degrabă s-a dus în cămară, a scos un ulcior cu dohot de mesteacăn, ne-a uns peste tot trupul din creştet până în tălpi şi apoi ne-a culcat pe cuptior la căldură. Şi tot aşa ne-a uns de câte două-trei ori pe zi cu noapte, până ce în Vinerea Sacă ne-am trezit vindecaţi taftă. Dar până atunci a venit şi veste de la Broşteni despre stricăciunea ce făcusem, şi bunicul, fără vorbă, a mulţămit pe Irinuca cu patru galbeni."

Era preţul omeniei, un amănunt care lipseşte din film. Din datele biografice ale scriitorului şi din propriile relatări, bunicul său – un bunic de poveste, care încă ducea cu străşnicie vornicia în satul Pipirig – avea pe atunci cam 65 de ani. Era, cum am zice noi astăzi, „un bătrân vulnerabil"…

Iubirile lui Tudor Opriş

Nicolae Dan FRUNTELATĂ

Trece câte un om prin viaţa noastră, ducându-şi în spate viaţa lui, ne luminează sufletul cu prietenie, cu frumuseţe, cu daruri pe care în lumea de astăzi aproape nu le mai găseşti. Trece şi se duce dincolo, îi rămâne doar numele şi, uneori, mai vorbesc despre el cărţile lui dragi, ca nişte comete ale gândului.

Am primit zilele trecute o carte, o antologie substanţială semnată de Tudor Opriş. Se numeşte, modest, *Versuri alese*, e ilustrată de buna lui doamnă, graficiana de mare talent Elena Boariu, cea pe care am avut onoarea de a o publica în tinereţe în toate gazetele la care am lucrat: *Viaţa studenţească, Amfiteatru, Scânteia tineretului, Luceafărul.*

Cartea mi-a fost trimisă (prin intermediul fiicei mele, cardiolog de profesie) de fratele scriitorului, cunoscutul scenarist Mihai Opriş. Parcă mi s-a restituit o lume întreagă, o bucurie întreagă de pe vremea când l-am cunoscut, l-am apreciat şi l-am iubit pe Marele Săgetător, dom' profesor Tudor Opriş, mentorul atâtor generaţii de scriitori tineri, de elevi talentaţi, adunaţi de el din toată ţara şi urcaţi în paginile unor mari publicaţii. Puţini dintre aceştia mai scriu despre el, puţini îi mai aprind o lumânare, în gând, măcar, deşi ajutorul pe care li l-a dat a fost esenţial, a fost hotărâtor în cariera lor poetică.

Dar cine oare a fost, este, a rămas Tudor Opriş? Un om-zvârlugă, un nebun frumos de tot al literaturii române din a doua jumătate a veacului trecut, un erudit, un fin cunoscător al tainelor naturii, al plantelor, al insectelor, autor al multor cărţi enciclopedice, dar, mai ales, un om ca o bucurie de dimineaţă care îţi deschidea ziua cu patima lui pentru armonie şi iubire pură. Era un om născut în 1926, făcând parte, după cum spune prietenul şi biograful său, Ovidiu Papadima, din „generaţia pierdută”. În treacăt fie zis, câte *generaţii pierdute* a avut, are, va mai avea ţara asta bogată şi nefericită numită România?

Tudor Opriş, munteanul aprig legat de Câmpulungul Muscelului, vatră de domni şi de scriitori, fiu de general erou în Primul Război Mondial, nepot al lui Tudor Muşatescu, absolvent al liceului de elită de la Mănăstirea Dealului şi al Facultăţii de Litere din Bucureşti, e poetul care şi-a găsit ca timp de explozie tocmai deceniul tulburat când „se sfărmau cătuşe/ şi se făceau împărăţii cenuşă”, cum zicea poemul proletcultist. El, suavul venit dintr-un Câmpulung al iubirii, din lumina primei pasiuni pentru Andreea Negulici, strănepoata paşoptistului celebru, el, studentul strălucit pe care l-au remarcat George Călinescu şi Tudor Vianu (Dumnezeule, ce decoraţii pe care ţi le poţi pune pe tunica visului!), e poetul despre care însuşi „divinul critic” spunea: „La 20 de ani, vârstă rimbaudiană, Tudor Opriş este un poet format, stăpân pe cuvinte şi imagini. E greu să-l fixezi în perimetrul unor curente literare. Le-a parcurs prin bune lecturi şi le-a asimilat pe toate, realizând în topitura versurilor o sinteză încântătoare de elanuri renascentiste, învolburări romantice, unduiri de melos simbolist, smalţuri şi armonii folclorice, coloane de puritate şi echilibru.” Asta scria G. Călinescu în *Naţiunea,* în 1947. E imposibil să mai adaugi ceva peste astfel de aprecieri ale unui geniu critic.

Cu umilinţă, cu adâncul respect al absolventului Facultăţii de Filologie din Edgar Quinet, unde au luminat eternitatea Călinescu, Vianu, Rosetti, atâţia dascăli de literatură română, îmi permit să formulez, totuşi, o caracterizare sintetică a operei lui Tudor Opriş. Este opera unui *simbolist naturist.* Curent ce nu există, desigur, licenţă poate riscantă a unui iubitor de literatură.

Dar aici l-am găsit, cu toate ale sale, pe prietenul meu mai vârstnic, dar atât de egal în simţire, pe profesorul Tudor Opriş. Una dintre cărţile lui se cheamă *Omul cu iubirile.* Prefaţa i-o scrie însuşi Vladimir Streinu. Această carte este chiar buletinul lui de identitate artistică: „O, scutură-mi tristeţea şi minciuna/ Şi pune-mi alb veşmânt de Voievod/ Prea milostivă, Doamna mea, Niciuna”.

Apoi: „Doamne, mi-a-nverzit un mugur/ Sub o streaşină de papuri!/ Cerul, boabă grea de struguri,/ L-a învăluit în prapuri”. Asta o spune într-un poem dedicat lui Tudor Arghezi pe care îl vizita la Mărţişor.

Din cărţi în cărţi, Tudor Opriş revine la marile lui iubiri, la muzele lui, ca la nişte îngeri ai speranţei. În multele poeme dedicate frumoasei studente Dana Comnea, mai târziu mare actriţă a scenei româneşti, Tudor Opriş se închină ca într-un templu al tinereţii eterne: „Doamne, nu mă face înger/ Străveziu, nepământesc,/ Vreau să cânt şi vreau să sânger/ Lângă omul omenesc”.

De ce am afirmat că Tudor Opriş este un *simbolist naturist?* Poate că şi versurile următoare, de esenţă argheziană, vor confirma ipoteza mea: „Jocul acesta de perechi/ E străvechi,/ Îl joacă florile pe crengi, pe sânul păşunii,/ Îl joacă fluturii, cărăbuşii, tăunii,/ Lăstunii/ Prieteni ai lunii”.

Pot să-i spun lui Tudor Opriş „prietenul meu”, pentru că ne-a legat mereu un sentiment de respect reciproc, nealterat de nimic şi el n-a putut niciodată, cu niciun prilej, să mă asimileze funcţionarilor literari care i-au obturat cariera – şi nici n-a făcut-o! – pentru că, într-o perioadă grea pentru mine, după marea *rivuluţie* democratică din 1989, când copiii foştilor cominternişti încălecaseră cultura română ca pe o iapă nevolnică, Tudor Opriş mă *suna şi-şi manifesta vehement* solidaritatea cu mine. Culmea, el, fiul generalului Ştefan Opriş, erou în Primul Război Mondial, persecutat în anii proletcultului pentru originea burgheză, era solidar cu mine, declarat *indezirabil* de corifeii *rivuluţiei,* nepoţi de prim-secretari de partid, copii de torţionari culturali, refuzaţi ai condiţiei de gineri ai Marelui Conducător! Ce semn mai mare de prietenie şi curaj omenesc ar fi putut să-mi dea?

Mă suna la telefon dimineaţa devreme şi-mi explica mersul şcolii româneşti, criticându-i pe *pretutindenarii* care ajunseseră să ocupe fotoliul lui Spiru Haret. Indiferent de partidul lor, Tudor Opriş îi cunoştea de pe când erau elevi ori studenţi, pentru că el slujise şcoala românească în decursul unei jumătăţi de veac. Şi-mi deplângea dezinteresul pentru creaţia literară, pentru taberele literare în care se formaseră scriitorii tineri. Disidentul Tudor Opriş, pentru că el a fost visceral un disident faţă de comunismul de tip bolşevic, îmi comunica nostalgia lui pentru lucrurile bune, solide, creatoare, dintr-o epocă în care fusese oprimat ani de-a rândul.

Dar să lăsăm amintirile – cine mai ţine seama de ele?! – şi să ne întoarcem la poezie. La versurile lui Tudor Opriş: „În ele voi trăi, poate, mereu/ Cu strai de cerşetor sau nimb de zeu/ În vuietul nevolnic din cetate/ Şi poate-n prag de seară cu zefirii/ Voi risipi pe pragul omenirii/ Aromele femeii adorate”.

Tudor Opriş, *Omul cu iubirile*, scrie un gând cutremurător despre ultima şi definitiva lui iubire, doamna care l-a însoţit până la capăt de drum: „De ce mi-ai dat-o, Doamne, aşa târziu?”

Iată o carte despre care am scris ca despre o fântână a amintirii. Pentru că izvorul ei este un om, un poet al iubirilor lui şi al omeniei din noi.

Nu pot să vă cer să-l citiţi, să-l iubiţi. Pot doar să vă cer să ascultaţi ecoul unei lumi în care el, poetul Tudor Opriş, profesorul Tudor Opriş, a trăit şi a scris. Lumea lui Călinescu, Vianu, Streinu, Philippide, Ovidiu Papadima, Tudor Muşatescu, Tudor Arghezi, George Bacovia. E puţin, e mult, poate e Totul!

De cele mai multe ori, Creangă, în calitate de părinte, îşi însoţeşte sfaturile cu *vorbe populare,* „acesta era *cilibicul* (firea) lui”: Când e vorba de bani, „tac mă cheamă”, sau (cu creionul, pe o carte poştală): „Nu mă năvăliţi, că dau cu ciomagul”. Altădată se „umileşte” cu premeditare: „Limpede ca cristalul: soarta nu mi-a râs de când eram în leagăn, ca la feciorii cei de (î)mpăraţi”. Altfel, e mulţumit de ceea ce scrie şi-i comunică şi fiului *isprăvile* sale: „I-am citit d-lui Eminescu începutul scrierii mele care, fără să mă laud, l-a umplut de admirare, cerându-mi să-i trimit o copie pe care s-o citească şi dl. M(aiorescu).” (Scrisoare din 8 martie 1882, *ibidem,* f. 28.) Desprindem, din acest portret de familie, imaginea unui părinte îngrijorat de evoluţia intelectuală a fiului, gata să-i ofere sfaturi învelite în poezia spumoasă a zicătorilor, certându-şi fiul *ţărăneşte*, dar gata oricând să-l susţină cu sfaturi, ori cu „proptele”.

Dacă în familie e generos şi binevoitor, în faţa autorităţilor e smerit şi ceremonios. Iată-l adresându-i-se mitropolitului Sofronie Miclescu, la 19 decembrie 1859, pentru un post de *cliric:* „Cliricul Ion Creangă, plecată suplică, înalt pre(a) Sfinte Stăpâne! După săvârşirea cursului inferior ce am făcut la Seminaria centrală a Sfintei Mitropolii, posedând şi *formalnicul atestat* (respectiv, Adeverinţa că a urmat 4 clase seminariale, absolvite la 10 septembrie 1858, n.n.) plecat viind rog mila Înalt Prea Sfinţiei Voastre pentru a poronci (!) a me hirotonie în diacon.”

După obişnuita *duhovnicească cercetare* şi supunându-l la *taina mărturisirilor,* mitropolitul Sofronie dispune: „Aghie Tripolese, poftim pe frăţia Ta să hirotonisești canoniceşte pe clericul Ioan diacon şi să avem ştiinţă, 19 decemv(rie) 1859”. Aşadar, între decembrie 1859 şi începutul aceleiaşi luni, 1872, Ion Creangă a făcut parte din tagma preoţească, ca diacon, sau *bisericaş,* cum îi spune părintele D. Furtună.

Despre „reaua sa purtare”, ce i-a adus şi excluderea din cinul clerical, părintele D. Furtună are suficientă înţelegere: era vorba de *niscaiva plăceri* cu care să-şi mai *îndulcească viaţa cea mohorâtă,* omenească. Purtarea lui era, aşadar, în acord cu „gura slobodă, de ţăran glumeţ şi original” (*Cuvinte şi mărturii,* p. 67). Este acuzat de *tragere la ţintă şi vânat de paseri în mijlocul oraşului,* apoi de tăierea părului („Rog pe Înălţimea Voastră ca să bine-voiţi (!) a da dezlegare de este el în contravenţiune cu prescripţiunile Sinodului, diaconul Ion Creangă *taliendu-şi* (!) părul scurt, ca civilii”, sună un denunţ păstrat în arhiva Mitropoliei ieşene); în fine, este acuzat de *mergerea la teatru,* vină, se pare, capitală, potrivit canonului legislativ *Îndreptarea Legii,* unde, la cap. 64, se cere: „Lipsa de la preoţie a clericului care s-a vârât în teatru”. Concluzia este însă neiertătoare: „Moldova bisericească întreagă ar fi putut să fie mai blândă şi mai înţelegătoare, dacă nu şi mai dreaptă cu el, dar a ţinut să-l excludă şi a doua oară dintre clericii ei pe povestitorul cel mai mare şi mai iubit de popor” (p. 82).

Nu toate epistolele lui Creangă emană acest aer nostalgic. Biograful său aduce drept argument o mărturie apărută public tardiv, neinclusă în volumul din 1915, dar cuprinsă de Gh. Macarie în antologia sa, respectiv o scrisoare *familială,* adresată rudelor sale din Târgu-Neamţ, mai precis, „moşului” Gheorghe Creangă şi fiicei sale Elena („Sărutări amicabile din parte-mi, respectiv mâinile, guriţa şi ochii d-rei Elenuţa, iar de-aş fi acolo v-aş arăta în faptă, dacă nu m-aş trezi cu vreo câteva testele de pumni pe spinare. Aolio! rău mă doare!”), un adevărat *autoportret* al lui Creangă, debordând de voioşie şi umor. Scrisă pe hârtie „albă, groasă, fără semne”, scrisoarea, pusă la dispoziţia părintelui Furtună de un seminarist din Dorohoi (publicată prima oară în *Făt Frumos*, II, 1927, pp. 33-37), este un veritabil *tableau vivant,* o scenetă în miniatură, cu personaje, întâmplări şi umor natural, cum folosea Creangă în intimitate. Este descrisă atmosfera ieşeană, în care se simţea ca peştele în apă: „Altă noutate: m-am mutat într-o casă unde se află şi câteva frumuşele, ce pe la Iaşi le zic *fete.* Ştii proverbul acela: *Beţivanului şi dracul îi iese cu o cană plină*” (*Ibidem*, p. 133).

Între noutăţile verii ieşene, Creangă enumeră falimentul *Bondarului* (efemeră gazetă politică locală, condusă de Veniamin Adrian, profesor de liceu, apoi director de gimnaziu, la Botoşani (v. *Istoria jurnalismului în date,* Polirom, 2012), apoi „revineala” din *puşcărie* (a) „Sfântului” *Nichipercea* (fosta gazetă a lui N.T. Orăşanu, cândva suspendată, editată, în continuare, din iulie 1859 până în mai 1879 – *ibidem*). Finalul e demn de o scenetă umoristică: „Şi, uite-aşa, m-am trezit, cu condeiul după urechi, ştii cum şed *cei dă pă la canţelarii* (!)”.

Cu totul, părintele D. Furtună se dovedeşte cel mai fidel biograf al lui Creangă din epoca de început a istoriografiei noastre literare moderne. Atent la limbaj, empatic cu gesturile şi *volutele* politice ori administrative ale eroului său, biograful iartă şi izbăveşte „greşelile” omeneşti, ca un vrednic părinte de suflete ce este. Opera sa e nu doar o cruce de lemn la căpătâiul „moşului” Creangă, ci un monument trainic, ivit în vremuri tulburi nu doar pentru memoria lui Ion Creangă, dar şi pentru destinul literaturii româneşti, în ansamblu.

Cărţi şi autori

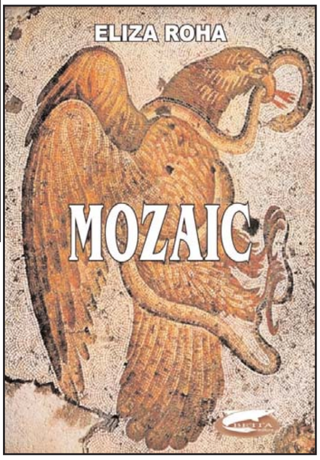
Basmul, prin naraţiune realistă

Victor ATANASIU

Un profesor de matematică, aflat, după toate indiciile, cam în floarea vârstei, cum se zice, primeşte vestea că, dată fiind starea sa de sănătate, e posibil ca în termen de 40 de zile să primească un diagnostic care nu ar lăsa loc vreunei speranţe. Cu această informaţie, dată de protagonistul (la nivel formal) romanului *Mozaic,* semnat de Eliza Roha şi apărut cu patru ani în urmă la Editura Betta, informaţie dată de acesta însuşi în ipostază de personaj-narator în carte, debutează textul. Iată un început care pe loc „ne pune în priză", cam în felul în care se petrec lucrurile şi în *Ultima noapte*… a lui Camil Petrescu. Şi acolo naraţiunea era la persoana I, şi acolo cititorul afla, fără nicio pregătire prealabilă, că e pus în faţa unei drame în plină desfăşurare. Eroul romanului interbelic informa de la primele rânduri ale cărţii asupra suspiciunii sale că soţia îl înşeală, cel al naraţiunii de acum vorbeşte despre o altă suspiciune, care, fireşte, nu este a sa şi, tocmai de aceea, este mult mai motivată, întrucât aparţine unor competenţe în domeniu: medicii. În momentul pe care îl trăim, cartea Elizei Roha capătă accente, nebănuite la vremea apariţiei sale, cu rezonanţă în actualitate: o sabie a lui Damocles atârnă deasupra capetelor fiecăruia dintre noi, oamenii trăitori pe Terra în această clipă. Promisul roman de investigaţie retrospectivă, desigur proustian, dat fiind faptul că naraţiunea este la persoana I, dar, mai ales din perspectiva intenţiilor declarate ale autorului, de fapt zgomotos-declarate, nu se realizează în *Ultima noapte*… (cum nu se va realiza nici în celălalt roman interbelic camilpetrescian, *Patul lui Procust*), textul fiind, cum s-a arătat demult, de factură sthendaliană. În *Mozaic* ne-am fi aşteptat la un roman de introspecţie, aflat generic în succesiunea primelor trei cărţi ale lui Alexandru Ivasiuc, dat fiind că un om, protagonistul, mărturiseşte din start că e posibil ca într-un anume termen să i se anunţe că momentul suprem se apropie cu paşi repezi de el. Mai înfricoşător decât faptul că acest termen e scurt este acela că el poate fi prevăzut cu o anume precizie. Nimic mai terifiant, mai zdrobitor pentru conştiinţă, decât să ştii când îţi va fi clipa morţii. Aşadar, tema prin excelenţă era a unei naraţiuni de adâncită, neistovită analiză, una prin excelenţă de roman *ionic,* ca să utilizez o terminologie deja încetăţenită la noi de vreo 40 (iată, de data aceasta din întâmplare, aceeaşi cifră) de ani. Dacă deţine teribila informaţie că periplul său lumesc va să aibă o apropiată scadenţă, omul, orice om, are tendinţa să se aplece cu dureroasă şi persistentă insistenţă asupra lui însuşi, să se judece pe sine în toate ramificaţiile conduitei sale, în toate raporturile cu ceilalţi, să evalueze când a procedat bine şi când a greşit, să-şi amintească atâtea detalii şi să le pună sub microscopul analizei, să cântărească ce poate desăvârşi din ceea ce a întreprins pozitiv sau să repare din ceea ce consideră că a fost necorespunzător, ori de-a dreptul nociv în atitudinea sa, în faptele sale, în raport cu semenii săi, dar şi în acela cu sine însuşi.

Nimic din toate acestea în *Mozaic,* şi aceasta din pricina specificului înzestrării scriitoarei. Aşteptatul roman *ionic* este unul prin excelenţă *doric,* aşadar unul burduşit (*touffu,* cum îi plăcea să spună lui Ibrăileanu) de fapte. Şi aceasta încă de la început. În loc să se auto-investigheze, cum ne aşteptam să facă eroul la aflarea unei atât de crispante veşti, acesta investighează mai întâi ce să facă în timpul care i-a mai rămas de trăit, în ipostaza că suspiciunea fatală se va confirma. Aşadar, se trece brusc la istorisire. Ne aflăm în faţa unor micro naraţiuni, plasate sub un semn dublu al imaginarului. Unul este acela firesc: ne găsim în spaţiul unui roman. A doua marcă a imaginarului este oferită de particularitatea că se istorisesc pe scurt nu evenimentele petrecute aievea, ci unele *posibile,* legate de ipoteze, construite de personaj, privind opţiunile sale în existenţă, dat fiind că există o serioasă posibilitate ca zilele să-i fie numărate. Acest semn al imaginarului ar putea fi considerat în fond a fi triplu, pentru că ipotezele, implicit ipostazele, în care îşi imaginează personajul că s-ar afla, sunt respinse pe rând de el însuşi, mereu cu argumente. Sesizăm, din însăşi etalarea acestora din urmă, specificul profilului lăuntric al protagonistului. De fapt, nici nu mai era nevoie de un asemenea efort intelectual. Omul se autodeclară, cu toată seninătatea şi francheţea, a fi un individ comun. Desigur, ar fi fost preferabil ca această dominantă să fie perceptibilă prin discursul epic, iar nu prin definiţii date de personajul nostru. E o caracteristică de remarcat, de altfel, la nivelul întregii cărţi: personajele sunt caracterizate în termeni precişi în text, nu sunt lăsate să se dezvăluie ca atare prin acţiunea lor în naraţiune. Ninu Păvălan, protagonistul, e un copil de ţărani, care, în deosebire de fraţii săi, a absolvit o facultate. Ulterior, s-a specializat în a medita elevi, pentru ca ei să devină ceea ce era el însuşi: dascăli de matematică. Ninu a parvenit nu graţie vreunor aptitudini intelectuale deosebite, ci, precum orice mediocritate, întrucât a avut instinctul de a se infiltra între odraslele celor din mediul în care se afla şi care beneficiau de o educaţie mai aleasă. A avut astfel posibilitatea să le copieze tabieturile şi limbajul. S-ar putea spune că personajul e de o anume modernitate, tocmai fiindcă este *omul obişnuit* al lui Robert Musil. Mai degrabă este însă individul comun aflat în circumstanţe excepţionale (aici ar fi vorba de perspectiva potenţial apropiată a morţii). Căldura insuportabilă îl va face pe placidul Meursault, din *Străinul* lui Camus, să recurgă la un gest absurd, nu lipsit de o nuanţă de romantism delirant. Alt om banal pus într-o situaţie de excepţie este Hans Castorp din *Muntele vrăjit* al lui Thomas Mann.

Situaţia de excepţie este aceea a unei boli, mai degrabă prezumate, ca şi la des Esseints al lui Huysmans. Acesta scapă de condiţia de individ mediocru, sub semnul căreia se afla (mediocritatea exprimându-se prin ipohondrie), prin contactul cu nişte oameni de excepţie (Naphta, Settembrini), iar, sub influenţa lor, se întoarce la normalitate. În deosebire de aceştia, *omul comun,* personaj-narator în *Mozaic,* este în esenţă inert la provocările contextului, cu o singură excepţie: are o reacţie intempestivă, spectaculoasă, smintită, când i se năzare că femeia adorată, Silvia, îl înşeală. Altminteri, manifestările sale par a fi dictate strict de instinctul de conservare. După ce a trecut succint în revistă, prin intermediul micro naraţiunilor de care am vorbit, posibilităţile teoretice de a-şi petrece cele 40 de zile, rămase până i se va da verdictul (aici o anume trimitere la textul biblic nu doar că e evidentă, dar o găsim inserată expres în text), personajul începe să-şi povestească viaţa oarecum cu indiferenţă („existenţa lui … cură/ Încet repovestită de o străină gură", cum ar fi formulat Eminescu). Cu evidentă dezinvoltură şi talent de a povesti, ni se relatează ba cutare moment din copilărie, ba câte un aspect din viaţa cultural-mondenă, la care participă profesorul, atunci când nu are vreun episod amoros. Aici, ca şi în cutare celebră pânză a lui Rembrandt sau într-un film al lui Hitchcock, o aflăm fugitiv în cadru pe autoarea însăşi, dar şi pe soţul acesteia. Ni se vorbeşte despre un tip charismatic, ironic, bun organizator de întâlniri literare. Ni se relatează despre o scriitoare cam timidă, care însă se pricepe să recurgă la „complimente meşteşugite". O găsim conturată astfel cu precizie pe Eliza Roha însăşi, excelentă producătoare de epitete flatante la adresa interlocutorilor, îmbăiaţi astfel într-o apă fierbinte, straşnic creatoare de iluzii. Protagonistul vede pentru prima dată pe stradă pe marea sa iubire ulterioară, Silvia. O vede din spate şi este cucerit de apariţia ei strălucită fizic. Exact aşa se petrec lucrurile şi cu Victor Petrini în *Cel mai iubit dintre pământeni.* În deosebire însă de Matilda, eroina din ultimul roman al marelui scriitor, Silvia nu e o demonică, dar va juca rolul de femeie fatală în viaţa protagonistului, cu precizarea că aceasta se produce din vina exclusivă a bărbatului. Ea avusese o legătură anterioară cu un arab, Abdul. Lui Ninu îi cade sub ochi, tocmai în momentul în care Silviei, însărcinate, i se apropia sorocul, numele arabului, aflat pe o însemnare a femeii. Protagonistul, căzut imediat pradă unui acces de gelozie necontrolată, fuge de lângă partenera sa. Gestul, care se va dovedi ulterior cu desăvârşire nemotivat, ar avea o explicaţie de tipul celui a conduitei lui Othello. Acela e manipulat, în faimoasa tragedie shakespeariană, de Iago, întrucât e un complexat, având percepţia că el, un maur cu „sânul de funingini", cum spune socrul său rasist, nobilul veneţian Brabantio, e nefiresc să fie iubit de Desdemona şi e firesc ca ea să îl prefere pe Cassio, la fel de nobil autentic şi italian autentic ca şi tânăra. E greu de crezut pentru un plăvan ca eroul nostru (aceasta este percepţia lui despre sine, adânc infiltrată în subconştient) că Silvia, femeie atât de frumoasă şi la care ascendenţa socială a Desdemonei e înlocuită cu ascendenţa profesională, l-ar selecta pe dânsul. Ea are nişte enigmatice – iar orice e misterios e inhibant şi trezeşte respect – atribuţii în cadrul unor importante servicii, aflate în interesul ţării, ca să mă exprim şi eu cât mai enigmatic. Aşadar, era de înţeles (la nivelul de înţelegere al lui Ninu, fireşte) să-l prefere pe analogul lui Cassio din contextul de faţă, foarte bogatul şi stilatul arab Abdul. Autoarea nu insistă, din păcate, în fructificarea artistică a acestei sugestii de accentuată subtilitate psihanalitică.

Protagonistul o duce pe viitoarea lui soţie la părinţii săi, la ţară. Bineînţeles, acest episod se petrece anterior fugii lui nechibzuite de lângă femeie. De către mama protagonistului, de fraţi şi nurori (mai ales de către acestea!), femeia este tratată cu duşmănie. Binevoitoare va fi doar *Muma* (vom vedea şi cine e aceasta), care beneficiază de o onomastică cu rezonanţă regional-arhaică. Aici un termen vechi românesc e concurat în memoria noastră culturală de Bolintineanu (*Muma lui Ştefan cel Mare*). Împreună cu Silvia, protagonistul şi-a creat un cuibuşor de nebunii în casa unei anume Didiniţa. În sfârşit, el se va stabili mai târziu într-un cadru distins, cumpărând o porţiune dintr-o vilă, restituită cu chiu cu vai, parţial, foştilor proprietari. Va ajunge, atunci când acţiunea epică se încheie, la o mănăstire, unde e stareţă Sânziana, sora geamănă a Silviei. Acum protagonistul află că gemenii săi, odraslele făcute cu marea sa iubire, sunt teferi, că mama lor a trecut însă de pragul terestru al existenţei, iar el însuşi are şanse în bătălia pentru viaţă. Dacă am privi naraţiunea din unghi strict realist, nu am găsi vreo adâncime tipologică deosebită. E vorba de descrierea personajelor, ori autodescriere (în cazul protagonistului), în ambele cazuri nu una plastică, ci doar cu rol de a informa. Introspecţia nu există, analiza psihologică, în genere, e sumară.

Totuşi, cartea trădează un talent incontestabil, iar diverşi comentatori s-au tot grăbit, din motive conjuncturale, cu elogii, în loc să observe particularităţile vocaţiei autoarei, care permit irigarea întregului cadru realist de undele fertile ale basmului. Acestea ridică totul (personaje, întâmplări, descrieri) la o apreciabilă altitudine. E adevărat că s-a afirmat că autoarea compune basme pentru adulţi, dar o demonstraţie analitică, concretă, nu s-a întreprins în acest sens.

Să reprivim totul din perspectiva menţionată. Impresia de basm poate fi depistată chiar şi în descrierile minuţioase, prea pline de ciorchini grei de detalii. Ele nu dau nici pe departe senzaţia de enumerare fastuoasă, hipnotizantă în sine, ca o coadă de păun, ca în *Salammbo* a lui Flaubert, ori ca în notaţiile despre *Tezaurul de la Pietroasa* ale lui Odobescu, ci de irealitate, generată, aparent paradoxal, prin plusarea observaţiei realiste. Se poate face aici o apropiere de vestitele rânduri antologice ale lui Miron Costin despre invazia roiurilor de lăcuste, care par a nu mai descrie viaţa, ci un tărâm al Infernului, aşadar al unui basm coşmaresc. Păvălan e oripilat de gândul că o să ajungă „în inima oraşului, cea pulsând puternic şi demonic, un iad sufocat de aglomeraţie de autoturisme, autobuze, microbuze, de pietoni, grăbiţi, trişti ori încruntaţi, certăreţi, indiferenţi, cinici, în niciun caz veseli ori respectuoşi, adolescenţi încă iresponsabili, peste care dă năvală bucuria hormonilor, ţipă veseli ca nişte pescăruşi dinaintea furtunii devastatoare a vieţii, se hârjonesc în mijlocul străzii ori se sărută fără inhibiţii ocupând trotuarul pe care se preling cerşetori, oameni fără loc, îngălaţi, deprimaţi ori înrăiţi, hoţi şi escroci cu priviri iuţi, tâlhari gata să-ţi ia gâtul pentru un fleac, nu valorezi pentru ei nici cât o ceapă degerată (…)". Scriitoarea are incontestabil forţă de expresie şi putere de observaţie, ambele la modul intens şi plurivalent, dar, tocmai prin aceasta, realitatea, atât de minuţios descrisă din atâtea unghiuri şi în atâtea cotloane ale ei, curge din tărâmul propriu în acela al unei poveşti cu rezonanţe gotice şi hoffmaneşti.

Putem găsi prin descriere, alteori, basmul feeric, cum este cel al preamăririi bogăţiilor toamnei. Aici însă depistăm doar aparent acorduri care ne amintesc de I. Pillat. Acela compunea pasteluri, fireşte, la o altă vârstă a literaturii decât aceea din Alecsandri, aşadar, punea, şi el, pe hârtie ceea ce avea sau avusese dinaintea ochilor. La Eliza Roha însă realitatea este atât de detaliată, atât de minuţios fructele sunt înşirate ca la paradă, încât ne aflăm într-un rai al opulenţei şi al triumfului culorilor exuberante, aşadar, iarăşi într-o lume imaginară.

Aceasta este prima treaptă a poveştii, care încorporează romanul tocmai graţie supraabundenţei de amănunte epice. Subtilitatea, expresie acută a originalităţii scriitoarei, se datorează particularităţii că la acest rezultat se ajunge prin notaţia cea mai prozaică aparent. Profesorului i se repartizează o garsonieră în toiul iernii, dar acolo e gata să moară de foame, de frig (şi de singurătate, adaug eu). Om cu salariu cât de cât consistent, cu elevi, ai căror părinţi s-au îngrijit, de când e lumea şi Pământul, de dascăli, nu are ce mânca! Oricât de crâncenă ar fi fost viaţa în ultimii ani ai vechiului regim, oamenii se descurcau, n-a murit nimeni de foame, vorba aceea, darmite, un profesor! Aici, dacă te-ai lua după litera textului, ai fi înclinat să crezi că scriitoarea exagerează, descriind o situaţie neverosimilă. Dar lucrurile nu se opresc în acest punct. Bietul om se ducea la o Alimentara şi, ce să vezi?, cu câteva persoane înaintea lui se termina marfa. De aici începe basmul: crengile copacului se ridică, fructele devin inaccesibile înfometatului, izvorul seacă tocmai când buzele arse ale însetatului se apropie de el. Ca în orice basm însă, la doi paşi de sărăcie se află opulenţa (bordeiul moşului din *Povestea porcului* a lui Creangă e vizavi de palatul împărătesc). Ninu se duce la coana Didiniţa, vechea lui gazdă de dinainte de a primi garsoniera, şi aici va găsi ciorbă aburindă, sarmale fierbinţi, aici va putea să savureze câteva păhărele de ţuică, el şi bătrâna, căreia, urmând un asemenea tratament, i se dezleagă limba). Aici va avea norocul şi de o baie fierbinte. Ba chiar femeia îi şi spală rufele. Ce să mai vorbim? Din viforniţa de afară, din gheţăria din garsonieră, se ajunge în căldura cotropitoare din casa coanei Didiniţa. Din iadul condiţiilor impuse de dictatură, se ajunge la această *gură de rai*. Dar cadrul de paradis trebuia să fie complet. Matilda benefică, aşadar Silvia, perechea necesară pentru ca basmul să fie deplin, apare. Serviciul pe care îl are aceasta are, am mai spus-o, şi el, o undă enigmatică, miraculoasă, aidoma pieii de porc a fiului de împărat. Ca în orice basm construit după toate regulile, vraja se strică prin rostirea sau vederea unui cuvânt blestemat. Aşadar, căderea sub ochii eroului a numelui precursorului său în existenţa Silviei, Abdul, are această funcţionalitate estetică în principal, explicaţia de ordin psihanalitic, implicit apropierea eroului de Othello, fiind secundară în context. Mai important, în ordinea configurării unui basm prin instrumentele unui roman riguros realist, este ceea ce se întâmplă anterior. Ninu se duce cu părinţii Silviei (simple marionete, hipnotizate de zâna care le este fiică), în vizită la părinţii bărbatului. Toată această „secvenţă" este absolut remarcabilă.

Prelucrările, reluarea unor teme, sunt de veche tradiţie în literatură. Procedeul a fost aplicat mai ales în dramaturgie, iar, în cadrul acesteia, mai ales în comedie. Shakespeare a preluat din Plaut. E destul aici să ne gândim la *Comedia erorilor,* raportată la *Menehmi (Gemenii).* Charles Drouhet a scris un documentat studiu privind sursa comediilor lui Alecsandri. Graţie înzestrării lor de excepţie, Shakespeare, dar şi, păstrând proporţiile, Alecsandri, sunt mereu originali, oricât ar fi fost ei corbi care s-au împodobit cu pene străine, cum îl acuza Cristopher Marlowe că ar fi fost cel dintâi.

Altă formă a utilizării unei surse preexistente este *rescrierea*. Ea îşi găseşte un echivalent şi în *remake*-ul din cinematografie. Aşa este, ca să dau un exemplu la întâmplare, *Gladiatorul,* unde a strălucit Russel Crowe, în raport cu *Căderea Imperiului Roman,* unde a strălucit Cristopher Plummer. Rescrieri premeditate în literatură, cu excelente rezultate, a făcut la noi, după *Lolita* şi *Educaţia sentimentală*, Mihai Zamfir. O altă rescriere premeditată este nuvela (aşa trebuie citit textul, care a fost la origine un proiectat scenariu de film) *Învoiala.* La sfârşitul vieţii şi la atâţia ani după ce a publicat cele două mari romane care l-au consacrat definitiv ca mare scriitor, George Bălăiţă a rescris aici magistral *Povestea lui Stan Păţitul.*

În *Mozaic* găsim rescrierea poveştii prin care „s-a lansat" Creangă: *Soacra cu trei nurori.* Operaţiunea însă este doar schiţată şi, sunt convins, întreprinsă pe deplin involuntar. *Remake*-ul după această poveste, iar nu după alta a marelui scriitor, are un anume tâlc: în deosebire de celelalte, *Soacra…* are doar pretinse tendenţios elemente de fantastic, de miraculos (bătrâna susţine, cum se ştie, ca să-şi terorizeze mai abitir nurorile, că are un ochi la ceafă). Această particularitate este în acord cu propensiunea spre realism a Elizei Roha. Mama lui Păvălan, descrisă a fi rea, autoritară, antipatică, este corespondentul celei care a fost declarată de Călinescu a fi culmea malignităţii socerale. O aversiune constantă, făţiş declarată, faţă de mama biologică nu e caracteristică doar lui Ninu. Protagonistul din alt roman al scriitoarei, *Salt în umbra nemuririi,* nici măcar nu-şi denumeşte ascendenta directă cum i se spune îndeobşte, ci printr-o relativ lungă parafrază, care e o expresie vizibilă a distanţării, ba chiar a alergiei. O anume atitudine a prozatoarei, exprimată prin intermediul personajelor sale, este vizibilă şi nu e de eliminat supoziţia că în spatele ei se află un substrat biografic. Nurorile obediente faţă de soacră, şterse, invidioase, răutăcioase, complexate, care vor fi şi ele în viitor expresii ale „malignităţii socerale", sunt soţiile, pe care mama lui Păvălan, aidoma straşnicei babe din Creangă (un dictator cu nimic mai inflexibil decât Cornelius Sylla, numai că acţiunea lui se limitează la un spaţiu restrâns), le-a impus ca atare unor fii nevolnici, urmaşi în contemporaneitate ai celor doi fraţi mai mici din celebra poveste. Eliza Roha îmbogăţeşte cadrul cu două zeităţi salvatoare. Una este cea faţă de care eroul nutreşte cu adevărat sentimente filiale: Muma, o bătrână harnică, îngăduitoare, generoasă, înţeleaptă. (Ca în orice basm, dihotomia e etanşă: cine e rău, e rău până la capăt, cine e bun, e bun până la capăt. Dacă ar fi fost o naraţiune strict realistă, simplificarea ar fi putut să deranjeze.)

Într-un basm există în fond doar Făt-Frumos şi Ileana Cosânzeana, pe de o parte, căpcăuni şi maştere, pe de alta. Alte personaje, pozitive sau negative, sunt de umplutură. La Eliza Roha lucrurile nu stau chiar aşa, tocmai fiindcă originalitatea scriitoarei constă în injectarea la tot pasul a cadrului realist cu elementele poveştii, fără însă ca acest cadru să-şi piardă câtuşi de puţin din specific. Astfel „scenariul" este mai ramificat. O altă deosebire se datorează particularităţii că Silvia este o apariţie benefică veritabilă, care însă doar vizitează tărâmul unde guvernează omologa soacrei din Creangă. Tocmai de aceea rămâne benefică, întrucât domnia oricărei soacre hiperautoritare nu putea fi răsturnată decât prin violenţă, incompatibilă, la rândul ei, cu spiritul angelic. Soţia mezinului din Creangă se va dovedi mai rea decât mama acestuia şi fapta pe care o iniţiază este, observă pătrunzător Valeriu Cristea, o crimă. De la un capăt la altul al evoluţiei ei în naraţiune, Silvia este, de altfel, o zeiţă bună. Eroul o vede iniţial din spate: muritorii nu au capacitatea de a privi hodoronc-tronc divinităţile. Lucrează într-un loc misterios, ca şi cum şi ar avea un sălaş pe un *alt* tărâm. Dispare la un moment dat, ca orice apariţie miraculoasă, şi reapare, ca o făptură mitologică, nemurită într-o statuie, al cărei picior „uşor îndoit, iese doar cât să sugereze graţia pasului oprit din drumul vieţii" (splendidă imagine!). Mama rea (sub altă înfăţişare) ori Muma sunt personaje care apar nu doar în *Mozaic.* Vilia va căpăta o anume consistenţă ca făptură în ficţiune abia în *Salt în umbra nemuririi.*

Eliza Roha, unul dintre cei mai productivi romancieri din întreaga literatură română, a publicat o tetralogie epică, o trilogie… Iată însă că elemente de roman ciclic găsim şi în alte scrieri ale ei. Ca şi cum a uitat cu totul de ce ar fi trebuit să-l angoaseze la maximum, eroul se afundă în alte poveşti, istorisite în acelaşi regim al basmului în cadru realist. Fiecare are savoarea sa autonomă, precum cele din *Decameronul* sau *Hanul Ancuţei.* Semnificativ, e vorba de istorisiri independente, iar nu, ca într-un roman propriu-zis, de fire multiple, dar convergente, ale naraţiunii. Aşa e aceea a Didiniţei care şi-l găseşte pe Făt-Frumos al ei, încarnat într-un ofiţer tomnatic. Acesta iniţiază povestea de iubire cu ea într-o modalitate deloc romantică. Tot aşa este istorisirea privind felul miraculos, deşi bogăţia de amănunte nu lipseşte ca de obicei, în care proprietarii de drept ai unui imobil naţionalizat îşi redobândesc proprietatea. Mai amintesc relatarea unui intelectual român stabilit la Paris în anii de după evenimentele din Decembrie '89, care cuprinde o confesiune a unui securist ce prezintă, şi el, un „scenariu" de basm: având chipurile doar aparenţa de persecutor, el i-a făcut numai bine viitorului emigrant; cea despre Leana, sora mezină a tatălui protagonistului, un fel de Cenuşăreasă, osândită să rămână veşnic ca atare, pusă fiind de şefa ei, pe vremea lui Ceauşescu, să scoată ilegal produse alimentare din fabrică, încotoşmănată cât mai aiuritor ca să nu se observe ce ascunde sub veşminte etc.

De menţionat sesizarea subtilă, deşi subtextuală, a evoluţiei spre „lumea bună", caracteristică oricărui parvenit. Ninu Păvălan, provenit din ţărani fără carte multă, rupe încetul cu încetul legăturile cu ai săi şi se împrieteneşte cu noii săi vecini, proprietarii repuşi în drepturi, din al căror imobil a cumpărat un apartament. Aşadar, intră într-o lume dintotdeauna *stilată.* Învăţătura din *Boul şi viţelul* a lui Grigore Alexandrescu rămâne mereu valabilă.

Consideraţiile „ideologice" puteau să lipsească din carte, mai ales că faţă de ele scriitoarea nu ia distanţa necesară. Eroul se declară afon în politică şi într-adevăr chiar şi este. Îl lămureşte o bătrână că există o mare rivalitate între Imperiul European şi cel Rus. Oricât adevăr la modul general ar conţine afirmaţia, simplificarea în prezentarea situaţiei e ridicolă. Era mult mai rafinat I. Neculce când discuta despre raporturile dintre *Neamţ* şi *Franţuz* (adică între Sf. Imperiu Romano-German şi Franţa), în cadrul cărora *Franţuzul* făcea nişte propuneri de pace, iar „*Neamţul* nu primea". De tot hazul este „panseul" lui Ninu conform căruia noi, românii, pe vremea împăratului Traian ne numeam daci. Bineînţeles, numele de „român" nu vine de la „roman", ci de la „dac", iar noi nu vorbim forma care a evoluat în răsăritul continentului a limbii latine, ci necunoscuta limbă a compatrioţilor lui Burebista şi Decebal. Filosofările lui Ninu pe teme social-politice sunt de un bun-simţ atât de desăvârşit, încât sunt de o platitudine desăvârşită. În ceea ce priveşte impresiile lăsate de o călătorie, ele demonstrează că Ninu e mult în urma lui Dinicu Golescu.

Ca în orice basm, nu avea cum să lipsească *happy-end*-ul. Sora geamănă a Silviei, Sânziana, maică-stareţă şi medic oncolog totodată, îi dă verdictul îmbucurător protagonistului: „(…) încercăm şi sperăm, sunt şanse. Cu Dumnezeu înainte!"

Cărţi şi autori

Un om de carte, reprezentativ

Ion C. ŞTEFAN

Sunt mulţi ani de când l-am cunoscut pe veritabilul intelectual din Curtea de Argeş, profesorul Constantin Voiculescu. Un om de carte reprezentativ, de prezenţa căruia se poate mândri nu doar municipiul regal Curtea de Argeş şi împrejurimile, ci oricare intelectual român, deoarece activitatea sa are temeinice rezonanţe în cultura naţională.

A trecut ceva vreme de la publicarea primelor sale volume: *Articole, eseuri, recenzii* (2010) şi *Cum vorbim, cum scriem* (2011), la Editura Arefeana, încât credeam că partea semnificativă a scrierilor sale va rămâne doar consemnată în cotidianul *Argeş Expres,* şi alte câteva publicaţii regionale.

Dar iată că, după ce, de curând, un grup de intelectuali şi prieteni argeşeni l-au sărbătorit cu prilejul împlinirii vârstei de 84 de ani, Constantin Voiculescu s-a hotărât să-mi încredinţeze un nou manuscris, de peste 400 de pagini, de studii, recenzii şi eseuri, spre a-l publica tot la Editura Arefeana, ca un al doilea volum, în continuarea celui din 2010.

I-am urmat dorinţa, fiindcă bucuria mea a fost atât de mare – ca a unui om care-l preţuieşte în mod deosebit, deoarece i-am citit o parte dintre aceste eseuri, din momentul tipării lor în revistele amintite. Iată-le acum, reunite într-o singură carte, reprezentativă şi sistematizată, ca o piatră de temelie a unei opere temeinice, instructive şi necesare, deasupra căreia vom aşeza chipul blând şi generos al profesorului.

Mărturisesc sincer, în acest cel de al 23-lea an de activitate fructuoasă a Editurii Arefeana, unde am tipărit peste 250 de titluri, între care şi câţiva argeşeni, că volumul domnului Constantin Voiculescu poate fi remarcat într-un mod aparte.

Trec sfios pagină cu pagină, încercând să vă dezvălui câteva dintre articolele sale. Fiindcă, trebuie să recunosc, deşi colaborăm de mulţi ani, ca majoritatea intelectualilor argeşeni, n-am reuşit să-l preţuiesc îndeajuns până acum.

Profesorul Constantin Voiculescu este un intelectual deosebit, un om aplecat cu sârguinţă şi folos asupra unor pagini luminoase din *Istoria Culturală* a patriei noastre, extrăgând esenţele ideatice, într-un mod specific, reformulându-le cu o forţă intelectuală demnă de admirat.

Volumul de faţă ne-o dovedeşte: în el sunt strânse cronici şi studii elaborate temeinic, cu răbdare şi competenţă, de-a lungul multor ani, structurate după o logică piramidală: „Din istoria naţională"; „Eseuri"; „Scriitori"; „Filosofi, savanţi şi mari artişti români"; „Personalităţi istorice"; „Recenzii", cu bogate referiri la autorii contemporani argeşeni.

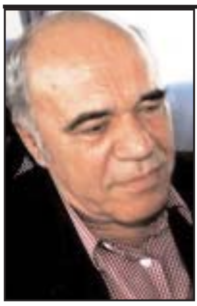

În prima formă a cărţii, am întâlnit câteva documente care se referă la aceiaşi mari scriitori sau istorici şi, pe parcursul muncii noastre îndelungate, pentru a-i conferi acestei apariţii editoriale forma cea mai convenabilă, i-am propus domnului profesor să alegem doar un singur articol de acest gen, pentru fiecare autor, deoarece este de presupus că astfel de personalităţi de primă linie sunt deja cunoscute de viitorii cititori ai cărţii noastre – iar articolele respective, de aceeaşi valoare, să fie folosite într-un volum viitor.

La capitolul „Recenzii", am convenit însă ca să păstrăm unele cronici despre acelaşi autor (ca scriitor), deoarece se referă la cărţi diferite, la fel de interesante. Şi, mai ales, cu reale perspective – deoarece este o apreciere şi o onoare stimulativă ca un autor membru al Cenaclului literar „Nicolae Velea", condus de directorul Bibliotecii Municipale, ing. Ghiţă Marian, ori al celui condus de prof. George Baciu, să fie prezent în acest volum cumulativ, aşa cum sunt academicianul Vasile Tonoiu; prof. dr. George Baciu; redactorul-şef de la *Argeş Expres,* Doru Bobi; poeta Denisa Popescu, de la Biblioteca Judeţeană Piteşti; diplomatul Ion Pătraşcu; profesorii Aurelia Corbeanu, Lucian Costache, Elena Eşanu, Gh. Ungureanu; Adrian Cristescu, Ion Uţă, Elena Toteanu şi alţii – selecţia făcută de domnul Constantin Voiculescu fiind un semn de apreciere şi un îndemn la perseverenţă – aşa cum, prin exemplul său îndelungat, a făcut-o şi autorul acestei cărţi; prin stăruinţa sa devotată putându-l aşeza în continuarea altor critici de seamă ai ţării.

Nu este vorba de-o viziune a mea idilică, nici de-o încercare de a-mi lăuda prietenul, ci o constatare, din propria-mi experienţă îndelungată la catedră, cum că unii autori contemporani de frunte nu sunt analizaţi prin raportarea corectă la valoarea lor şi printr-o comparaţie echilibrată la performeri trecutului – fapt care, în cazul domnului Constantin Voiculescu, va fi reaşezat mai târziu.

Cred în *Gloria de Lumină* a contemporanului nostru, de aceea prezic, dragi cititori, că acest volum de *Critică Literară şi Istorie Culturală* vă va produce mari satisfacţii intelectuale.

Un povestitor cu har

Florentin POPESCU

Într-o lume literară în care mulţi dintre confraţii noştri într-ale scrisului caută cu orice chip să descopere formule de creaţie care să-i impună în faţa criticii literare şi să-i propulseze în prim-planul arenei publice, Vasile Szolga face o notă aparte. Încă de la debut (cu vol. *Scurte poveşti de adormit copii şi trezit adulţi*, Editura Contrafort, Craiova, 2009) s-a declarat făţiş a fi un prozator fidel unor forme şi formule de creaţie pe cât de vechi, tot pe atât de răspândite şi aflate într-o permanentă priză la cititor. În esenţă, pe scurt, este vorba de poveste, accesibilă şi agreată în toate timpurile de către toţi cei care iubesc literatura.

Fie că scrie pentru copii (de cele mai multe ori), fie că abordează şi teme de mare gravitate, adresându-se lectorului matur, cărţile lui „se citesc (ascultă) cu mare plăcere", întrucât „naraţiunea, portretele, descrierile, dialogurile sunt foarte fireşti, iar comunicarea deschisă", iar „lectura devine atractivă" (Ion Haineş, în vol. *Grupul literar „Catacomba"*, 2017, pag. 252). În plus, am adăuga noi, Vasile Szolga, fost profesor emerit la Facultatea de Construcţii Civile, Industriale şi Agricole din Bucureşti, deşi a debutat destul de târziu în literatură (la 61 de ani) a recuperat, dacă se poate spune aşa, până azi, prin cele treisprezece cărţi de proză scurtă, întregul interval de timp de „tăcere creatoare" de dinainte. Din acest punct de vedere, d-sa poate fi comparat (ca să ne păstrăm în lumea pe care o abordează!) cu personajele din basme, care au crescut într-un an cât alţii în zece. Ei, bine, nu un an, ci unsprezece puşi în slujba condeiului l-au condus către ceea ce putem numi, fără exagerare, operă.

Dl Vasile Szolga ne-a demonstrat/ne demonstrează/ne argumentează celebrul adevăr că esenţele tari se ţin în flacoane mici (recte că ideile şi temele importante pot fi tratate literar şi în texte de mici dimensiuni, nu neapărat pe multe pagini).

Ceea ce mai surprinde, ca notă generală, în scrisul acestui autor este naturaleţea cu care îşi alege subiectele, atât din vremuri mai îndepărtate, cât şi din realitatea imediată. De aci, poate şi senzaţia pe care ţi-o lasă la lectură – anume că totul a fost/este verosimil şi că autorul n-a făcut altceva decât să aducă în atenţia cititorului mărturiile şi argumentele lui de martor direct al întâmplărilor.

Când nu bate mai departe, către parabole şi înţelesuri ce te pot trimite cu gândul la Mircea Eliade ori la V. Voiculescu, scriitorul se confesează, „se scrie pe sine", cum ar veni. Este şi cazul celei mai recente apariţii editoriale (*La etajul cinci unde se iubesc porumbeii,* Editura Rawex Coms, 2020), în care scriitorul îşi prezintă o nedorită experienţă de viaţă, trăită în spital în urma unui accident vascular.

Este adevărat, lumea spitalelor, universul de viaţă şi de muncă al medicilor, văzute de către un „pacient" ajuns întâmplător acolo, e o temă generoasă, care a mai fost abordată de-a lungul timpului de către mulţi autori, în varii chipuri şi din varii unghiuri. Aparenţa de jurnal pe care i-a dat-o cărţii sale Vasile Szolga este, însă, cu totul altceva decât am întâlnit în paginile altora. Şi asta fiindcă fostul profesor universitar, aflat acum într-o postură nefericită, nu mai are a privi, precum odinioară, la feţele tinere ale studenţilor lui, ci la o lume necontenit tensionată, cu bolnavi, cu asistente şi surori medicale în alertă, cu medici ce nu şi-au pierdut entuziasmul profesiei în ciuda mulţilor ani de experienţă şi de rutină.

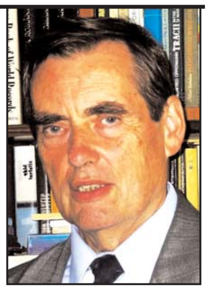
Evident, situaţia critică în care a ajuns îi prilejuieşte scriitorului bolnav momente de observaţie a tot ce se petrece în jur, dar şi clipe de meditaţie asupra vieţii şi a morţii, a condiţiei umane în general şi a celei particulare în care el însuşi a ajuns etc. etc.

Trăind experienţa internării în spital, Vasile Szolga, autor şi totodată bolnav, este adeptul celebrei ziceri a lui Terenţiu din urmă cu mai bine de două mii de ani, *Homo sum, humani nihil a me alienum puto* (Sunt om şi nimic din ce-i omenesc nu mi-e străin).

Scriitorul judecă, evaluează, priveşte, ascultă, notează apoi cu conştiinciozitate într-un caiet informaţii ce-i vor folosi mai târziu pentru scrierea cărţii. Pe aceste coordonate se înscriu aprecierile asupra situaţiei societăţii şi a învăţământului românesc după 1989, dar şi impresiile pe care i le lasă un meci de fotbal văzut la televizor şi din care, fără să fie microbist, nu pricepe mare lucru. În această din urmă ipostază ne oferă, mimând naivitatea, o pagină excelentă de umor – poate una de neuitat din toată cartea. „Un spital – mărturiseşte autorul – este o lume, nu doresc nimănui să ajungă acolo, dar dacă totuşi se întâmplă, atunci trebuie să ştiţi că pacienţii sunt oameni cu bune şi cu rele, unii mai normali, alţii mai ciudaţi. La fel se întâmplă şi cu personalul medical, cu deosebirea că, printre ei, ciudaţii sunt mai puţini, dar totuşi există. Dar poate greşesc eu. Scriu despre unii pacienţi nu pentru a râde de ei, ci datorită unor conjuncturi, să le zicem caraghioase, în care fie că se puneau singuri sau în care eu bolnavul de lângă ei, şi despre care poate şi ei gândeau la fel, că sunt un ciudat, îi vedeam în acele momente."

Privită de acolo, de la „etajul cinci unde se iubesc porumbeii", lumea d-lui Vasile Szolga, în acea situaţie-limită, este, totuşi, una interesantă şi nelipsită de lumina speranţei şi a optimismului.

Manifest pentru o ştiinţă post-materialistă

Dan D. FARCAŞ

Ideile pe care le-am prezentat, de-a lungul a peste cinci ani, pe această pagină, au stârnit probabil unele nedumeriri, dar ele sunt din ce în ce mai des evocate în mediul academic. Ca un exemplu notabil, în iulie 2014, mai mulţi oameni de ştiinţă cunoscuţi pe plan internaţional, în biologie, neuroştiinţe, psihologie, medicină şi psihiatrie, printre care Mario Beauregard PhD, Gary E. Schwartz PhD, Lisa Miller PhD, Larry Dossey MD, Alexander Moreira-Almeida PhD, Marilyn Schlitz PhD, Rupert Sheldrake PhD şi Charles Tart PhD, au semnat şi au difuzat un document numit *Manifest pentru o ştiinţă post-materialistă* (*Manifesto for a Post-Materialist Science*), elaborat iniţial la Universitatea din Arizona. Peste 300 de oameni de ştiinţă, filosofi, medici şi lideri de idei au semnat, ulterior, acest manifest, dându-şi acordul lor. Merită să reproduc, în cele ce urmează, în întregime, concluziile acestui remarcabil document.

1. Viziunea modernă a lumii ştiinţifice se bazează predominant pe ipoteze care sunt strâns asociate cu fizica clasică. Materialismul – ideea că materia este singura realitate – este una dintre aceste ipoteze. O ipoteză înrudită este reducţionismul, ideea că lucrurile complexe pot fi înţelese prin reducerea lor la interacţiunile părţilor lor sau la lucruri mai simple sau fundamentale, cum ar fi particulele elementare.

2. Pe parcursul secolului al XIX-lea, aceste ipoteze s-au decantat, s-au transformat în dogme şi s-au coagulat într-un sistem ideologic de credinţă care a devenit cunoscut sub numele de „materialism ştiinţific”. Acest sistem de credinţă presupune că mintea nu este altceva decât activitatea fizică a creierului, că gândurile noastre nu pot avea niciun efect asupra creierelor şi trupurilor noastre, a acţiunilor noastre şi asupra lumii fizice.

3. Ideologia materialismului ştiinţific a devenit predominantă în mediul academic în timpul secolului al XX-lea. Atât de predominantă, încât majoritatea oamenilor de ştiinţă au început să creadă că ea se bazează pe dovezi empirice stabilite şi reprezintă singura viziune raţională a lumii.

4. Metodele ştiinţifice bazate pe filosofia materialistă au avut un mare succes, nu doar prin sporirea înţelegerii naturii, ci şi prin faptul că au oferit un control sporit şi o libertate mai mare, graţie progreselor tehnologice.

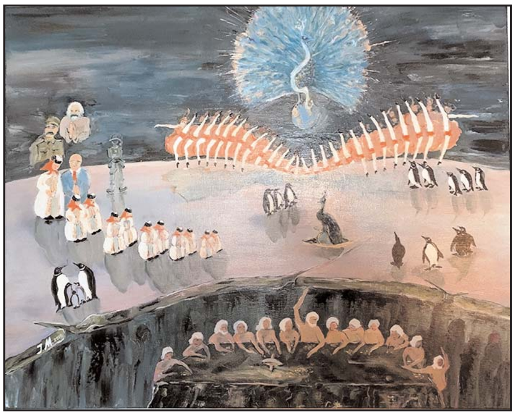
5. Cu toate acestea, dominanţa aproape absolută a materialismului în lumea academică a îngrădit serios ştiinţele şi a împiedicat dezvoltarea studiului ştiinţific al minţii şi al spiritualităţii. Credinţa în această ideologie, ca un cadru explicativ exclusiv pentru realitate, a obligat oamenii de ştiinţă să neglijeze dimensiunea subiectivă a experienţei umane. Acest lucru a dus la o înţelegere grav distorsionată şi sărăcită a noastră înşine şi a locului nostru în natură.

6. Ştiinţa este, în primul rând şi mai ales, o metodă non-dogmatică, lipsită de prejudecăţi, de a dobândi cunoştinţe despre natură prin observare, investigare experimentală şi explicarea teoretică a fenomenelor. Metodologia sa nu este sinonimă cu materialismul şi nu ar trebui să fie dedicată unor convingeri, dogme sau ideologii particulare.

7. La sfârşitul secolului al XIX-lea, fizicienii au descoperit fenomene empirice care nu puteau fi explicate prin fizica clasică. Aceasta a dus la dezvoltarea, în anii 1920 şi începutul anilor 1930, a unei noi ramuri, revoluţionare, a fizicii, numită mecanică cuantică. Ea a pus la îndoială fundamentele materiale ale lumii, arătând că atomii şi particulele subatomice nu sunt de fapt obiecte solide – ele nu există, cu certitudine, în anumite locuri în spaţiu şi în anumite momente definite. Cel mai important, mecanica cuantică a introdus în mod explicit mintea în structura ei conceptuală de bază, întrucât s-a constatat că particulele care sunt observate şi observatorul – fizicianul şi metoda folosită de el pentru observare – sunt legate între ele. Conform unei interpretări a mecanicii cuantice, acest fenomen implică faptul că, pentru existenţa evenimentelor fizice observate, conştiinţa observatorului este vitală şi că evenimentele mintale pot afecta lumea fizică. Rezultatele unor experimente recente susţin o astfel de interpretare. Aceste rezultate sugerează că lumea fizică nu mai este componenta primară sau unică a realităţii şi că ea nu poate fi înţeleasă pe deplin fără să se facă referire la minte.

8. Studiile psihologice au arătat că activitatea mintală conştientă poate influenţa cauzal comportamentul şi că valoarea explicativă şi predictivă a factorilor care ţin de intenţii (de exemplu, convingeri, scopuri, dorinţe şi aşteptări) este foarte mare. Mai mult, cercetarea în psihoneuroimunologie arată că gândurile şi emoţiile noastre pot afecta semnificativ activitatea sistemelor fiziologice (de exemplu, imun, endocrin şi cardiovascular) legate de creier. În alte privinţe, studiile neuroimagistice privind autoreglarea emoţională, psihoterapia şi efectul placebo demonstrează că evenimentele mintale influenţează semnificativ activitatea creierului.

9. Studiile aşa-numitelor „fenomene psi” indică faptul că uneori putem primi informaţii semnificative fără a folosi simţurile obişnuite şi în moduri care depăşesc constrângerile obişnuite ale spaţiului şi timpului. În plus, cercetările psi demonstrează că putem influenţa mintal – la distanţă – dispozitive fizice şi organisme vii (inclusiv alte fiinţe umane). Studiile psi arată, de asemenea, că minţile îndepărtate se pot comporta în moduri care sunt corelate nonlocalizat, deci corelaţiile dintre minţile îndepărtate se pare că se realizează nemediat (ele nu sunt legate prin niciun semnal energetic cunoscut), integral (ele nu se degradează cu creşterea distanţei) şi imediat (par să fie simultane). Aceste evenimente sunt atât de frecvente încât nu pot fi privite ca anormale sau ca excepţii de la legile naturale, ci ca indicii ale necesităţii unui cadru mai larg de explicaţii care să nu fie bazat exclusiv pe materialism.

10. Activitatea mintală conştientă poate persista în moartea clinică, în timpul unui stop cardiac (prin ceea ce s-a numit „experienţa morţii iminente”). Unii care au trecut prin această stare au raportat percepţii veridice în afara corpului, adică percepţii care, în mod dovedit, coincid cu realitatea şi care au avut loc în timpul stopului cardiac. De asemenea, aceştia prezintă experienţe spirituale profunde în timpul stării de moarte iminentă, declanşate de stopul cardiac. Este de remarcat că activitatea electrică a creierului încetează la câteva secunde după stopul cardiac.

11. Experimentele controlate de laborator au documentat faptul că un medium calificat (persoane care susţin că pot comunica cu minţile persoanelor care au murit fizic) poate obţine uneori informaţii foarte precise despre persoanele decedate. Aceasta susţine în continuare concluzia că mintea poate exista separat de creier.

12. Unii oameni de ştiinţă şi filosofi cu înclinaţii materialiste refuză să recunoască aceste fenomene, deoarece ele nu sunt în concordanţă cu concepţia lor exclusivă asupra lumii. Respingerea investigaţiei post-materialiste a naturii sau refuzul de a publica constatări ştiinţifice solide care susţin un cadru post-materialist sunt contrare adevăratului spirit al cercetării ştiinţifice, acela că datele empirice trebuie să fie întotdeauna tratate în mod adecvat. Datele care nu se încadrează în teorii şi credinţe favorizate nu pot fi respinse a priori. Un astfel de refuz ţine de domeniul ideologiei, nu al ştiinţei.

13. Este important să înţelegem că fenomenele psi, starea de moarte iminentă în stopul cardiac şi dovezile replicabile ale unor clarvăzători credibili par anormale doar atunci când sunt văzute prin lentilele materialismului.

14. În plus, teoriile materialiste nu reuşesc să elucideze modul în care creierul ar putea genera mintea şi nu sunt în măsură să dea socoteală de dovezile empirice la care se face referire în acest manifest. Acest eşec ne spune că este timpul să ne eliberăm de cătuşele şi perdelele vechii ideologii materialiste, să ne extindem conceptul de lume naturală şi să adoptăm o paradigmă post-materialistă.

15. În conformitate cu paradigma post-materialistă:

a. Mintea reprezintă un aspect al realităţii la fel de primordial ca lumea fizică. Mintea este fundamentală în Univers, adică nu poate fi derivată din materie şi redusă la ceva mai fundamental.

b. Există o profundă interconexiune între minte şi lumea fizică.

c. Mintea (voinţa/intenţia) poate influenţa starea lumii fizice şi poate opera într-o manieră nonlocală (sau extinsă), adică nu se limitează la anumite puncte din spaţiu, cum ar fi creierul şi corpul, sau la anumite momente în timp, cum ar fi prezentul. Deoarece mintea poate influenţa nonlocal lumea fizică, intenţiile, emoţiile şi dorinţele unui experimentator nu pot fi complet izolate de rezultatele experimentale, chiar şi în modele experimentale controlate şi efectuate în orb.

d. Minţile sunt aparent fără graniţe şi se pot uni în moduri care sugerează o Minte Unică incluzând toate minţile individuale, particulare.

e. Starea de moarte iminentă, în stop cardiac, sugerează că creierul acţionează ca un aparat de emisie-recepţie al activităţii mintale, că mintea poate lucra prin creier, dar nu este produsă de el. Starea de moarte iminentă care apare în stop cardiac, împreună cu dovezi date de clarvăzători, sugerează supravieţuirea în continuare a conştiinţei, după moartea corporală, ca şi existenţa altor niveluri de realitate care sunt non-fizice.

f. Oamenii de ştiinţă nu trebuie să se teamă să investigheze spiritualitatea şi experienţele spirituale, deoarece acestea reprezintă un aspect central al existenţei umane.

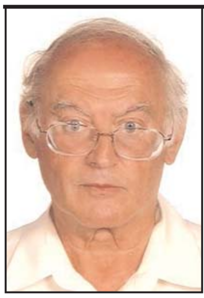
16. Ştiinţa post-materialistă nu respinge observaţiile empirice şi realizările ştiinţifice foarte valoroase realizate până în prezent. Ea caută să extindă capacitatea umană de a înţelege mai bine minunile naturii şi, în acest proces, să redescopere importanţa minţii şi a spiritului ca făcând parte din ţesătura esenţială a Universului. Post-materialismul include materia, care este văzută ca un constituent de bază al Universului.

17. Paradigma post-materialistă are implicaţii profunde. Modifică fundamental viziunea pe care o avem despre noi înşine, dându-ne înapoi demnitatea şi puterea noastră, ca oameni şi oameni de ştiinţă. Această paradigmă favorizează valori pozitive, cum ar fi compasiunea, respectul şi pacea. Subliniind o legătură profundă între noi înşine şi natură în general, paradigma post-materialistă promovează şi conştientizarea ecologică şi conservarea biosferei noastre. În plus, nu este o noutate, doar o idee uitată timp de 400 de ani, că o înţelegere transmaterială trăită poate fi piatra de temelie a sănătăţii şi a bunăstării, aşa cum a fost inclusă şi păstrată în vechile practici minte-corp-spirit, în tradiţiile religioase şi în abordările contemplative.

18. Trecerea de la ştiinţa materialistă la ştiinţa post-materialistă poate fi de o importanţă vitală pentru evoluţia civilizaţiei umane. Poate fi chiar mai importantă decât trecerea de la geocentrism la heliocentrism.

(Va urma)

Orizont SF

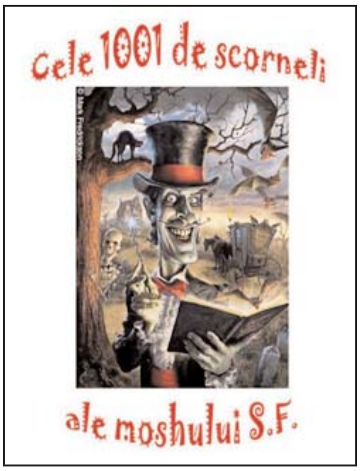
Un pedagog al anticipaţiei

Mircea OPRIŢĂ

În Ştefan Ghidoveanu, SF-ul nostru a avut unul dintre ferventţii săi animatori. S-a născut la 19 aprilie 1955, în Bârlad. La Bucureşti, în cadrul Academiei de Studii Economice, a absolvit Facultatea de Comerţ, secţia Relaţii Economice Internaţionale, însă activitatea şi-a legat-o durabil de audio-vizual, fiind redactor al unor emisiuni radio cu bun impact în rândurile fandomului. El însuşi a debutat în 1982, cu povestirea intitulată *O colecţie de artă*, publicată de *Tribuna Sibiului*. Alte povestiri i-au apărut în antologiile *Avertisment pentru liniştea planetei* şi *La orizont această constelaţie*, precum şi în almanahurile *Anticipaţia, Tribuna* şi *România literară;* la fel, în publicaţiile periodice ale genului (revista *Anticipaţia, Jurnalul SF, Biblioteca Nova*). Mai mult decât într-o creaţie literară proprie, s-a manifestat prin comentarii eseistice şi gazetăreşti, atât în spaţiul radiofonic, cât şi pe un dinamic blog personal („Moshul SF"), cu un unghi de precupări deschis între interviurile colegiale şi rememorarea cvasi-didactică a unor etape mai vechi din anticipaţia românească. A editat cele câteva numere din fanzinul *Contact între civilizaţii* (1983), iar împreună cu Alexandru Mironov, în 1990, antologiile *Cronici metagalactice* şi *Cronici microelectronice.* Mai întâi colaborator, iar din 1990 angajat al Radiodifuziunii Române, a preluat de la Dan Ursuleanu emisiunea „Exploratorii zilei de mâine", care i-a permis să-şi dezvolte în chip remarcabil pasiunea şi devotamentul pentru SF. Singur sau în colaborare cu soţia sa, Cristina, a tradus din franceză şi engleză, între altele: *Gambitul stelelor* de Gérard Klein, *Vânătorul de recompense* şi *Ubik* de Philip K. Dick, *Nemuritorul* de Roger Zelazny, *Somnul lui Newton* de Ursula K. Le Guin, precum şi mai multe romane din seria sechelelor ciclului *Dune.* A îngrijit traducerea în româneşte a volumului *Istoria SF-ului modern* de Jacques Sadoul. A coordonat vremelnic colecţiile de specialitate ale unor edituri, între care „Nautilus" la Nemira (1992-1993, inclusiv, ca redactor-şef al primelor trei numere din revista tipătită *Nautilus*), „Cyborg" de la Editura Pygmalion (1994-1995), „Fahrenheit" la Editura RAO (1995-1997). Învins de boală, a murit la 27 octombrie 2014, în Bucureşti.

Că autorul, ajuns la maturitate, nu miza prea mult pe înzestrarea sa literară se vede dintr-o autoapreciere făcută în contextul unei discuţii cu Mugur Cornilă pentru portalul România SF Online:

„Eu am debutat ca scriitor, dar timpul mi-a demonstrat că nu asta era chemarea mea, chiar dacă mai cochetez uneori cu ideea scrisului de proză. Am descoperit fascinaţia traducerii, într-o epocă în care a şti limba engleză era o raritate, apoi bucuria de a finisa o carte până la ultimul amănunt, în calitate de redactor, şi în final satisfacţia alcătuirii de colecţii cu cele mai reuşite titluri ale genului, pentru a oferi astfel cititorilor tot ceea ce-i mai bun în science fiction."

E, aici, o lucidă şi deloc resemnată recunoaştere a faptului că autorul se consideră, nu atât un ins hărăzit cu talentul creaţiei, cât un cunoscător şi un promotor al „ficţiunii speculative". Sub denumirea aceasta încăpătoare include nu numai SF-ul, ci şi alte forme de literatură înrudită, „fantastic, horror, suprarealiste, distopice, satirice, cyberpunk sau apropiate de basm ori de fabulă" – cum notează în prefaţa unei antologii rezervate prozelor „speculative", în mod manifest excentrice faţă de producţia curentului principal al literaturii. Pentru unele dintre aceste culegeri, precum *Cele 1001 de scorneli ale moshului SF* (2012) şi *Ferestrele timpului* (2014), Ghidoveanu a impus formula de participare cu texte noi, create special pe tema anunţată, de către cei invitaţi să contribuie la un fel de act sărbătoresc al genului. Formulă abandonată în culegerea *Lumi stranii* (2014), unde, mai în ton cu selecţiile curente ale producţiei literare, intră în discuţie şi scrierile deja publicate, capabile să constituie repere în creaţia unui autor, ori chiar modele exemplare pentru gen.

„Ceea ce m-a interesat în primul rând a fost să găsesc povestiri sau schiţe deja publicate (sub diverse forme şi pe diverse suporturi) care să se potrivească perfect universului pe care doream să-l evoc în *Lumi stranii.* Şi-am descoperit astfel că oferta autorilor români în domeniu este nu numai una consistentă, dar şi de valoare. Există un fir călăuzitor al inspiraţiei scriitorilor noştri pentru care straniul pare a fi mult mai la îndemână şi mult mai atractiv decât alte modalităţi de expresie ale genului."

Între autorii selectaţi de Ştefan Ghidoveanu găsim în special reprezentanţi ai SF-ului aflaţi la cumpăna dintre milenii, de la Liviu Radu şi Sebastian A. Corn, la Adrian Buzdugan şi Eugen Cadaru, de la Ana Maria Negrilă şi Ştefana Czeller, la Ana-Veronica Mircea şi Narcisa Stoica. Mai rar apar nume de autori avându-şi biografia ancorată în etape mai vechi ale domeniului, precum Dan Ursuleanu şi Viorel Pîrligras, de regulă şi ei priviţi prin prisma unor contribuţii mai recente. O bună orientare asupra materiei cercetate trădează nu atât efortul evaluării critice, cât orgolioasa intenţie „profesorală" de a o prezenta pe bază de repere valorice sigure, guvernate de bun-gust: „Eu, care în tot ce fac mă las ghidat de instinct şi de gustul personal, educat de-a lungul multor ani de lecturi, am să vă spun cum am procedat pentru a vă oferi ceea ce veţi citi în paginile acestei cărţi." Adept al stilului bazat pe „verbul meşteşugit", pe „idei percutante şi elegant expuse", Ghidoveanu se arată oripilat de invazia producţiei neglijente, lipsite de ambiţii literare: „La câte porcării suburbane, cu aer manelistic, mi-a fost dat să aud/citesc în texte de science-fiction autohton în ultima perioadă, cu explicaţia că «aşa se vorbeşte la mine în cartier» (de parcă SF-ul este o nouă ramură a naturalismului literar!), cum putem să pretindem să ne mai ia cineva în serios?"

→

Poezie fără frontiere

Traduceri de Gabriela CĂLUŢIU SONNENBERG şi Germain DROOGENBROODT

Lună şi mare
Germain Droogenbroodt

pentru Oscar Bento

Neprihănită
neatinsă parcă
de-a omului amprentă:
luna.
Inaccesibila-i splendoare se-oglindeşte
în aparent la fel de pura
mare,
ce adună-n pântec
omeneştile deşeuri,
ale deşartei lăcomii.

Îmi place să dezmierd frunzele
Claribel Alegría (Nicaragua)

Mai mult decât cărţi
Sau reviste şi ziare
Mai mult decât buzele în mişcare
Repetând cărţile,
Revistele, dezastrele,
Îmi place să dezmierd frunzele
Sub ele să-mi îngrop faţa
Să simt răcoarea lor pe-obraz
Lumea s-o văd
Prin sita lor cernută
Trecută prin verzi vămi
Şi să-mi ascult tăcerea
Cum se coace
Licăr mijit pe buze
Spărgându-se de limbă
Pământul să-l ascult
Şi să-i ghicesc suflarea
Ţărâna-mi va fi trup
Voi fi al gliei corp
Şi-al ţărnei Claribel

Prin fereastra omenească
Raja Rajeswari Seetha Raman (Malaezia)

Printr-o fereastră omenească,
am privit un limpede cer
topindu-se-n amurg.

Printr-o fereastră omenească,
am auzit un dulce cânt
trezind întregul ţărm.

Printr-o fereastră omenească,
am mirosit un fin parfum
adiind într-o boare.

Printr-o fereastră omenească,
am văzut nădejdea
ducându-se pe ape.

Lipsit e cerul de al său somn profund,
pământul nu mai saltă-n voioşie,
omul şi-a rătăcit solemnul legământ!

Canalele din Amsterdam
Duo Duo (China)

Noiembrie, oraş în seară:
Prin Amsterdam numai canale.
Şi dintr-odată
Vântul toamnei clatină pomul
Cu portocale din curtea mea
Încolo şi-ncoace le leagănă.
Închid fereastra,
Nu mă ajută oricum.
Curge râul înapoi pe zadarnicul drum
Şi-n perle bătut soarele suie
Inutil
Schije metalice stoluri străpung,
Cad porumbei.
Fără copii străzile par
Dintr-odată pustii.
După ploaia de toamnă
De melci pătura-i plină,
– patria mea
Pe canale din Amsterdam
Trece lină...

Dimitrie Bâşcu, fratele lui George Enescu

Claudia VOICULESCU

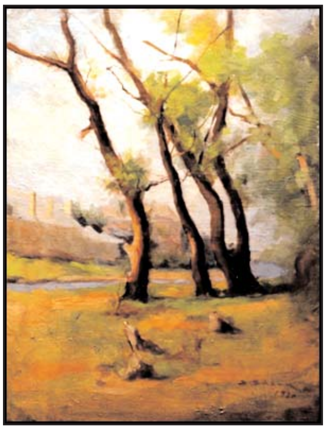

Cu ceva ani în urmă, la Muzeul „G. Enescu" şi sediul Uniunii Compozitorilor (fostul palat – ridicat după planurile arhitectului I. Berindei – al lui Gheorghe Gr. Cantacuzino, zis Nababul, pentru averea lui fabuloasă), din Capitală, am vizionat o expoziţie de pictură care m-a uimit prin coloristică. Nu ştiam multe despre autorul ei, pictorul şi sculptorul Dimitrie (Dumitru) Bâşcu, fratele, cu 21 de ani mai mic, al lui George Enescu. Apoi, în septembrie 2019 a fost deschisă, la Galeria Romană de pe Bulevardul Lascăr Catargiu nr. 1, Bucureşti, o expoziţie dedicată pictorului Dimitrie Bâşcu, *Melodia cromatică,* unde au fost expuse unele dintre lucrările sale: peisaje, portrete (din familia sa: fiica, soţia, G. Enescu şi el însuşi), schiţe, flori.

Dimitrie Bâşcu s-a născut în satul Cracalia, comuna Dumeni, judeţul Dorohoi, la 14 septembrie 1902 şi a murit la 18 noiembrie 1983, Bucureşti, aflându-şi odihna cea din urmă în Cimitirul Andronache. A trăit la Bucureşti din 1924. A fost căsătorit, din 1943, cu Margareta Arvay. În 1945 s-a născut fiica lor, Ana-Maria Sandi. A locuit în fostul raion I.V. Stalin, pe strada Sofia nr. 1.

Costache Enescu (tatăl lui G. Enescu) şi frumoasa tânără poloneză Marie Ferdinand-Suscki au fost părinţii lui. Pe când avea un an, mama lui s-a făcut nevăzută, copilul fiind dat spre creştere Tincuţei (sora lui Costache Enescu), care avusese grijă şi de copilul George Enescu. Tincuţa a avut darul de a se fi îngrijit de sensibilitatea şi aplecarea către desen atât a lui George, cât şi a lui Dimitrie. După moartea lui Costache, în 1919, Dumitru este dat în grija boierului Mârzescu, care fusese primar la Iaşi. Ajutat de familia acestuia şi de G. Enescu (care şi-a iubit şi şi-a ajutat fratele cât a trăit), urmează liceul şi Şcoala de Arte Frumoase la Iaşi (1920-1924), unde-i are profesori pe pictorul Jean L. Cosmovici (6 ianuarie 1888, Iaşi – 2 iulie 1952, Bucureşti; a studiat la Paris, la Académie d'Arts Plastiques. Membru al Asociaţiei Scriitorilor şi Artiştilor Moldoveni; din 1934 a fost membru al Pinacotecii din Iaşi), iar la pictură şi compoziţie, pe pictorul Gheorghe Popovici (5 octombrie 1859, Iaşi – 24 februarie 1933, Iaşi; directorul Şcolii de Arte Frumoase; între anii 1899-1929 acesta i-a avut ca elevi pe viitorii pictori celebri: N. Tonitza, Max W. Arnold, Aurel Băeşu, Adam Bălţatu, Ştefan Dimitrescu, Camil Ressu, Nutzi Acontz ş.a.; îşi află odihna la Cimitirul Eternitatea din Iaşi). Între 1924-1927, Dimitrie vine la Bucureşti, la Şcoala Naţională de Arte Frumoase, unde-i are ca profesori, printre alţii, pe G.D. Mirea (1852, Câmpulung Muscel – 1934, Bucureşti) şi pe Camil Ressu (1880, Galaţi – 1962, Bucureşti), care-i apreciază foarte mult talentul de pictor de şevalet în ulei (naturi statice, peisaje, portrete, flori). În 1927 debutează la Salonul oficial de pictură şi sculptură, câştigând marele Premiu „Anastasie Simu" (1854, Brăila – 1935, Bucureşti; primul colecţionar de artă de la noi, care fondează în 1910 Muzeul Simu, dărâmat de comunişti în 1960). La acelaşi salon mai expune lucrări în 1928, 1929, 1930, 1946. La salonul din 1929 a primit Premiul „Th. Aman" (1831, Câmpulung Muscel – 1891, Bucureşti; întemeietorul, alături de Gh. Tattarescu (1818, Focşani – 1894, Bucureşti) al primelor şcoli de arte frumoase de la Iaşi şi Bucureşti) şi „bursa de voiaj pentru pictură", în valoare de 50.000 lei. Cu aceşti bani îşi permite să meargă în Franţa, pentru studii, între 1929-1931. În 1935 expune la Sala Dalles (fondată în 1932 ca lăcaş de cultură şi pentru expoziţii de pictură şi sculptură). Expune în mod regulat. Anul 1935 îi este prielnic, astfel că Sala Dalles este gazda primei sale expoziţii personale. În 1939 pictorul voiajează în scopul studierii picturii şi sculpturii în Franţa şi Italia. În Italia, este pasionat de frescă. Urmează altă expoziţie personală, în 1944, la Tinerimea artistică. În 1946 face parte din juriul Salonului oficial de toamnă, preşedintele Salonului fiind Camil Ressu. Expune lucrări la Flacăra, în 1947. Apoi, pe rând, în 1948, 1953, 1954, la Expoziţia anuală de Stat, la Expoziţia interregională Bucureşti în 1956 şi, în 1960, la Expoziţia de arte plastice Bucureşti. Cu o mare deschidere culturală, scrie şi publică numeroase cronici de artă.

Ca mai toţi pictorii generaţiei sale (Nicolae Dărăscu (1883, Giurgiu – 1959, Bucureşti), Iosif Iser (1881, Bucureşti – 1958, Bucureşti), Ştefan Dimitrescu (1886, Huşi – 1933, Iaşi), Nicolae Tonitza (1886, Bârlad – 1940, Bucureşti), Francisc Şirato (1877, Craiova – 1953, Bucureşti), Samuel Mützner (1884, Bucureşti – 1959, Bucureşti), atraşi de frumuseţile Balcicului şi ale Coastei de Argint şi încurajaţi de Societatea culturală „Tinerimea artistică" (fondată la 3 decembrie 1901 de un grup de artişti, între care: Constantin Artachino (1870, Giurgiu – 1954, Bucureşti), Ştefan Luchian (1868, Ştefăneşti – 1916, Bucureşti), Nicolae Vermont (1866, Bacău – 1932, Bucureşti), Kimon Loghi (1873, Grecia – 1952, Bucureşti), Ipolit Strâmbulescu (1871, Baia de Aramă – 1934, Bucureşti), Arthur Verona (1867, Brăila – 1946, Bucureşti), Frederic Storck (1872, Bucureşti – 1942, Bucureşti), Şt. Popescu (1872, Buzău – 1948, Bucureşti), Gh. Petraşcu (1872, Tecuci – 1949, Bucureşti)), Dimitrie Bâşcu vine şi pictează şi el aici. O va picta pe frumoasa tătăroaică Gülü, pe care, de altfel, o mai pictează Tonitza şi ceilalţi pictori atraşi de soarele, peisajul, oamenii şi casele Balcicului. La Balcic cumpără chiar un teren pe un deal. Pictează cu precădere oameni, flori şi peisaje. Multe dintre picturile sale sunt cumpărate de Regina Maria, care-l apreciază în mod cu totul deosebit. Presimţind iureşul ce se va abate asupra României, Principesa Ileana îl invită să ia drumul străinătăţii. Bâşcu refuză propunerea, din dragoste pentru ţară.

A făcut parte, în 1946, din juriul Salonului de toamnă (organizaţie artistică ai cărei iniţiatori au fost pictorul, desenatorul, acuarelistul şi frescarul George Chirovici (1883, Craiova – 1968), pictorul şi graficianul Leon Biju (1880, Bucureşti – 1970, Bucureşti), pictorul Ionescu Doru (1889, Craiova – 1988), preşedinte fiind fostul său profesor, pictorul Camil Ressu. Expune lucrări, în 1944, la Tinerimea Română (societate înfiinţată la Bucureşti, în 1878, la iniţiativa câtorva elevi interni ai Liceului „Matei Basarab", având drept scop descoperirea şi promovarea tinerilor talentaţi din diverse domenii de activitate: muzică, dans, poezie, istorie, desen, pictură etc., şi stimularea elevilor merituoşi prin concursuri pe diferite domenii de activitate, câştigătorilor acordându-li-se premii şi medalii), apoi, în 1947 la Flacăra. A fost apreciat şi admirat de nume de rezonanţă:

– Principesa Ileana (1909-1991), fiica cea mică a Regelui Ferdinand I şi a Reginei Maria. Iubitoare de frumos şi artă.

– Regina Maria (1875-1938), Regină a României, soţia Regelui Ferdinand I. Iubitoare şi colecţionară de artă; a susţinut o seamă de personalităţi artistice şi literare cu burse şi bani.

– Irina Procopiu (1891-1950), care ţinea un salon artistic în propria casă, fiind mare iubitoare de artă; a fost doamna de onoare a reginei Maria.

– Alexandru Busuioceanu (1896-1961), critic de artă, critic literar, pedagog, eseist, istoric, scriitor şi poet, traducător în română şi spaniolă din marii poeţi ai literaturii universale. Doctorat la Viena. Bursier al Şcolii Române din Roma (1923-1925). S-a ocupat de expertizarea colecţiei de artă a Familiei Regale din România, recunoscând nouă tablouri semnate de El Greco. Cu această colecţie, Alexandru Busuioceanu a deschis o expoziţie în capitala Franţei la anul 1937. A trăit din 1942 la Madrid, ca ataşat cultural al României, apoi ca titular al Catedrei de limba şi literatura română. În 1946 tipăreşte în Spania primul său volum de poezii scris în spaniolă, intitulat *Poemas patticos,* pentru care critica îl consideră „cel mai bun poet de limbă spaniolă al momentului". A purtat o vastă corespondenţă cu colegii lui de generaţie, pe care i-a preţuit mult: Emil Cioran, Mircea Eliade, Vintilă Horia, Monica Lovinescu. Fost elev al lui Vasile Pârvan, s-a bucurat mai târziu de consideraţia şi prietenia acestuia.

(Imagini: autoportret şi peisaj de D. Bâşcu, sursa Internet)

→

Descoperind operaţii precum traducerea şi redactatea textelor, autorul insistă să le discute practic, în contextul precar din punct de vedere al înzestrării tehnice din anii post-revoluţionari, şi nu de puţine ori cu o participare afectivă, purtând amprenta colorată a memoriilor personale. Astfel, implicat în integrala „românească" a urmărilor ciclului lui Frank Herbert, traducătorul lasă să i se vadă exasperarea unei munci extenuante, în care satisfacţia proiectului general rămâne grevată de corvoada unor modalităţi editoriale încă neatinse de suflul modernizării („nu se lucra pe calculator, ca acum"): „Vreţi să ştiţi cum e să citeşti de 4-5 ori romanul *Dune* de la cap la coadă, numai pentru a elimina nişte greşeli de culegere sau de paginare? Nu v-aţi dori! Mulţi ani după aceea, numai când auzeam de *Dune* mi se făcea rău... Dar mi-a trecut." Reproşuri ironice, fără îndoială, stârnite de propria-i experienţă, întâmpină şi imixtiunea editorului în soluţiile celor angajaţi în calitate de specialişti, chiar dacă munca acestora le aduce avantaj economic şi succes: „În general, în România, editorii se pricep la orice – realizarea copertelor, tehnoredactare, selecţia titlurilor şi a traducătorilor, tipar, difuzare, marketing, plata colaboratorilor etc. Te şi întrebi când mai au timp să se bucure de roadele afacerii lor!" Comentatorul frustrat nu ezită să arate cu degetul în cazul unor intervenţii care-l prejudiciază moral: „Am mai publicat apoi *Ubik* şi biografia *Eu sunt viu, voi sunteţi morţi (Philip K. Dick, 1928-1982)* de Emmanuel Carrere, aceasta din urmă în colaborare cu Liviu Radu (dintr-o «eroare» a unei doamne pe nume Dana Moroiu, de la Editura Nemira, pe carte a apărut însă doar numele meu ca traducător şi numele lui Liviu ca redactor – lucruri cu totul neadevărate, eu traducând prima jumătate a cărţii, Liviu pe cealaltă; de fapt, am avut contract pe numele amândurora, banii i-am împărţit conform contractului după numărul de pagini ce revenea fiecăruia şi e greu de crezut că se poate «greşi» în aşa hal – doar dacă nu eşti incompetent!). Această «gafă» pe mine m-a costat foarte mult, nici astăzi nu sunt sigur dacă nu cumva din cauza ei mi-am pierdut unul dintre cei mai buni prieteni, oricum simt că relaţiile noastre nu mai sunt ce-au fost odată."

Când nu e „pedagog de SF", Ştefan Ghidoveanu poate deveni remarcabil şi pentru calitatea de elev frustrat. A lansat pe blogul personal un amplu proiect: *Bibliografia Generală a Ficţiunii Speculative din România (începând cu 1856),* pe care moartea prematură i l-a întrerupt. Filiala de Traduceri Literare (Bucureşti) a Uniunii Scriitorilor l-a admis între membrii săi, publicând un cuvenit necrolog prilejuit de deces.

Ars longa...

George Oprescu (1881-1969), istoric şi critic de artă, colecţionar, cărturar, întemeietorul Institutului de Istoria Artei al Academiei Române. Membru de onoare al Academiei Române şi membru corespondent al mai multor academii străine. A fost profesor la Academia de Belle Arte din Bucureşti. Om harnic, metodic şi cunoscător ca nimeni altul, s-a ocupat de studii de pictură şi grafică românească din secolul al XIX-lea, de arta populară românească şi de arta sculpturală românească. A fost un mare şi împătimit colecţionar de artă, astfel încât colecţia lui număra peste 10.000 de piese: stampe, picturi, gravuri şi desene româneşti şi străine. Toate acestea le-a donat Academiei Române.

– Petru Comarnescu (23 noiembrie 1905, Iaşi – 27 noiembrie 1970, Bucureşti; absolvent al Facultăţii de Litere şi al Facultăţii de Filosofie din Bucureşti; doctorat în istoria artelor la University of Southern California din Los Angeles), critic literar, eseist, memorialist, jurnalist. El este acela care a înfiinţat, alături de Mircea Vulcănescu, revista *Criterion.* Cunoscător şi specialist în istoria şi critica picturii, a alcătuit monografii consacrate lui Octav Băncilă, Rembrandt van Rijn, Abgar Baltazar, Nicolae Grigorescu, Ştefan Luchian. A scris cărţi şi numeroase articole despre Gh. Petraşcu, Th. Pallady, N. Tonitza, Francisc Şirato, I. Ţuculescu. Bun cunoscător de rusă şi engleză, a putut da limbii române traduceri din Lev Tolstoi, Alexander Herzen, Alex Gorchakov, Gleb Uspensky, Nicolai Cernîşevski, Ilya Ehrenburg şi Eugen O'Neill, D.H. Lawrence, Daniel Defoe, Sir Walter Scott, Mark Twain etc.

– N. Tonitza (13 aprilie 1886, Bârlad – 27 februarie 1940, Bucureşti; Şcoala naţională de Belle-Arte Iaşi, unde i-a avut ca profesori pe pictorii Gh. Popovici şi pe Emanoil Bardasare), pictor, gravor, litograf. Pleacă în Italia în 1903. Vine în ţară şi zugrăveşte biserica din satul Grozeşti. În 1908 merge pentru aprofundarea studiului picturii la München. În 1909 pleacă în Italia şi Franţa (aici va sta 2 ani). A condus compania din Regimentul I Grăniceri în bătălia de la Turtucaia. Pentru modul în care a luptat, a fost decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul" clasa III.

– Eugen Ispir (1909-1974), pictor şi scriitor.

– Ionel Jianu (1905-1993), cronicar dramatic, jurnalist, eseist, traducător, critic şi istoric de artă. A scris monografii despre Theodor Pallady, N. Tonitza, Gh. Petraşcu, Theodor Aman, C. Brâncuşi.

– N. Carandino (1905-1996), ziarist, cronicar plastic şi dramatic, traducător şi memorialist.

– Eugen Crăciun (1922-2001), pictor.

– Henri Blazian (1902-1961), referent literar la Societatea Română de Radiodifuziune, referent de presă. A înfăţişat publicului artişti consacraţi: N. Grigorescu, Şt. Luchian, Constantin Lecca. A tradus din Benedetto Croce, H.G. Wells, Ştefan Zweig.

Dimitrie Bâşcu a mai fost admirat şi iubit de personalităţi marcante ale muzicii româneşti:

– Mihail Jora (1891-1971), muzician, compozitor şi dirijor român, membru titular al Academiei Române. Creatorul liedului şi al muzicii de balet româneşti, primul director muzical al radioului public.

– Ion Nona Otescu (1888-1940), compozitor şi dirijor român, profesor la Conservatorul din Bucureşti şi directorul acestuia, vicepreşedinte al Societăţii Compozitorilor români.

– George Georgescu (1887-1964), dirijor, membru al Academiei Române din 21 martie 1963.

– Mihail Andricu (1894-1974), compozitor, pianist, profesor universitar.

– Alfred Alessandrescu (1893-1959), dirijor, critic muzical.

După 1946, nori negri se abat peste destinul pictorului atât de admirat de principesa Ileana, de Regina Maria, de confraţi în ale artei. Ca semn de preţuire pentru măiestria sa, principesa Ileana îi scrie, pe coperta cărţii *Spitalul „Inima Reginei"* (manuscris autograf, în cerneală): „Dlui Bâşcu al cărui nume nu figurează în această cărţulie însă va avea loc de cinste în cea care va urma".

Moşia de la Cracalia este incendiată de către comunişti în 1948. În 1949, Bâşcu ocupă funcţia de expert la Consignaţia. Între 1949-1952 a fost directorul Fondului plastic. În 1952, pictorul, în urma unor denunţuri calomnioase, este ridicat din casa lui şi închis (fără proces) un an de zile, fără ca familia să ştie unde se află. Fetiţa lui, Ana-Maria, avea şase ani. Securiştii au luat atunci, din casa lui, documente, scrisori, cărţi. Este incriminat că are un frate (G. Enescu) trădător de neam, că are ca naş pe fostul preşedinte al Societăţii MICA (societate de exploatare a aurului), că are relaţii cu familia regală (Regina Maria îi cumpărase tablouri, iar cu principesa Ileana avea relaţii strânse). Este eliberat în urma intervenţiilor celor ce răspundeau la cultură şi renumit în funcţia de director al Fondului plastic, dar Dimitrie Bâşcu refuză cu demnitate propunerea puterii politice totalitare. La revenirea în familie, s-au făcut alte verificări în casă şi unele lucruri au fost date focului în faţa locuinţei de însuşi Dimitrie Bâşcu. Din acest moment nu mai ocupă funcţii publice. A mai expus, în 1956, la Expoziţia Interregională Bucureşti şi, în 1960, la Expoziţia de Arte plastice, Bucureşti.

Bolnav, a supravieţuit vremii lucrând pictură murală, frescă şi restaurare de biserici (Săcele, Dârste, Tismana etc.). Şcolit în Italia în frescă, a lucrat în această manieră la peste 30 de biserici, la Muzeul Militar Central, la hoteluri (Olăneşti şi Poiana Braşov), la Staţiunea de Cercetări agricole din Buzău, la Palatul Prefecturii din Târgu Jiu (Sala maură). A executat pictură bisericească la Catedrala Brad, bisericile din Murariu, Târgu-Frumos, Baloteşti, Măgurele, Branişte, Vânători Neamţ, Bran, Buzău, Bătrâni, Vităneşti – Teleorman (Capela Stella Maris), Săcele, Dârste, Tismana etc. Sunt cunoscute în Bucureşti câteva biserici pictate de acest artist vrednic şi neîncovoiat de ocărmuitorii ce aveau puterea momentului. Acestea sunt:

– Biserica „Sfântu Gheorghe Capra" de pe Şoseaua Pantelimon, construită între 1875 şi 1876 pe terenul dăruit în acest scop de către zarzavagiul Constantin Duţulescu supranumit Capra (de unde şi numele bisericii). Primul restaurator, în ulei, al vechii picturi a bisericii a fost, în 1926, pictorul Ioanid. În 1943, Gh. Raicu restaurează şi el pictura. Dimitrie Bâşcu între 1968 şi 1969, repară şi el pictura deteriorată.

– Biserica „Sfântul Gheorghe Andronache" (de la intersecţia străzilor Ştefan Ciucă şi Periş), ridicată în 1899 şi restaurată între 1931 şi 1934, când va fi spălată vechea pictură. Dimitrie Bâşcu va fi acela care va restaura pictura ei între 1965 şi 1966, după ce bisericii i se repară acoperişul şi i se înlocuieşte şi pardoseala. Nu departe de biserică, la capătul străzii Ştefan Ciucă, se află Cimitirul Andronache, în care se află mormântul celui care a pictat cu atâta meşteşug Biserica „Sfântul Gheorghe Andronache".

– Capela din Cimitirul Andronache, construită în 1969 după planurile arhitectului Ion Paraschivescu, va fi terminată în anul 1972, iar Dimitrie Bâşcu o va picta între anii 1973 şi 1975.

Lucrări ale acestui pictor, desenator, pictor şi restaurator mural important se află în muzee şi colecţii la Ministerul Artelor, Ministerul Culturii, la Muzeul din Baia Mare, Buzău, Brad, familia regală, propria familie etc.

Semn(al) de carte

Theodor Codreanu, *Dumitru Radu Popescu – Istoria absurdoidă,* Editura Tipo Moldova, Iaşi, 2020 (colecţia Opera Omnia. Publicistică şi eseu contemporan)

Această carte despre Dumitru Radu Popescu este departe de a fi o monografie. Cuprinde patru eseuri (sau, dacă e mai convenabil, studii) despre, cu probabilitate, cel mai complex, dar şi mai „încâlcit" scriitor român de după Al Doilea Război Mondial. Trei dintre cele patru texte critice vizează prozatorul, dramaturgul şi eseistul/publicistul, pe când cel dintâi, introductiv, schiţează, dintre sutele de comentarii despre autor, doar câteva evaluări critice ale operei, de la începuturi până în anul 2020, care mi s-au părut mai semnificative.

Pe 19 august 2020, D.R. Popescu împlineşte minunata vârstă de 85 de ani **[prilej şi pentru revista *Curtea de la Argeş* să-i ureze mulţi şi buni ani ilustrului senior al culturii române – Gh.P.],** din care în vreo 67 (dacă ne raportăm la anul debutului cu poezie, din publicaţia *Crişana*) a trudit pe tărâmul literaturii cu o regularitate demnă de invidiat, acoperind toate trei genurile literare, plus publicistica, eseistica şi scenariul de film, critica de teatru. (…)

Am ajuns la concluzia că eseistica şi publicistica nu sunt cu nimic mai prejos decât proza şi dramaturgia, în pofida evaluărilor critice de până acum. Mai mult de atât, doar împreună cu publicistica opera lui D.R. Popescu îşi arată întreaga complexitate. (…)

În ansamblu, această carte este o *revizuire critică,* în sensul lovinescian al cuvântului, absolut necesară, spre a dovedi *singularitatea canonică* (Harold Bloom) a acestui mare scriitor contemporan. (Autorul, în prefaţa cărţii)

Lucia Olaru Nenati, *Arcade septentrionale,* Editura Academiei Române, Bucureşti, 2018

Cartea (de aproape 700 de pagini), la care autoarea a lucrat de-a lungul mai multor ani, este prefaţată de cinci „Cuvinte ale celor dintâi cititori", din care reluăm aici numai câteva rânduri.

Dumitru Micu: Lucrare realmente ştiinţifică, impecabil documentată, bine scrisă, cartea doamnei Lucia Olaru Nenati este, cu certitudine, titlu de referinţă în viitoarele cercetări de istorie literară consacrate Nordului românesc! (*O lucrare de referinţă pentru viitoarele cercetări de istorie literară*)

Acad. D. Vatamaniuc: Doamna Lucia Olaru Nenati este o cercetătoare cu o bogată activitate ştiinţifică, colaboratoare cu articole şi studii la presa din ţară şi din străinătate. Are o contribuţie esenţială la redarea în circuitul public a Casei memoriale a lui Eminescu de la Ipoteşti şi şi-a făcut obiect de studiu permanent privind biografia şi opera poetului nostru naţional. (*O carte construită după sistemul cumpenei*)

Dan Mănucă: Lucrarea reprezintă o bună contribuţie de istorie literară, care nu se limitează la evidenţierea aportului literar al unui anume ţinut, ci are în vedere ansamblul. (*Ne aflăm în faţa unor veritabile recuperări istorico–literare*)

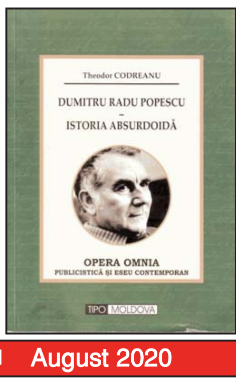
Liviu Leonte: Studiul doamnei Lucia Olaru Nenati acoperă unul dintre golurile culturale şi literare. Cum mai există astfel de goluri, el poate avea şi rolul unui stimulent pentru a pune în lumină şi alte exemple de localism creator. (*Un stimulent pentru a pune în lumină şi alte exemple de localism creator*)

Acad. Constantin Ciopraga: Lucia Olaru Nenati a demonstrat în toate voinţă, energie, clarviziune; şi de data asta lucrarea sa intitulată *Arcade septentrionale,* demonstrează o muncă încrâncenată, o muncă tenace de scotocire pasionată, din cele ce produc bucurie de fiecare dată când găseşti un lucru pe care nu l-au scos alţii şi-l pui tu în pagină. (*Ar fi bine să se urmărească în mod deliberat, sistematic, realizarea unor cercetări, foarte necesare, după acest model*)

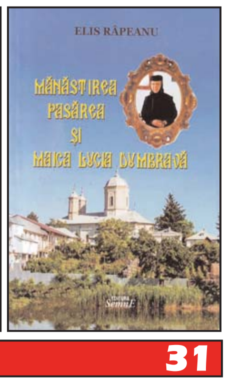
Elis Râpeanu, *Mănăstirea Pasărea şi Maica Lucia Dumbravă,* Editura Semne, Bucureşti, 2020

Slavă lui Dumnezeu căruia-i mulţumim că există, în Ţară, asemenea lăcaşuri monahale, că au existat în vremuri zbuciumate şi există, şi în această perioadă bulversată, apărători şi propovăduitori ai credinţei noastre ortodoxe ca Măicuţa Lucia Dumbravă şi ca urmaşa sa la Stăreţie – Măicuţa Mihaela Costache.

Binecuvântează, Hristoase Dumnezeul Nostru, pe personalul Sfintei Mănăstiri Pasărea şi al tuturor mănăstirilor, cu Duh curat şi puternic, care să menţină, în acest lăcaş, acelaşi duh de rugăciune faţă de Dumnezeu şi de dăruire faţă de aproape, ca şi până acum. (Autoarea, pe coperta a patra)

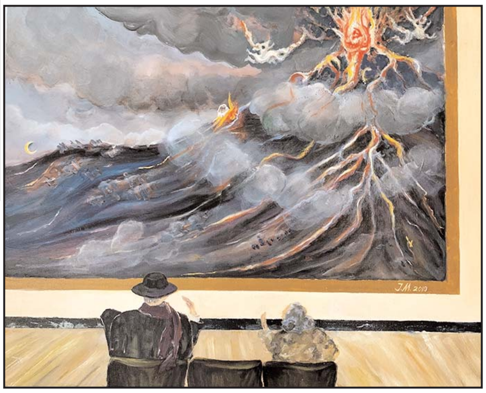
Ioana Mamali

Ioana Mamali a mai fost prezentă în revistă, de pildă, în numărul din luna aprilie 2013. De data aceasta, reluăm (alături de câteva tablouri) textul care însoţeşte o recentă expoziţie (19 noiembrie 2019 – 5 ianuarie 2020), organizată de Muzeul de Artă din Dubuque, Iowa, SUA.

Picturile mele se nasc ca reprezentări metaforice ale existenţei trecute şi prezente. Istoria este un tezaur de poveşti care au prins contur în diferite culturi, în diferite momente de timp. Chiar dacă scurgerea timpului modifică textura vieţii umane şi a istoriei, cei mai mulţi dintre oameni preferă să ignore schimbările.

Muzeele, ca instituţii, au posibilitatea să expună lucrări ale artiştilor, cu scopul educării oamenilor pentru a putea înţelege adevărul, spre a facilita învăţarea, a încuraja curiozitatea şi imaginaţia.

Violarea drepturilor omului este un fenomen global, iar publicul începe să caute în artă adevărul şi idei noi, unde prejudecata nu are influenţă.

În afară de frumosul din artă, tinerii sunt în căutare de expoziţii care explorează fapte istorice, explicite sau neexplicite, deschizând calea spre dialog prin intermediul imaginaţiei artistice, evitând astfel dogmele care încearcă să închidă expresia artistică în tipare pre-existente.

Muzeele au responsabilitatea educării comunităţii, pentru a înţelege riscul îndoctrinărilor dăunătoare vieţii noastre. Dacă arta indienilor americani, a albilor, negrilor, asiaticilor, imigranţilor, hinduşilor, evreilor, creştinilor şi mahomedanilor este deopotrivă accesibilă, acest lucru ajută la transcenderea graniţelor din interiorul comunităţilor, între comunităţi, şi de pretutindeni.

Într-un interviu recent din *ARTnews*, cu Kaywin Feldman, directorul National Gallery din Washington D.C., şi Bryan Stevenson, directorul Equal Justice Initiative, despre modul cum sunt percepute în mod curent muzeele în comunităţile lor, Stevenson a menţionat că „nu poţi trăi într-o conspiraţie a minciunilor şi să rămâi sănătos", iar Feldman a adăugat: „Cred fără rezerve că există o cerere pentru o mai viguroasă orientare narativă."

Explorând, prin naraţiuni metaforice, rănile deschise ale comunismului (1918-1989), eu încerc să dezvălui distorsiunile cuibărite în minţile oamenilor. Teroarea comunistă şi experienţele tragice asociate au fost acceptate de unii şi respinse de alţii. Investigarea lor metaforică prin operele de artă poate să ne provoace mirarea şi să ne trezească curiozitatea, dorinţa de a înţelege adevărul – necesare pentru supravieţuirea noastră spirituală, ca fiinţe întregi. (Ioana Mamali)

Ioana Mamali s-a născut în anul 1945 în judeţul Prahova. Tatăl, matematician şi inginer în explorări miniere, a lucrat la o firmă americană de exploatări petrolifere. De asemenea, a fost profesor la Politehnica din Timişoara. În timpul epurării intelectualilor din anii 1949-1952, a fost arestat şi închis pentru doi ani fără învinuire sau proces. Acesta a fost începutul multor ani de teroare, umilinţe şi sărăcie pentru întreaga familie. Din cauza circumstanţelor dificile, familia s-a mutat la Bucureşti; tatăl a putut fi angajat numai pe şantiere de explorări şi exploatări miniere.

După bacalaureat, Ioana Mamali a reuşit la examenul de admitere la Facultatea de Arhitectură (Institutul „Ion Mincu"), obţinând masteratul în arhitectură în anul 1968. Din copilărie şi din timpul studiilor universitare ea şi-a exprimat creativitatea prin desen, design interior, proiecte de arhitectură şi design vestimentar. Studiile complexe de arhitectură i-au îmbogăţit mijloacele de expresie.

Din anul 1990, Ioana Mamali trăieşte în statul Iowa, împreună cu soţul, Cătălin Mamali, cercetător Fulbright la Universitatea din Iowa City.

Adaptarea la viaţa din SUA a fost dificilă şi a inclus multe obstacole neaşteptate. Pentru a supravieţui, a trebuit să accepte o mulţime de *odd jobs,* munci nefamiliare: ajutor de soră medicală, spălător de vase, tehnician dentar, lucrător agricol la depănuşat porumb pentru compania Pioneer, vânzătoare, curăţenie, fiind plătită mai puţin decât alţi angajaţi pentru munci identice. A întâlnit mulţi oameni primitori, dar a fost şi surprinsă să-i audă pe alţii spunând: „Arăţi ca noi, dar nu eşti una de-a noastră" sau „Avem si noi oameni care pot să deseneze".

S-a mutat, împreună cu Cătălin, în oraşul Dubuque, unde a fost angajată o perioadă ca tehnician arhitect la compania Durant Group şi la alte companii în construcţii.

Pictura a devenit cu timpul prioritară, lucrările Ioanei Mamali fiind premiate de către Societăţile de artă (Iowa, Wisconsin), expuse în expoziţii personale sau de grup, unele tablouri găsindu-şi locul în colecţii particulare din Anglia, Austria, Belgia, Canada, România, S.U.A.

La această pagină şi la paginile 3, 8, 15 şi 28 apar lucrări de Ioana Mamali.

Semnează în acest număr

- Horia BĂDESCU – scriitor, Cluj-Napoca
- Dan ANGHELESCU – scriitor, Bucureşti
- Col. Georgel RUSU – prof. univ. Bucureşti
- Dragoş VAIDA – prof. univ., Bucureşti
- Radu HOMESCU – prof. univ., Bucureşti
- Olimpia IORGA-POPESCU – profesor, Ploieşti
- Nicolae MELINESCU – publicist, Bucureşti
- Vali GROSSU – fizician, Bucureşti
- Raia ROGAC – scriitor, Chişinău
- Elis RÂPEANU – scriitor, Bucureşti
- Eufrosina OTLĂCAN – prof. univ., Bucureşti
- Tudor NEDELCEA – scriitor, Craiova
- Lucian COSTACHE – profesor, Piteşti
- Marian NENCESCU – scriitor, Bucureşti
- Ioan CRĂCIUN – publicist, Bucureşti
- Nicolae Dan FRUNTELATĂ – scriitor, Bucureşti
- Victor ATANASIU – scriitor, Bucureşti
- Ion C. ŞTEFAN – scriitor, Bucureşti
- Florentin POPESCU – scriitor, Bucureşti
- Dan D. FARCAŞ – scriitor, Bucureşti
- Mircea OPRIŢĂ – scriitor, Cluj-Napoca
- Claudia VOICULESCU – scriitor, Bucureşti